

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SİYASİ PARTİ KADIN KOLLARININ SİVİL TOPLUM
KURULUŞU OLARAK KADINLARIN SİYASAL KATILIMLARI:
ÇORUM ÖRNEĞİ**

Bahire DUMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL

TOKAT - 2024

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, **Doç. Dr. Üyesi M. Nazan ARSLANEL** danışmanlığında hazırlamış olduğum **Siyasi Parti Kadın Kollarının Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Kadınların Siyasal Katılımları: Çorum Örneği** adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

17/01/2024

Bahire DUMAN

TEŞEKKÜR

Kadın hakları ile alakalı mevcut çalışmaların varlığı söz konusu olsa sivil toplum ilişkisi bağlamında araştırmalar literatürde kendine yer bulamamıştır. Asıl ilgi alanım olan siyasi tarihe sivil toplum ekseninde kadın hakları ile ilişkisi açısından bakmama ve en önemlisi kendi ilimde kadınların siyasal temsil eksikliğinin farkına vararak kadınların hayatın her alanında çetin mücadeleler verdiğine akademik olarak açıklık getirme fırsatını bulduğum çalışmamın her aşamasında desteğini ve hoşgörüsünü esirgemeyen, lisans öğrenimim den itibaren örnek aldığım danışmanın Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL'e, bütün hayatım boyunca hep güçlü olmamı sağlayan, hep desteklerini hissettiğim ve hayatımda ne olursa olsun hep arkamda olduklarını bildiğim, özellikle yüksek lisans öğrenimim boyunca benimle ağlayan benimle gülen her anlamda en büyük destekçilerim olan annem Züleyha DUMAN, babam Yetiş DUMAN ve ablaları olarak bana hep güvendiklerini hissettiğim kardeşlerim başta olmak üzere, şartlar ne olursa olsun başaracağıma inanan ve hayatıma, hayallerime şekil vermemde katkıları bulunmuş bütün hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

SİYASİ PARTİ KADIN KOLLARININ SİVİL TOPLUM KURULUŞU OLARAK KADINLARIN SİYASAL KATILIMLARI: ÇORUM ÖRNEĞİ

Duman, Bahire

Yüksek Lisans, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez danışmanı: Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL

Ocak 2024 xi + 124 sayfa

Toplumsal hayatın en büyük problemlerinden biri kadın haklarının ihlalidir. İhlal kavramından kasıt yalnızca şiddet, eğitim hayatından yoksun bırakılmak, iş hayatında emeğin sömürüsü anlaşılmamalıdır. Sosyal hayatta ihlalin beraberinde ve büyük oranda ihlale maruz kaldıkları durum ise siyasal temsil hakkının yeterince kullanamamasıdır. Oysa Türkiye Cumhuriyeti devleti, demokrasi temelleri üzerine kurulmuş, kadınların seçme ve seçilme hakkını kısa süre içinde kullanmaya başladığı yasalar yapılmıştır. Günümüzde ise kadınların seçilme hakkının uygulamada yeterince yer bulamadığı çok açık bir gerçektir. Demokrasinin işlevsel olması için toplumda ki herkesin eşit şekilde temsil edilmesi gerekmektedir. Bu nokta da modern anlamda sivil toplum devreye girmekte ve demokrasinin amacına ulaşması için etkin araç konumundadır. Sivil Toplum Kuruluşları (STK), demokratik sistemin uygulandığı ülkelerde otoriter uygulamaların önüne geçmede ve siyasal katılımı artırmada en önemli unsurdur. Bu nedenle Türkiye’de temsil eksikliği yaşayan en büyük kesim olarak değerlendirilen kadınlar için STK, siyasi temsillerindeki eksikliğini gidermenin en etkili yollardan biri ise kadının siyasal temsil hakkı için çalışmalar yapmasından geçmektedir. Özellikle siyasi partilerin bünyesinde var olan kadın kolları kuruluşları açısından durum değerlendirildiğinde, kadının siyasal temsiline giden yolda çok önemli bir adım olmasına rağmen temsil eksikliği, kadın haklarını savunan diğer STK’lar ve bünyesinde bulundukları siyasal partiler açısından görünürlükleri açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın teorik kısmında STK kavramı ve kadın haklarının algılanması, uygulanma şekli açıklanmaya çalışılmıştır. Alan araştırması kısmında ise Çorum’da faaliyet gösteren ve göstermiş olan kadın kolları kuruluşlarında faaliyet göstermiş katılımcılar ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Kadın kolları

kuruluşunun bu denli yaygın olmasına rağmen kadının siyasal hayatta temsilinin eksikliği nedenlerinin cevabı işleyişi ve STK'lar ile olan ilişkileri üzerinden çözümlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Sivil Toplum, Siyasal Katılım, Kadın ve Siyaset, Kadın Kolları

ABSTRACT

POLITICAL PARTICIPATION OF WOMEN AS A CIVIL SOCIETY ORGANIZATION OF WOMEN'S BRANCHES OF POLITICAL PARTIES: THE CASE OF ÇORUM

Duman, Bahire

Master's Thesis, Public Administration Scientific

Advisor: Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL

January 2024 xi + 124 pages

One of the biggest problems of social life is the violation of women's organizations. The concept of violation should not only mean violence, deprivation of education, or exploitation of labor in business life. The situation where they are exposed to violations in social life and to a large extent is the inability to exercise their right to political representation sufficiently. However, the Republic of Turkey was founded on the foundations of democracy, and laws were made in which women began to use their right to vote and be elected in a short time. Today, it is a clear fact that women's right to be elected is not sufficiently implemented. For democracy to be functional, everyone in society must be represented equally. At this point, civil society in the modern sense comes into play and is an effective tool for democracy to achieve its goal. Non-Governmental Organizations (NGOs) are the most important element in preventing authoritarian practices and increasing political participation in countries where the democratic system is implemented. For this reason, one of the most effective ways to eliminate the lack of political representation for women, who are considered to be the largest segment of women who lack representation in Turkey, is to work for women's organizations to political representation. Especially when the situation is evaluated in terms of women's branch organizations within political parties, although it is a very important step towards the political representation of women, the lack of representation and their visibility in terms of other NGOs defending women's rights and the political parties they are affiliated

with have been tried to be explained. In the theoretical part of the study, the concept of NGOs and the perception and implementation of women's organizations were tried to be explained. In the field research part, interviews were conducted with participants who were active in women's organizations operating in Çorum. Despite the widespread establishment of women's branches, the reasons for the lack of representation of women in political life have been resolved through their functioning and relations with NGOs.

Key words: Civil Society, Political Participation, Women and Politics, Women's Organizations

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa.</u>
ETİK SÖZLEŞME.....	i
TEŞEKKÜRLER	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: SİVİL TOPLUM.....	3
1.1. Kavramsal Açıdan Sivil Toplum	5
1.1.1. Thomas Hobbes	6
1.1.2. John Locke.....	7
1.2. Sivil Toplumun Devlet İle Ayrılması Gerektiği Görüşü İle Yeniden Tanımlanması8	
1.2.1. Georg Wilhelm Friedrich Hegel	8
1.2.2. Karl Marx	9
1.2.3. Antonio Gramsci	10
2. BÖLÜM: DEMOKRASİ İŞLEYİŞİ VE SİVİL TOPLUMUN DEMOKRASİYE KATKISI.....	15
2.1. Demokrasi Kavramı.....	15
2.2. Sivil Toplum Ve Siyasi Alan.....	16
2.3. Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler.....	17
2.4. Stk'ların Demokrasi'nin Etkin Kılınmasında Siyasal Katılım Artırma Yoluyla Etkisi	19
3. BÖLÜM: KADINLARIN SİYASAL HAKLARI	22
3.1. Dünyada Kadın Haklarının Gelişimi	25
3.1.1. Birleşmiş Milletler (BM).....	29
3.1.2. Avrupa Birliği (AB)	30
3.1.3. Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO).....	31
3.2. Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadının Siyasal Haklarının Gelişimi.....	31
3.2.1. Osmanlı Döneminde Kadın Haklarının Gelişimi	32
3.2.1.1. Tanzimat Fermanı	33

3.2.1.2. I. Meşrutiyet Dönemi	34
3.2.1.3. II. Meşrutiyet Dönemi.....	34
3.2.1.4. Kurtuluş Savaşı Yılları.....	37
3.2.2. Cumhuriyet Sonrası Siyasal Hayata Katılım	39
3.2.2.1. 1920-1960 Dönemi	39
3.2.2.2. 1961-1980 Dönemi	44
3.2.2.3. 1981-2000 Dönemi	45
3.2.2.4. 2001 Sonrası Dönem.....	46
4. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KADINLARIN SİYASAL KATILIMINA ROL OYNAYAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI.....	50
4.1. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği(KA-DER).....	51
4.2. Kadın ve Demokrasi Vakfı (KADEM).....	53
4.3. Muhafazakârlık Etrafında Gelişen Kadın Ve Siyaset	55
4.4. Modernleşme Etrafında Gelişen Kadın Ve Siyaset	58
5. BÖLÜM: SİYASİ PARTİLERDE KADININ VARLIĞI MESELESİ.....	61
5.1. Kadın Kollarının Ortaya Çıkışı Ve Etkinlik Alanının Genişlemesi	63
5.2. Adalet Ve Kalkınma Partisi (AKP)	64
5.3. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP).....	67
5.4. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	71
6. BÖLÜM: ÇORUM İLİNDE CHP, MHP VE AKP KADIN KOLLARI	73
6.1. Araştırmanın Amacı.....	73
6.2. Araştırmanın Önemi	74
6.3. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem.....	74
6.4. Araştırmanın Güçlü ve Sınırlı Yönleri.....	74
6.5. Bulgular	75
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	101
KAYNAKÇA.....	109
EKLER.....	122

TABLOLAR

<u>Tablo No:</u>	<u>Sayfa:</u>
Tablo1: Katılımcıların Kişisel Özellikleri.....	75
Tablo 2: Katılımcıların Kadın Kollarında Konumları.....	76
Tablo 3: Katılımcıların Aktiflik Pasiflik Durumları.....	77
Tablo 4: Katılımcıların Daha Önce Siyasi Partilerin Teşkilatlarında Yer Alıp Almama Durumları.....	78
Tablo 5: Katılımcıların Bünyesinde Bulunulan Siyasi Partinin Diğer Teşkilatlarında Yer Alıp Almadığı Durumu.....	79
Tablo 6: Kadın Kollarında Görev Almadan Önce Herhangi Bir Sivil Toplum Kuruluşu İle Etkileşimin Olup Olmadığı Ve Olduysa Siyasi Alana Girmekte Etkisi Olup Olmadığı.....	80
Tablo 7: Kadın Kollarına Üye Olma Sürecinde Etkili Olan Faktörler.....	81
Tablo 8: Kadın Kollarına Üyelik Sürecinden Önce STK İle İlgili Bilgi Sahibi Olunup Olunmadığı Ve Üye Olduktan Sonra Ki Durumları.....	84
Tablo 9: Katılımcıların Siyasi Gündeme İlgili Durumları.....	85
Tablo 10: Kadın Kollarına Üye Olmadan Önce Kadın Haklarına Genel Tavırları Ve Üyelik Sonrasında İlgili Durumlar.....	86
Tablo 11: Katılımcıların Kadın Haklarına İlgili Düzeyi.....	88
Tablo 12: Kadın Kollarında Çalışma Süresi İçinde Ve Sonrasında Sosyal Hayatta Yaşanan Değişimler.....	88
Tablo 13: Katılımcıların, Kadın Kolları Ve Siyasi Parti İçinde Söz Hakkı Tanınma Durumu.....	91
Tablo 14: Kadın Kolları Teşkilatı Toplantılarında Gündem Maddeleri Genellemesi.....	92
Tablo15:Katılımcıların Kadının Siyasette Olması Gerektiği Yönünde Görüşleri.....	94
Tablo 16: Kadın Kolları Faaliyetlerinin Genel Çerçevesi.....	97

KISALTMALAR

AB Avrupa Birliği

AKP Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP Anavatan Partisi

BM Birleşmiş Milletler

CEDAW Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

CHF Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP Cumhuriyet Halk Partisi

HDP Halkların Demokratik Partisi

İLO Uluslararası Çalışma Örgütü

KAÇEP Kadın Aile Çocuk Ve Engelli Politikalar

KADEM Kadın ve Demokrasi Derneği

KA-DER Kadın Adayları Destekleme Derneği

KHF Kadınlar Halk Fırkası

MHP Milliyetçi Hareket Partisi

RP Refah Partisi

STK Sivil Toplum Kuruluşları

TKB Türk Kadınlar Birliği

GİRİŞ

Kadın hakları ile ilgili konular uzun yıllardır Türkiye ve dünya üzerinde pek çok ülkede tartışma konusudur. Kadınlar, dünya tarihi incelendiğinde pek çok toplumda erkek egemenliğinin hâkimiyeti altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Pek çok düşünür, devletlerin ortaya çıktığı dönemlerden itibaren ortaya koydukları savlarında kadını devlet düzenini oluşturan ana unsurlar içinde değerlendirmemiştir. Toplumsal düzenlemeler etrafında şekil alan yaşam düzenleri içinde kadın hep aile hayatının içinde sınırlı tutulmuştur. Kamusal alanda hak sahibi olamayan kadınlar için hayatın parçası olduklarının farkına varmaları ve harekete geçmeleri haklarını elde etmek için önemli adım olmuştur. Bunlardan en önemlisi siyasi tarihin başlangıç noktası kabul edilen ve dünyada yaşanan demokratikleşme hareketlerinin temeli olan Fransız İhtilalidir. Fransız İhtilali ile birlikte yurttaşlık konularında yaşanan gelişmeler doğrultusunda kadınlarda toplu olarak eyleme geçmişler ve ihtilalin gerçekleşmesinde önemli roller oynamışlardır. İhtilal sonrası süreçte siyasi faaliyetlerde rol oynamasalar da örgütlenmeyi öğrenerek modern anlamda Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarzı yapılanmalar oluşturmaya başlamışlardır. Fransız İhtilali sonrasında gelişen ve tarihte etkili olan Sanayi Devrimi ile de kadın haklarının sömürülmemesi için kitlesel hareketler ivme kazanmıştır.

Türk tarihinde kadın hareketleri ise Osmanlı'nın son dönemlerinde devlet içinde gerçekleşmiş reform hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Dünyada yaşanan öncü olaylar gibi gelişmeyen Türk kadın hareketleri diğer ülkelerden farklı olarak tabandan değil, batıda yaşanan gelişmeleri takip edebilen ve batılı yaşam tarzını benimsemiş ailelere mensup kadınlar tarafından başlatılmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte de özgürlük ortamının verdiği güvenle Türk kadınları siyasal haklarını aramak için harekete geçmişlerdir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kazanılan seçme ve seçilme hakları sonrasında uzun yıllar kadın haklarını aramak için kitlesel ve örgütlü girişimler olmamıştır.

Farklı alanlarda kadın haklarının incelemesini dünya tarihinde yapılması mümkündür, sadece kadın haklarının değil insan haklarının incelemesini yaparken farklı alanlarda araştırmalar, incelemeler yapmak mümkün olmakla birlikte akla ilk gelenlerden biri siyasi haklardır. Bugün kadınlar tarafından oluşturulmuş STK'lara bakıldığında

çoğunluğu kadın haklarına yönelik faaliyetler yürüten kuruluşlardır. STK'lar Türkiye'de ve dünyada yönetimde baskı oluşturabilen ve alınan kararlarda etkin olma potansiyeli en önemli kuruluşlardır. Türkiye'de kadın hakları için çalışmalar yürüten pek çok STK olmasına rağmen kadın hakları hala ülke gündeminin en önemli tartışma konularından biridir. Sorunun temelini oluşturan ana nedenlerden bir tanesi de kadınların parlamentoda yeterince temsil edilmemesidir. Ülkenin en önemli karar mekanizması olan parlamentolar, ülke içinde hayat bulan her kesime hitap edebilmelidir. Bir kesimi en iyi anlayan ve problemine etkin çözümler üretecek olanlarda büyük oranda aynı kesim içinden çıkmış kişilerdir. Türkiye'de en önemli problem olan kadın hakları konusunda da yine en etkin çalışmaları yürütebilecek olan kişiler büyük ölçüde kadınlardır. Ne yazık ki Türkiye Parlamentosunda kadınlar yeterince yer almamakla birlikte kadın haklarına yeterli ve etkin çözümler üretilebilmektedir. Kadınların Türkiye için parlamentoda yeterli sayıda olmaması ve kadın haklarının yasal düzenlemeler ile sınırlı kalması büyük problemidir.

Türkiye çapında faaliyet gösteren en önemli STK örneği olarak da siyasi partiler bünyesinde kurulan ve kadın kollarıdır. Kadın kolları kadınların siyasal hayata katılmaları ve kadın hakları için faaliyetlerde bulundukları en yaygın kuruluşlardır. Kadınları siyasal hayata hazırlama noktasında çok önemli olan kadın kolları bu kadar yaygın olmasına rağmen ne yazık ki kadınlar siyasete katılmanın en üst katmanı olan siyasal temsilci konumlarında yeterince yer alamamaktadırlar. Çalışmada Çorum'da uzun yıllardır aktif şekilde varlık gösteren kadın kollarına rağmen neden kadın temsiline az olduğu sorusuna STK'lar ile ilişkileri ve siyasal bilinçlerinin düzeyleri temelinden cevap aranacaktır.

1. BÖLÜM: SİVİL TOPLUM

Günümüzde demokrasinin çağdaşlaşması belli temel şartlara bağlanmış bunlar; yurttaş eşitliği, insanın temel haklarına saygı, hukuk devleti ve halkın egemenliği, toplumda varlık gösteren farklı kesimlerin temsil hakkı tanınması için kurulmuş örgütler ve bu örgütlerin muhalefet özgürlüğü ve devlet otoritesini elinde bulunduranların halka karşı olan görev ve sorumlulukları (Karamuk, 1986 s. 38) gibi ilkeler yer almaktadır. Bunlardan aslında hepsini içine alır nitelikte olan farklı kesimlerin temsil hakkı için kurulmuş olan örgütlerin varlığıdır. Demokrasinin hâkim olduğu ülkelerde iktidarların değişmesi durumunda devlet otoritesini elinde tutan kesimin değişmesi olağandır. Yani toplum içindeki farklı kesim olarak nitelendirilen kesimler hep aktif değişim içinde olacaktır. Çünkü değişen zaman, gelişen teknolojiler, oluşan yeni akımlar, hep birbirinden farklı kesimlerin doğmasına öncekilerin kaybolmasına ya da değişim geçirmesine neden olacaktır. Bu nokta da toplum içinde bulunan farklı kesimler sürekli değişecektir. Bütün bunlar karşısında karşımıza STK'lar önemini ve varlığını koruyacaktır. Sivil toplum bir anlamda devlet ve toplum arasında köprüdür. Bu nedenledir ki toplumda var olan ideolojik tutumlar değişse de sivil toplum dengeyi kurmak amacıyla varlığını sürdürecektir.

Sivil toplum kavramını yapılan bu nitelemeler ışığında devletin karşısında olan kuruluşlar olarak değerlendirmemek gereklidir. Sivil toplum, devletten bağımsız hareket eden kuruluşlar değildir. Buna karşılık, devlet otoritesini elinde bulunduran, kesimi kontrol eden ve gerekli durumlar meydana geldiğinde öneri sunan kuruluşlardır (Yeşilyurt, 2020 s. 24). Yani çağdaş sivil toplum anlayışında, devlet ile aynı anlamı taşımayan fakat devletten bağımsız olan kuruluşlarda değillerdir.

Sivil toplum, ilk ortaya çıkışı açısından incelendiğinde net bir dönemi işaret etmek olanaklı değildir. Sivil toplumun çıkışının net bir dönemle anlatılamamasının nedeni devletin kökeni araştırmaları sonucunda sivil toplum ile aynı anlamda kullanılmasıdır. İnsanlar ilkel dönemlerde herhangi bir toplumsal birliktelik etrafından bir oluşuma bağlı değildi. Ancak zamanla güvenliklerini sağlamak, mülkiyet haklarına sahip olmak gibi temel gereksinimlerin karşılanması için insanüstü bir oluşuma ihtiyaç duydu. İlkel dönemi doğa durumu olarak tanımlayan düşünürler için bu oluşum devletin kökenini yarattı. Ancak devlet tam manası ile bütün gücünü elinde tutan değil, insanların bir araya

gelmesiyle gönüllü birliktelikten oluşan bir toplumsal bütünlüğü ifade etmekte idi. Hobbes, Locke gibi düşünürler için gönüllü birlikteliğin olduğu ve ikincil bir yapılanmanın olmadığı ortam ise sivil toplumu işaret etmektedir.

Devletin gelişmesi ve güç kazanması ile birlikte ise toplumun yine güvenliği ve çıkarları için, İkincil bir oluşum olan sivil toplum yapılanmalarına gidilerek, devlet ve sivil toplum ayrılığı meydana gelmiştir. Devlet dışında ikinci bir yapılanma olarak, sivil toplumun gelişmeye başladığı dönem olarak ise Avrupa’da burjuvazinin gelişimi ile olmuştur. Ortaçağda gelişen kentler ekonomik canlanmaya zemin hazırlamıştır. Ekonomik gücü elinde tutan burjuva sınıfı da kendine ait devletten bağımsız alana ihtiyaç duyarak özerk hareket alanları oluşturmaya başlamışlardır (S. Aslan, 2015, s. 361).

Avrupa’da 20.yy. popülerlik kazanmaya başlayan Demokrasi tartışılmaya başlamıştır. Bir diğer neden ise Sovyet sisteminin, Bolşevik devrimi ile yükselişe geçmesi ile Doğu Avrupa’da otoriter ve merkezîyetçi devletlerin kurulmasına neden olmasıdır (Akçeşme, 2013, s. 206). Otoriter ve merkezi yönetimlerin olduğu yerde yönetime alternatif ya da eleştirel oluşumlara yer vermemesi sivil toplumun popülerliği kaybetmesine neden olmuştur.

1950’li yıllarda bazı kapitalist ülkelerde kamusal alanların özel alanla karıştırılmaya başlamıştır. Devlet, refah devleti anlayışı sebep gösterilerek özel alana müdahale etmeye başlamıştır. 1960’lı yıllarda sivil toplum kavramı tekrar gündemde yerini almaya başlamıştır (Akçeşme, 2013, s. 207). 1980’li yıllarda batılı devletlerin kapitalizm açmazları, doğuda sosyalist rejimin sağlayamadığı refah düzeyi beraberinde getirdiği feminizm, işsizlik, insan hakları gibi konular sosyal hareketlere dönüşmüş kısa zamanda tüm dünyaya yayılmıştır (Demirel, 2019, s. 7). 1989 yılında Doğu Bloğunun son bulmasıyla de demokrasi için sivil toplum en gerekli araç haline gelmiştir (Akçeşme, 2013, s. 204). Günümüzde demokratik sistemin en gerekli araçlardan biri STK’lar, ulusal ve uluslararası alanlarda pek çok kesimi temsil etmekte ve devletler üzerinde yaptırım gücüne sahip olabilmektedir.

1.1. KAVRAMSAL AÇIDAN SİVİL TOPLUM

Dünya da küreselleşme ile yaygınlaşmaya başlayan STK'lar yeni dünya düzeni ile oluşmuş toplumsal alanlar değildir, köken olarak çok eskilere dayanarak bugün ki anlamından farklı işlevlerde ortaya çıksa da bugün gönüllülük esasına dayalı, devlet tarafından karşılanmayan sosyal ve ekonomik eksikleri gidermeye yönelik oluşmuş kuruluşlardır. Bu tür toplulukların varlığına elbette geçmişte de hiç karşılaşılmamıştır demek yanlış olacaktır (Karaman ve Dalkıran, 2021, s. 94). Sivil toplum kavramı ne kadar çağdaş anlayışta devletten bağımsız tamamlansa da ilk ortaya çıktığında farklı anlam taşımaktaydı. Günümüz sivil toplum anlayışı devletten bağımsız tanımlanırken ilk anlamı ile devletin kendisini niteleyen kavramdı. Günümüzde ise devletten ayrışma yani gönüllülük ile kamusal problemlerin çözümü için çalışmalar yürütmektedir (Yeşilyurt, 2020, s. 22). İlk ortaya çıktığı dönem olarak ise antik çağların gösterildiği sivil toplum kavramı, o dönemlerde devlet ile aynı anlamı taşıyor, siyasi toplumu niteliyordu (Akçeşme, 2013, s. 205).

Antik dönemde düşünürlerin sivil toplum ile ilgili olarak çok net tanımlamalar yapmamakla beraber devlet, yurttaş gibi kavramlar üzerinden açıklamalar yapılması mümkün kılınmaktadır. Antik çağın en önemli düşünürlerinden olan Aristo için sivil toplum ve devlet ayrımının yapılmadığı da “Politika” adlı eserinde “koinonia politike” olarak bahsettiği sivil toplum kavramı ile anlatmak istediği insanların hukuksal açıdan bir araya gelmeleri topluluklar ve toplumu oluşturduğudur. Aristo'ya göre birey ve toplum polisin ayrılmaz yapı taşlarıdır (Doğan, 2002, s. 9). Zaten Aristo için yurttaş olmayanlar sivil toplumun üyesi değildi (Aslan, 2010a, s.191). Çünkü yurttaşlar polis yönetimine katılma hakkına sahip olan kişilerdir. Aristo için sivil toplum beşeri hukuk ile başlayan bir durumdur. Fakat Hobbes ve Locke için sivil toplum kavramının açıklanması noktasında doğal durumdan hareket ederek oluşmaya başladığını anlamaktayız. Adı geçen düşünürlere göre devletin kökeni insanların doğa durumundan çıkarak sözleşme ile kendilerini kurallara bağlaması ile gerçekleşmiştir (Tabanlı, 2018, s. 338). İnsanlar beşeri açıdan üstün bir gücün olmadığı durumdan zaman içerisinde düzenli ve kuralları yapılanmalar içinde yaşamaya başlamışlardır. Bu geçilen yeni kurallı durum devleti ifade etmektedir (Akbal, 2011, s. 42).

1.1.1. Thomas Hobbes

Hobbes, doğa durumunda insanı doğuştan eşit haklara sahip olarak görür. Fakat gücün insanlar arasında eşit olmaması eşitliği ve güvenliği tehdit eden ana unsurdur. İnsanın doğası gereği, ihtiyaçlarına sahip olma arzusu ile hareket edecektir. Hareket alanı ise orta da engel teşkil etmeyen bir unsur olmadığı için gücü elverdiği kadar geniştir. Hobbes için özgürlük hareket alanını kişinin kendi gücüne göre belirleyebiliyor olmasını niteleyen durumdur (Tabanlı, 2018, s. 341). Hobbes, insanın doğa durumunda birbiriyle çekişme halinde olduğunu ve bu durumun sürekli çatışmalara neden olduğu için, insan gücünün üstünde bir otoriteye ihtiyaç duyulduğu görüşündedir. Elbette kaosun son bulması Hobbes için yalnızca egemen gücün oluşturulması değildir. İnsanların güvenlik için haklarından feragat etmelerinin bir diğer yolu tek taraflı olarak vazgeçmektir (Geçit, 2021, s. 207). Bu durum eşitliği bozar, güç savaşında ezilen olmaya kapı açar. Gücün bütün insanlar tarafından tek bir egemene devredilmesi ise insan güvenliğinin sağlanması için en doğru olan yoldur. İnsan gücünün üstünde olan otorite ya da egemen güç, insanı doğa durumunda sahip olduğu haklardan mahrum bırakan, aslında keyfiyete son veren tek taraflı olarak gücü elinde bulundurmalıdır. Eğer insan ile eşit bir güç yaratılırsa bu defa keyfiyet ve kaos hakimiyetini sürdürmeye devam eder. Hobbes için doğa durumunda insan için en büyük tehlike güvenliğin teminat altında olmamasıdır. Güçlü olan her zaman zayıf olanı ezer. Bu nedenledir ki Hobbes için temel amaç güvenliğin sağlanması olan bir yapılanmaya gidilmesi gerekliliğidir. Zaten otorite güvenlik dışında kalan haklara da karışmamalıdır.

“1648 Westfalya Antlaşması” sonrasında ulus devlet ve mutlak devlet anlayışına geçişin başlangıcıdır. Hobbes bu dönemde Leviathan’ı yazmıştır (Tabanlı, 2018, s. 336). Leviatan yani mutlak güç sahibi olan devlet olarak karşımıza çıkar. Tek taraflı olarak egemene devredilen haklar tek bir sözleşme ile olur. Bazı düşünürlere göre sözleşme iki aşamadan oluşarak önce toplum durumuna, sonra devlet durumuna geçilirken, Hobbes tek sözleşme ile doğrudan devlet durumuna geçildiğini savunur. Esasen sözleşme yapılırken halk, yurttaş kimliğinden kendini soyutlayarak tamamen devlet ile bütünleşir (Ağaoğulları, Türk, Yalçınkaya, Yılmaz, Zabcı 2016, s. 443). Egemenin güçlerini kullanırken mutlakiyete sahip olması ve sözleşmenin tek aşamada doğrudan devlete bağlanması, onun dışında bir oluşuma olanak sağlamamaktadır (Doğan, 2002, s. 58).

Dolayısıyla sözleşme yani halkın rızası ile oluşturulmuş güç toplumun kendi haklarını gönüllü devrettiği devlet aynı zamanda sivil toplumu da nitelemekte, devlet dışında başka oluşumlara yer vermemektedir. Eğer devlet dışında hakların devredildiği bir kuruluş olursa bu kaosa yol açmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

1.1.2. John Locke

John Locke, sivil toplum ve devlet olgularını birbirinden ayırmadığı, anlatımlarından her iki kavramında tek bir konuma karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Locke için doğa durumuna ise Hobbes'un doğa durumuna göre daha iyimser yaklaşmaktadır. İnsanların doğa durumunda eşitlik ve özgürlük ilkeleri yaşamın içinde kendiliğinden var olmuştur. Sürekli bir kargaşa ortamının hâkimiyet sürmesinin yanında mülkiyetin, canın ve özgürlüğün hep tehdit altında olduğunu bu nedenle güvencenin sağlayıcısı bir mekanizmaya ihtiyaç duyulması sonucu devlet ortaya çıkmıştır.

Locke'dan bahsedilen noktada mülkiyet kavramından bahsetmekte gerekmektedir. Locke için insanı doğa durumundan çıkaran asıl neden mülkiyetin teminatını sağlamaktır. Locke için mülkiyet iki farklı formdadır. Birincisi sahip olunan “maddi varlıklar”, ikincisi ise, “yaşam, özgürlükler ve mallardır”. İkinci anlamda mülkiyet kavramını oldukça geniş çerçevede değerlendirilmiş ve doğa durumundan çıkışın asıl amacını ikinci anlamda mülkiyetin korunması için olduğudur. Daha kısa ifade ile durum açıklanacak olursa kişi mülkiyete sahip olmak için değil, sahip olduğu mülkiyeti korumak için sözleşmeye ihtiyaç duymuştur. Mülkiyet Locke için temel haktır ve bu hakkın korunmasına ihtiyaç duymuştur (Zabcı, 2016, s. 488).

Locke için toplumu sözleşmeye götüren mülkiyet hakkı şüphesiz bireylerin rızası ile gerçekleşmiştir. Sözleşme gerçekleşirken karşılıklı iradenin olması ise oluşan devlete mutlak güç tanımamıştır. Devlet Locke için, mülkiyet hakkını ihlal edene ceza vermek ve hakkın teminatı olmak için vardır. Locke için doğa durumunda orantısız ceza uygulanmaktaydı. Kişinin özgürlüğü bir başkasının yaşam hakkını elinden alıyordu. Yani mülkiyet hakkı gücü ifade ediyor, cezanın ve yaşam hakkının, temel anlamda mülkiyet hakkının eşit olması için herkesin rızası ile oluşturulmuş düzene ihtiyacı ortaya çıkarıyordu (Zabcı, 2016, s.495).

Halkın iradesi devletin iradesinde ayrılmaz ve devlet halkın iradesini temsil eder. Böylece keyfiyet yani yönetimi elde tutanın sınırsız yetkiye sahip olmamalıdır, yönetimin halkın iradesine bağlı kılınması gerekmektedir. Tanımlanan mekanizmada bir diğer anlamda devletin sadece sınırlı yönetim olması gerekmektedir. Locke insanın doğa durumundan çıkmasını karşılıklı sözleşmeyle olduğunu düşünür. Sözleşme yoluyla ortaya çıkan yeni düzen siyasi toplumu ifade eder. Yasanın çiğnenmesi durumunda ise ceza verecek olan merci devlettir. Fakat burada önemli olan nokta şudur ki Locke devletin ceza mekanizmasını kullanması için bireyin, herhangi devletin ya da sivil toplumun üyesi olması gerektiğini ifade eder. Anlaşılan o ki Locke devleti bireyden ayırır. Doğa durumunun son bulduğu yerde artık yalnızca siyasi toplum olarak ifade eden devlet ya da özdeşi kabul ettiği sivil toplum oluşmuştur (Doğan, 2002, s. 64).

1.2. SİVİL TOPLUMUN DEVLET İLE AYRILMASI GEREKTİĞİ GÖRÜŞÜ İLE YENİDEN TANIMLANMASI

Sivil toplumun devlet ile ayrımın temellerinin atıldığı dönem olarak Avrupa’da burjuva sınıfının ekonomik güç elde etmesiyle devlet içinde özerk alanlar oluşturmaya başlamaları ile atılmıştır (Bayhan, 2005, s. 150). Dünya da özgürleşme hareketleri ile birlikte ise şekil almaya başlamıştır. 19. yy özellikle sivil toplumun modern şeklini almaya başladığı dönem olarak kabul görmektedir (Karaman ve Dalkıran, 2021, s 95). Özgürlük hareketlerinden en önemlisi dünya siyasi tarihinin en önemli olayı olan, Fransız İhtilali ile birlikte de kamu otoritesinin sınırlandırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Fakat yalnızca kamu otoritesini hukuk ile sınırlamak yeterli olamamış, toplumun devlet karşısında haklarını savunabilecekleri örgütlenmenin sağlanabileceği özerk alanlara ihtiyaç duyulmuş ve neticesinde sivil toplum yapılanmaları oluşmaya başlamıştır (Doğan, 2002, s. 3).

1.2.1. Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Sivil toplum ve devlet ayrımını ilk kez Hegel yapmıştır. Hegel’e göre sivil toplum, ailenin devlete ulaşmasında diyalektik bir araçtır. Çeşitli evrelerden geçerek olgunlaşan sivil toplum, pazar ekonomisine, şirketlere, sosyal sınıflara, bireylere ve devlete bağlı olmayan farklı birey, grup ve kurumların bir mozaikini ifade etmektedir (Yeşilyurt, 2020, s. 22). Sivil toplum, Hegel için kendinden önceki düşünürler tarafından doğa durumu

ifadeleri yerine kullanılmıştır. Devlet, sivil toplumdan ayrı bir olgudur ve kendine has dinamikleri vardır (Arslanel 2017, s. 29).

Hegel, Fransız İhtilali sonrasında insan özgürlüklerinin ön plan çıkmaya başlamasına sıcak bakmayarak, devlet ile toplum arasında ki ilişkinin zayıflamaya başlamasının ve Sanayi Devrimi ile gelen yeni özgürlük dalgası ile devletin ana aktör olmasının sakıncalı olacağından yana fikirler ortaya koymuştur. Toplum ve devletin ayrılmaması gereken bir bütün olduğunu savunur. Devlet içinde başka bir yapılanmanın olması devletin mutlakıyetini sınırlamaktadır. Oysa devletin getirdiği kurallara uymak devleti sevmeleri ve ona bağlanmaları halinde, bireyin ve toplumun özgürlüklerinin gerçekleşeceğine inanır (Doğan, 2002, s. 158).

Hegel için sivil toplum ve devlet ayrımının ideal olmadığı ancak böyle bir ayrımın yaşanan toplumsal hareketlenmeler sonucunda ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Amaç ise devletin mutlak güce ulaşması ve bireyin akılcı yollar ile bunu kabul etmesi gerekmektedir. Yani çoğulcu devlet yapısı tehlikesi ortadan kaldırılmalı, birey devletin amaçlarını kendi amacı olarak benimsemelidir (Doğan, 2002, s. 159). Bunu yaparken elbette sivil toplum tam anlamı ile bir kenara atılmamalı, özellikle toplumda doğal olarak var olan sivil toplum örgütleri olmalıdır. Özellikle meslek birlikleri, loncalar, dernekler, yerel topluluklar gibi oluşumların ortadan kaldırılması toplumsal çözümlemeyi olanaksız hale getirir (Arslanel, 2017, s. 129).

1.2.2. KarL Marx

Hegel'in öğrencisi olan Karl Marx, Hegel ile görüşleri karşılaştırıldığında, devlet hakkında görüşlerinin tam tersi yönde olduğu görülmektedir. Marx için devlet sömürü ve baskıcı düzeni anlatmakta ve sınıflı toplumun ürünü olarak meydana gelmiştir. Marx için diğer düşünürlerden farklı olarak savaş halinde olan bireyler değildir. Tarih boyunca sınıf çatışmaları yaşanmış ve devlet aslında eşitliğin ve adaletin sağlanacağı taahhüdünü veren sözleşme ile değil, sınıf devleti olarak ortaya çıkmıştır (Tabanlı, 2018, s. 334).

Sivil topluma bambaşka bir bakış açısı ile yaklaşan Marx sivil toplumu alt yapı ve üst yapı olarak nitelendirdiği toplum katmanları ile açıklanmaktadır. Alt yapı olarak nitelenen katman üretimin gerçekleştiği katmandır. Alt yapının meydana getirdiği sistem

ise üst yapıda toplumsal örgütlenme, siyasal sistem ve toplumun dünyaya bakışını şekillendirir (Doğan, 2002, s. 166). Alt yapı üst yapıyı belirler durumunu ortaya çıkarır. Alt yapının faaliyet ve eylemleri doğrultusunda üst yapıda belirleyici olan sistemleri oluşturur, oluşturulan sistemler üst yapının hâkimiyet kurmasına yol açarak egemen sınıfı üst yapının ellerine bırakır. Yani Marx için sivil toplum, toplumda egemen sınıfın elindedir, devlet ise bu egemenliğin siyasal anlamda ifadesini belirtmektedir (Kabataş ve Kök 2021, s. 182). Marxizm hâkimiyet kurulmasına karşı olarak, devletin sosyalizme evrileceği kanaati ile sivil topluma da dönüşüm sonrasında ihtiyaç duymamaktadır (S. Aslan, 2010a: 197).

Batı Avrupa'da sivil toplumun doğuşu, merkantilizm ile birlikte olmuştur. Marx için sivil toplum üç farklı anlamda kullanılmıştır. Toplumsal alt yapıyı niteleyen sivil toplum, modern kapitalist üretim tarzı olarak sivil toplum ve kapitalist üretim anlayışına göre şekil alan siyasal devlet ve burjuvanın hâkimiyetinde olan sivil toplum (Doğan, 2002, s. 167). Marx sivil toplumu ilk anlamda kullanarak, alt yapı olarak nitelendirmiştir. Üst yapı olarak ise devleti değerlendirerek, alt yapıyı üst yapının yani sivil toplumu, devletin sosyo-ekonomik temellerine hizmet eden araç olarak değerlendirmiştir (Arslanel, 2017, s. 33). Marx için sivil toplumun ekonomik ilişkiler ile bağdaştığını anlamak gereklidir.

Marx ve Hegel'in düşüncesinde temel ayrılıklardan biri de toplumun devlete olan bağlılığıdır. Marx için devlet ve sivil toplum arasında ki ekonomik ilişkinin ancak sivil toplumun yani işçi sınıfının güçlenmesi ile olacağı görüşündedir. Hegel ise işçi sınıfı dâhil tüm grup ve bireylerin devlete koşulsuz bağlılığını savunur. Hegel devlet topluma egemen olmalı derken, Marx toplum devlete egemen olmalı ve ortadan kaldırmalıdır düşüncesindedir (Doğan, 2002, s. 174).

1.2.3. Antonio Gramsci

Sivil toplum ve devlet ayrımı temellerini atan önemli isimlerden bir diğeri isim ise Antonio Gramsci'dir. Gramsci için sivil toplum Marx ile aynı yerden yola çıkmış olsa da birbirinden ayrılan önemli noktaları vardır. Gramsci için Marx'ın alt yapı üst yapıyı belirler durumu daha farklı şekilde hayat bulmaktadır. Alt yapı ve üst yapı sivil toplumu tek başına elinde tutan sınıflar değildir. Sivil toplum her iki katmanın kesiştiği alandır.

Devlete gereksinim duyulmayarak, sosyalizme gidişte sivil toplum; hukuk, kültür, eğitim gibi alanların ideolojik dönüşümünü sağlayacaktır (Dogan, 2002, s. 180). Gramsci devleti ortadan kaldırma aracı olarak sivil toplumun görevli olduğunu savunmaktadır (Arslanel, 2017, s. 38).

Marx ve Gramsci' nin amacı aynı olsa da yani devleti ortadan kaldırıp yerine sosyalizmin geçeceği inancında, yöntemleri farklılıklar içermektedirler. Özellikle Marx'ın düşüncesinde ki temel nokta alt yapının üst yapıyı belirlemesi gibi net bir ilişki söz konusu iken Gramsci' de üst yapı ve alt yapı arasında ki ilişki çok daha karmaşıktır (Arslanel, 2017, s. 35). Marx, sivil toplumu oluşturan taban bir gün gelecek siyasal alanı yok edecektir der. Gramsci, tarihin o kadar da net ilerlemeyeceğini geleceğin ancak tahmin edilebilir fakat kesin bilinmez olduğunu savunur (Doğan, 2002, s. 178). Sivil toplum ile ilgili en temel farklılık ise Marx devlet ile birlikte yani siyasi yapı ile birlikte sivil toplum da yok olacak görüşünderken Gramsci için sivil toplum ne kadar etkin hale gelir ve genişlerse devlet ancak ortadan kalkar görüşündedir(Arslanel, 2017, s. 38)

1.3. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM

Türkiye'de sivil toplum kavramı algılanış biçimi STK olarak nitelendirilen örgütlenmeler üzerinden yapılmaktadır. STK'lar sosyal hareketler olarak bir kurumun bünyesinde oluşmamış örgütlerdir. Bu nedenle STK kavramı kurumsal nitelik taşıyarak sivil toplumu açıklamada yeterli değildir. Türkiye için STK izin ile kurulan ve güvenlik birimlerince kontrolü sağlanan resmi kuruluşlardır (Zariç, 2018, s. 306). Sivil toplumun tarihsel süreçlerinde ki tanımlamalar ışığında Türk tarihi açısından uygun oluşumlar ya da o tanımlamalarla birebir uyumlu kuruluşlar bulunmamaktadır. Fakat devletin içinde meslek gruplarına yönelik örgütlenmelerde elbette vardır.

Osmanlı dönemi incelendiğinde loncalar, vakıflar, tarikatlar ve medreseler gibi kurumlar vardır. Fakat Osmanlı devlet geleneği itibari ile merkeziyetçi yapısı günümüzde ki anlamı ile STK kavramının oluşmasına pek olanak tanımamıştır. Osmanlı'da STK'lar için önemli çıkışın yaşandığı dönem olan II. Meşrutiyet dönemidir. İyi vatandaş yetiştirilmesi amacıyla kurulan cemiyetler, dernekler, yazılı basın oluşturulmuş, çalışmalar yürütülmüştür (Arslan, 2018, s. 66). Fakat Osmanlı son dönemlerinde oluşmaya başlayan sivil toplum hareketleri devlet kadrolarında çalışan genellikle

bürokratlar tarafından oluşturulmuş kuruluşlardı. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda devletin dışında, özerkliği olan sivil toplum kavramını tanımlamak olanaksızdır (S. Aslan, 2010b, s. 266).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte devlet ve toplum dinamikleri arasında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Devlet ve toplumun olguları yeniden şekillenmeye başlanmıştır. Devlet modern demokrasi temelleri üzerine kurulmuş halk siyasal katılım hakkına erişmiştir. Fakat savaştan yeni çıkmış ve henüz yeni devlet düzeninin oturtulmaya çalışılması, tek parti iktidarına karşı olan hareketlerinde etkisi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında sivil toplum kavramı üzerine eğilmemişlerdir (Karaman ve Dalkıran, 2021, s.104).

1946 yılında ise Cemiyetler Kanunu çıkarılmış ve sivil toplumun, devlet içinde kendine yer bulması için kapı açılmıştır. Çıkarılan kanun ile dernekler, idareden bağımsız olarak kurulabilecek ve kuruluşlarının gerçekleşmesi için idareden izin alınması gerekmeyecekti (Akçeşme, 2013, s. 213). Zira 1938 yılında çıkarılmış 3512 no'lu yasa gereğince derneklerin kuruluşu hükümet iznine bağlanmış ve hükümetin isteği ile kapatılabileceklerine karar verilmişti (O. Şahin ve Akboğa, 2019, s. 412). 1960 darbesi sonrası oluşturulan 1961 anayasasının özgürlükçü oluşu ile de sivil toplum örgütlenmelerinin önü açılmıştır. Hem siyasette hem sivil toplum kanadında çok sesliliğin ortaya çıkmasına da zemin oluşturan 1961 anayasasının olumsuz yansıması ise 1970'li yıllarda toplumsal boyutta kutuplaşmaların aracı olmuştur. Siyasal kutuplaşmalar neticesinde STK'lar siyasi partiler tarafından idare edilmeye başlanmıştır (S. Aslan, 2010, s. 268).

1980'li yıllar dünyada pek çok toplumsal ve uluslararası hareketler oluşmaya başlamıştır. Ekonomide liberal anlayış, insan hakları, dini söylemler etrafında gelişen hareketler, neo-muhafazakârlık, kadın hakları, çevrecilik hareketleri, sivil toplum gibi pek çok alanda oluşan hareketler Türkiye'ye de sirayet etmiştir. Yani Türkiye'de sivil toplum kavramının gündeme gelmesi ve kendine alan oluşturması dünyada yaşanan gelişmeler sonucunda oluşmaya başlamıştır (Akçeşme, 2013, s. 2014). 1980 askeri darbesine kadar olan süreçte sivil toplum kavramı özellikle sol siyasi görüş etrafında toplanmış kesim tarafından Marxist ideoloji ekseninde oldukça kabul görmüş bir kavram olmamıştır. Sivil toplum sol kesim için burjuvayı temsil ediyordu, burjuvanın hâkim

olduğu toplumda ise var olan hiçbir kesim sivil toplum içinde yer almıyordu yalnızca burjuva erkeklerini kapsıyordu. Bu bağlam doğrultusunda sivil toplum sol kesim tarafından kabul gören bir kavram değildir (Keyman, 2004; akt. S. Aslan 2010a, s. 207). 1980 askeri darbe sonrasında ise devlet artan bir şekilde hayatın her alanını düzenleme isteğine karşı demokrasiyi, birey ve grupların hak ve özgürlükleri taleplerinin gerçekleştirilmesi ve darbeye neden olan şartların ortadan kaldırılması için yeniden gündeme gelmiştir (S.Aslan, 2010b, s. 269).

Turgut Özal yönetimi ile başlayan askeri darbe sonrası dönemde ise demokrasinin yeniden işlevsellik kazanması ile birlikte liberal ve sivil kültürün inşası başlamıştır. Haliyle liberal politikalar bürokrasinin gücünde zayıflamaya neden olmuş, serbest piyasa ekonomisi dönemi başlamıştır. Türkiye batı ile demokratik değerler etrafında daha fazla yakınlaşmaya başlamıştır. Toplumsal özgürlük alanlarının inşası sivil topluma da yansımıştır (Zariç, 2018, s. 311). Özellikle Avrupa Birliği (AB) üyelik başvurusu süreci ile sivil toplumun gelişim sürecine girmiştir. Hatta öyle ki sivil toplum alanından yaşanan gelişmeler Türkiye-AB ilişkilerinde en somut etki olmuştur (Akçeşme, 2013, s. 216).

1.4. SİVİL TOPLUMUN KADIN HAKLARININ GELİŞİMİNE ETKİSİ

Modern siyasi düşünce temelleri incelendiğinde Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau ve Friedrich Engels isimlerinin kuramlarını sivil toplum üzerinden kurmuşlardır. Bu düşünürlerin sivil toplum kurguları içinde kadına biçtikleri roller bugün siyasal hayatın pratikleri olarak değerlendirilebilir (Mutlu, 2017, s. 27). Bu düşünürlerin yanı sıra kadın siyaset ilişkisi bağlamında değerlendirme yaparken Hegel'e yer vermek gerekir. Temel görüş itibari ile diğer düşünürlerden pek ayrılmamaktadır. Çünkü Hegel sivil toplum ve devlet ikili yapısını ortaya koyarken ancak akıl yoluyla gelişim olacağını ve kadının akıldan yoksun olduğu düşüncesindedir, akla yalnızca erkekler sahiptir. Kadın yetersizliği nedeni ile aile hayatı dışında kurgulanmamıştır (Mutlu, 2017, s. 29).

Günümüzde sivil toplumun modern halini alarak dönüştüğü STK'lar açısından durum değerlendirildiğinde çalışma alanlarının başında kadın hakları gelmektedir. Kadın hakları için çalışma yürüten STK'lar gerek devlet içinde, gerek hukukta, gerekse de kültür, medya gibi alanlarda kadın haklarının gerçekleştirilmesi için önemi vurgulanmaktadır (Şeşen, 2019, s. 987). Hatta öyle ki kadınların hak taleplerini dile

getirmeye başladıkları ilk dönemlere kadar gidildiğinde kadınlar tarafından faaliyete geçirilmiş sivil örgütlenmelerin etkin güç oluşturma yolunda önemli adımlar attığı da görülmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin yayınlanması da kadınların sivil örgütlenmeler kurmaya başlaması noktasında önemli bir olay olduğunu da ifade etmek gerekir (Karaman ve Dalkıran, 2021, s. 98). Kadınların o güne kadar aile hayatı ile sınırlandırılmış olmasına karşılık, özgürlük hareketinin yön veren gruplar arasında yine kadınların bulunması kadın hareketlerini bu noktadan itibaren gelişme göstererek ilerlemesi için önemli gelişme olmuştur (Karaman ve Dalkıran, 2021, s. 98).

Batıda yaşanmış gelişmelere kadın haklarının gelişimi bölümünde detaylı yer verildiği için bu konuda yalnızca sivil toplum açısından değerlendirme yapılacaktır. Batı da kadın hakları konusunda sivil toplumun gelişimi Osmanlı'da farklı dinamikler üzerinden ilerlese de, hem Osmanlı hem Türkiye için değerlendirme yapıldığında çok farklı seyirler izlenmemiştir (Aydın ve Yıldız, 2016, s. 50).

Kadın haklarının kitlesel hareketlerinin başlangıcı sayılan Fransız İhtilali ve 20. yy.'ın ilk yarısına kadar olan kadın hareketleri ve STK çalışmaları incelendiğinde hep birbirlerinden etkilenecek ulusal düzeyde kalan örgütlenmeler olmuştur. 20. yy.'ın ikinci yarısından itibaren feminizm yeni bir boyut kazanmış etkin örgütlenmeler oluşturmaya başlamışlardır. Uluslararası alanda temel amacı ekonomi, sosyal yaşamda hareket etme amacı güden örgütlerinde dikkatini kadın haklarına çekmeyi başarmışlardır. Bugün küresel çapta etkili olan Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) gibi örgütlerin kadın hakları ile ilgili girişimleri bulunmaktadır. Özellikle kadın hakları ile ilgili STK'ların küresel bir organizasyonla bir araya gelmelerini sağlayan BM Kadın Konferansından bahsetmek gerekir (İnceoğlu, 2012, s. 113). BM'in bünyesinde toplanan Pekin Konferansı Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için BM'nin araçlar oluşturmaya yönelik çabası, uluslararası kadın örgütlenmesi için çok kritik görülmüştür.

Bir diğer önemli uluslararası kuruluş olan AB ise bünyesinde Avrupa Kadın Lobisi'ni bünyesinde kurarak AB ülkeleri arasında en büyük kadın STK' sının kuruluşuna öncülük etmiştir. Avrupa Birliği Lobisi kadın haklarının gerçekleştirilmesi için projeler yürütmenin yanında hükümetlere baskı mekanizmalarını kurmak, işbirliği yapmak ve izlemek gibi görevleri de vardır (Sayın, 2016, s. 10).

2. BÖLÜM: DEMOKRASİ İŞLEYİŞİ VE SİVİL TOPLUMUN DEMOKRASİYE KATKISI

2.1. DEMOKRASİ KAVRAMI

Devlet olgusunun ortaya çıkışı ve kuruluş amacı ile ilgili sosyal bilimlerde kabul gören yaygın kaynaklar üzerine edinilen bilgilerinde doğrultusunda, toplum ve toplumu yöneten arasında ideal dengenin kurulması en hassas noktadır. Halk ne kadar yönetimde söz sahibi olmalı, haklarının ne kadarını yöneten mekanizmaya yani devlete bırakmalı, tartışması hep var olmuş en temel tartışmadır. Tartışma sonucunda uygulanan yönetim biçimleri de döneme, devlete göre hep değişmiştir. Günümüz devlet ve toplum ilişkisini en sağlıklı düzenleyen yönetim şekli ise demokrasidir. Demokrasi, toplumsal düzenin sistemli ve adil işlemesi için en popüler yönetim şeklidir. Günümüzde halkın kendi kendini yönetmesi olarak tanımlanan ve halkın yönetime katılımını ifade eder. Halkın yönetime katılması ise doğrudan değil, seçim yoluyla temsilciler belirleyerek gerçekleştirilmektedir. Tarihsel gelişimi incelendiğinde ise demokrasi uygulamada değişim göstererek farklı türleri ortaya çıkmıştır. En temel demokrasi türleri olarak doğrudan, temsili ve yarı doğrudan demokrasiler sayılabilir (Tunç, 2008, s. 1116). Uygulama şekli ne olursa olsun, özgürlük ve eşitlik ilkeleri temel alınarak tanımlanmakta ve uygulamaya geçirilmektedir (Pustu, 2005, s. 122).

Demokrasinin kökeni incelendiğinde Antik dönemlere kadar gidilmelidir. Zira Antik dönemler, yurttaşların doğrudan yönetime katıldığı Antik Yunan demokrasisi ilkel olarak ilk uygulama örneğidir. Yurttaş kavramının kapsadığı kesim ise yalnızca mülkiyet sahibi erkeklerdir. Kadınlar ve köleler siyasi haklardan mahrum kalarak yurttaş statüsüne erişemeyen kesimlerdir. Her ne kadar yurttaşların doğrudan verilen kararlarda söz sahibi olduğu görüntüsü olsa da nihayetinde tek bir yöneticinin sözü bütün kararların üstündedir. Antik Yunan'da uygulanan doğrudan demokrasi Avrupa'da feodalitenin güçlenmesi ile toprak soylularının söz sahibi olduğu sistem uygulanmaya başlamıştır. Güçlü krallıkların doğması ile demokrasi işlevliğini yitirmiş, yerini tek bir otorite tarafından yönetilen devletler ortaya çıkmıştır (Tunç, 2008, s. 1116).

Şüphesiz demokrasinin yeniden canlanmasının altında yatan en büyük olay Amerika'da ve Avrupa'da yaşanan gelişmeler olmuştur. Amerika 1788 yılında hükümetin

vatandaşlar tarafından oluşturulması gerektiğini içeren İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ve 1789 Fransız ihtilali sonrasında hazırlanan anayasa her ne kadar kısa dönem varlık göstermiş olsa da demokrasinin dünyaya yayılmaya başlamasında çok önemli roller oynamıştır (Mankan, 2020, s. 124). Günümüzde dünyanın en yaygın yönetim şekli olsa da hala demokrasi ile tanışmamış oldukça fazla ülke vardır.

2.2. SİVİL TOPLUM VE SİYASİ ALAN

Siyaset Bilimi içinde değerlendirildiğinde devlet ve sivil toplum kavramları ne birbirlerinden kopuk ne de iç içe geçmiş alanlar değildir, birbirlerini tamamlayan alanlardır. Devlet, hukuku elinde bulundurur ve tarafsızdır, sivil toplumun ise faaliyetleri sınırlıdır. Sivil toplumun olmadığı toplumlarda devlet, bütün ideolojik ve iktisadi gücü elinde bulundurarak toplumsal yaşamın her alanında hâkimiyet kurmaktadır (Zariç, 2018, s. 305). Devlet yönetimini elinde tutanlar yani karar mekanizmalarında yer alan siyasi partiler eliyle yapıldığı düşüncesi hâkimdir. Oysa yönetim yalnızca siyasi partilerin elinde değildir. Demokrasinin hüküm sürdüğü ülkelerde iktidarı elinde tutan siyasi unsurlar toplumsal örgütlenmeler sonucunda halkın isteği ile oluşarak kurumsal kimlik kazanır. Demokratik şartların gereği olarak çok partili temsil sistemlerinde tikanıklık meydana geldiğinde sivil toplumun önemli rol oynaması gerekmektedir (Aliefendioğlu, 1999, s. 109).

Günümüz sivil toplumu değerlendirildiğinde demokrasinin uygulanması için en önemli araçtır. Özellikle devlet üzerinde sınırlayıcı rolü oynaması, siyasal partiler için sosyal anlamda zemini oluşturması ve siyasette yer alan kadroların yetiştirilmesi için oldukça önemli bir yere sahiptir (S. Aslan, 2010a, s. 203). Ülkemiz açısından bu konuda eleştiri oluşturabilecek nokta sivil toplumun özellikle yeni toplumsal hareketler değerlendirildiğinde iktidarı ele geçirme niyeti olmamasıdır. Bunun yerine özerklik ve eşitsizlik gibi konularda eksikliklerin giderilmesi talepleri olmasıdır (Kanbir, 2017, s. 213). Siyasi partilerde elbette sivil toplum niteliği taşıyan organizasyonlardır. Zira yönetimde halkın taleplerine cevap vermeye yönelik uygulamalar yapmak isteyen, politikalar geliştiren ve devlet içinde ebedi olmayan değişim döngüsü içinde olan kuruluşlardır. Sivil toplumun iktidarı ele geçirmek istememesi konusu, muhalefet olan partiler için tanımlamada hata çıkaran noktadır. Demokratik bir sistemde sivil toplum halkın yönetime katılması için etkin bir araçtır. Siyasi partiler ise bu nokta halkın

katılımını sağlayan mekanizma görevi görmektedir. Türkiye’de pek çok kesime, birbirinden farklı ideolojilere ya da aynı ideolojik temele sahip olsa da uygulama da görüş farklılıkları olan siyasi partilerin varlığı mevcuttur. Hepsi seçimlerde tek başına iktidar olmak istemese de mecliste verilen kararlarda etkili olmak için seçimlerde adaylarının seçilmesi için oya talip olurlar. Oy vermenin de siyasal katılım çeşidi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, aslında demokrasi içinde işlevlerini yerine getirmiş sayılırlar. Bu durumun biraz daha gelişmiş şekli ise siyasi partiler içinde oluşan teşkilatlar yolu ile de halkın aktif siyasal katılımını sağlamak amacı taşıyan üyelerinin olmasıdır. Çalışmanın konusu olan kadın kolları da siyasi parti örgütleri içinde oluşmuş önemli sivil toplum örneğidir. Türkiye’de sivil toplum ile ilgili en önemli problem sivil toplumun yalnızca STK olarak algılanıyor olmasından kaynaklıdır. Sivil toplum temel işlevi olan demokratikleşme açısından oynadıkları rol ve toplumsal problemleri kamusal alana taşıma noktasında yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Zira günümüzde STK’lar kaynak bulma ve örgüt genişletmeye öncelik vererek asıl amaçlarını geri plana atmaktadırlar (Yumuşak, 2015, s. 26).

2.3. SİYASAL KATILIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Siyasal katılım, kavramı tanımlamalarına bakıldığında tek anlam içeren tanımlar karşımıza çıkmamaktadır. Siyasal katılma kavramı tanımlamaları siyasal katılım, üretim ilişkileri, kişilerin istekleri doğrultusunda sergiledikleri eylemleri bazen ise hukuka uygun eylemler katılımın parçası sayılır (H. Duran, 2005, s. 2). Siyasal katılmanın ilk ayağı olarak oy verme işlemi akla gelmektedir, oy vermek seçmenin sandığa giderek seçim sonucunda etkin rol oynamasıdır. Sonrasında gelen adımlar siyasi ilgi, siyaset gündemini takip ve en üst kademesi seçimlerde aday olmak gerek yerel yönetimlerde gerek parlamentoda temsilci olarak yer almasıdır. Bireylerin ve toplumların siyasal katılımını etkileyen pek çok faktör vardır. Kişinin içinde bulunduğu toplum, psikolojik durumu, sosyo-ekonomik durumu siyasal katılma derecesini, siyasete karşı tutumunu katılım konusunda tutumunu etkiler. Siyasal katılımın bir toplumda sağlıklı işlemesi demokrasiye bağlıdır. Demokrasi bir toplumda ne kadar doğru anlaşılmış ise o toplumda siyasal katılım ilk basamaktan son basamağa kadar sağlıklı yollarla gerçekleşir

Siyasal katılmayı etkileyen faktörlerin başında içerisinde oldukça etkin olan psikolojik faktör gelmektedir. Kişiler duygularından bağımsız salt akıllarıyla karar veren varlıklar değildir (İnceoğlu, 2012, s. 117). Duygular bireyin hayata bakışını verdiği kararları etkileyen en temel faktördür. Bireylerin siyasal katılımlarında, katıldıkları halde tutumlarında, tutumlarının ne yönde olduğuna etkili faktörlerdendir.

Sosyo-ekonomik faktörlerin siyasal katılıma etkisi gözle görülür somut etkililerdir. Kişinin yaşı, mesleği, geliri, cinsiyeti, eğitimi siyasal katılım düzeyinde ve siyasal davranışlarında farklılıklara yol açmaktadır.

Bireyin yaşı değerlendirildiğinde siyasal katılımı ve seçim sonuçlarına etkisi göz ardı edilemeyecek kadar hatta diğer faktörler üzerinde de etkili olabilecek kadar önemlidir. Bireyin yaşı ilerledikçe siyasal tercihleri netleşmekle beraber daha az etkilenebilir kesim haline gelmektedirler (M. Duran 2016, s. 212).

Cinsiyet faktörü kadın ve erkekler açısından toplumsal statülerinde görülen farklılıklar nedeniyle siyasal katılımları üzerinde etkili olan küresel bir problemdir. Kadınların erkeklere oranla siyasal katılımları ne yazık ki oldukça sınırlı düzeylerde kalmaktadır. Erkeklerin siyasal katılım gerçekleştirme için belirli şartları yeterli iken, kadınların siyasal katılımlarını gerçekleştirmek için erkeklerden çok daha yetenekli, eğitim seviyeleri daha yüksek ve daha çalışkan olmak zorundadırlar (Sezgin, 2019, s. 31). Kadının toplumsal konumu özel alanla yani aile hayatıyla sınırlı tutulması, erkeğin ise kamusal alana ait olması gerektiği inancı kadının duygusal ve yetersiz algılanmasına, erkeklerin ise akılcı ve doğuştan kamusal alana ait olduğu varsayımı üzerinde toplumların cinsiyet rolleri kalıpları dışına çıkmakta engel teşkil etmektedir (Tutar, 2015, s. 4). Kadınlar ne yazık ki toplumda kendilerine biçilen bu rolü toplumsal kabullerin özel hayatları içinde yansımaları nedeni ile kalıplarını kırmakta güçlük çekmektedirler. Aileleri, eşleri, cesaret edip oy kullanmanın ötesine geçmeye çalıştıklarında rakipleri olan erkekler ve onların taraftarları tarafından engellenme çalışmaları ne kadınların siyasal katılımını başlangıç seviyesi olan oy kullanma ile sınırlı kalmasına neden olmaktadır (Güneş, 2018, s. 80).

Eğitim konusunun siyasal katılımı etkilemektedir, bireyin eğitim seviyesi yükseldikçe siyasal katılımı artmaktadır (M. Duran 2016, s. 214). Eğitim ile birlikte bireye kazandırılan siyasal değerler ve vatandaşlık bilincinin aşılması önemlidir. Eğitimin siyasal katılımı doğrudan etkilemesinin yanı sıra cinsiyet, gelir gibi diğer faktörlerde bağlanabilir. Özellikle eğitimin cinsiyetler özelinde aynı oranda olmaması gelişmekte olan ülkelerde kadınların erkeklere oranla daha düşük eğitim seviyesinde kalmaları hatta eğitim oranının erkekler karşısında düşüklüğü kadınların siyasal katılımını dolaylı yoldan etkilemektedir (Gökçimen, 2008, s. 42).

Gelir siyasal katılımı iki boyutta etkileyen faktördür. Birincisi bireyin gelir seviyesi arttıkça siyasal katılımının arttığı gelir düzeyi düşük gruplar değerlendirildiğinde ise siyasal katılma noktasında ilgi azlığı olabilmektedir. Bunun yanında bazı batılı ülkelerde gelir seviyesi ortalamanın üstünde olan kesimlerde siyasal katılıma ilginin azlığı da söz konusudur (M. Duran 2016, s. 214). Bir diğer boyut ise siyasal katılımın üst düzeyde gerçekleşmesi için maddi olanaklara sahip olmak gerekliliğidir. Özellikle ülkemizde siyasal temsil mekanizmalarında görev almak istemek ve bunun için seçimlerde aday olmak oldukça masraflıdır. En temel örnek adaylık başvurusu ücreti ve seçim kampanyalarında yapılacak olan masraflar olarak gösterilebilir. Bu nedenle kişi aday olmak siyasal temsil mekanizmalarında yer almak istese, konuya ilgisi yoğun olsa dahi maddi olanaksızlıklar nedeni ile aday olmaktan geri durabilir

2.4. STK'LARIN DEMOKRASİ'NİN ETKİN KILINMASINDA SİYASAL KATILIM ARTIRMA YOLUYLA ETKİSİ

Demokrasi, siyasal katılım kavramı ile doğrudan ilişkilendirilen en temel kavramdır. Demokrasinin uygulamada olmadığı bir yerde siyasal katılımdan bahsetmek mümkün değildir. Günümüz demokratik toplumlarında ise alınan her karara toplumun doğrudan katılması söz konusu değildir. Bireylerin çoğunluğu değerlendirildiğinde, siyasal katılımları yalnızca oy vermekten ibarettir. Oysa siyasal katılım için oy vermek sadece bir basamaktır. Pek çok aşamada gerçekleşen siyasal katılımın son basamağı ise yönetime dâhil olmaktır. Günümüzde isteyen herkesin yönetime bireysel olarak katılamayacağı ise bir gerçektir.

STK'lar demokrasinin işlerliği için siyasal katılım artırılmasının en temel araçlarıdır. Siyasal çeşitliliğin artırılması ve devletin denetlenilebilirliğinin sağlanması için etkili ve sağlıklı yol olarak sivil toplum önemli araçtır. Devlet denetiminin yanında demokrasi açısından da uzun vadeli işlerliği sağlar (S. Aslan, 2015, s. 367). Başta siyasal partiler olmak üzere azınlık olan bütün kesimlerin devlet yönetiminde istediğini olabildiğini sağlamak için yasal yollar ile çaba gösteren tüm STK'lar halkın siyasal katılımında etkin rol oynamaktadırlar.

Sivil toplum 1980'li yıllar ile birlikte ise özellikle Avrupa'da katılımcı demokrasi için en gerekli şart haline gelmiştir. Katılımcı demokrasi için aranan şart haline gelmesi sonucu küresel boyutlarda etkili olmaya başlamıştır. Elbette toplumların devlet dışında oluşan sivil toplum aktörü farklı algılamaları da beraberinde getirmiştir. Demokratik katılımın artırılmasından çok, gelişim sürecinde finansal ve örgüt yapılanmaları, örgüt kapasitesi gibi sorular ile daha fazla uğraşmışlardır (Zariç, 2018, s. 304). Sivil toplum kavramın 1980'li yıllar ile birlikte yeniden gündeme gelmesine yol açan Eski Sovyetler Bloğu sivil toplumu totaliter rejimden ayrılarak demokrasiye geçiş sürecinde kullanmıştır. Batı ülkelerinde de ise postmodern değerlerin gelişimi ile ulus devletler için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Sivil toplum, Avrupa'yı girdiği krizden kurtarmak için temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçişte araç olarak kullanılmıştır (S. Aslan, 2015, s. 363). Yaşanan gelişmeler ışığında demokrasi ve sivil toplum ilişkisinin literatürde ortaklığının temelleri de böylece atılmıştır.

Özellikle çoğulcu siyasi yapılar incelendiğinde STK'lar demokratik sistemin arabulucu ve bütünleştirici görevini üstlenmektedir. STK'ların toplumun çıkarlarını esas alarak dağınık ve belirsiz durumlarda toparlayan ve iktidara ulaştıran görevi üstlenmiştir (Ünalı, 2019, s. 334). Sivil toplumun demokrasiye katkı sunabilmesinin yolu elbette sayısal çoğunluk ve beraberinde çeşitlilikle mümkün olsa da bunun yanında bu örgütlerin işbirliği ve aralarındaki ilişkileri ve kendi içlerinde oluşturacakları demokratik sistemlerde önemlidir (S. Aslan, 2015, s. 372). Güçlü sivil toplumlar güçlü demokrasilerin en büyük destekçisidir. Yalnızca demokrasiyi güçlendirmekle kalmayarak aynı zamanda şekillenmesinde de oldukça etkilidir. Bu etkiler şu şekilde sıralanabilir (Karadağ, 2005, s. 69) :

- Sivil toplum, iktidarın sınırlandırılması için en önemli araçtır. Ve ekonomik, siyasal, ahlaki ve kültürel yapıların temelleridir.
- Sivil toplum çeşitliliği, hem devletin azınlık tarafından yönetilmesini hem de otoriterizmi önler.
- Siyasi partilere, siyasal katılma yoluyla katkı sağlar.

Sivil toplumun, siyasal katılımı artırmak ve demokrasiye destek olması için gerekli olan arabulucu yine demokrasinin ta kendisidir. Zira sivil toplum ve devlet arasında demokratik işleyiş olmalıdır. Güçlü sivil toplumlar, güçlü devletlere yol açar (Tosun, 2005, s. 140).

3. BÖLÜM: KADINLARIN SİYASAL HAKLARI

Sosyal ve siyasi alanda oluşan kadının konumunun belirlenmesinde başlangıç olarak dünya üzerinde toplumu özgürleştirici politikaların önemli rolünün olduğu vurgusunu yapmak gerekir (Kanbir, 2017, s. 217). Nitekim Fransız İhtilali toplumun hak ve özgürlüklerinin temelini atıldığı, demokrasinin dünya ülkelerine açılan penceresi niteliği taşımasına rağmen konumuz kapsamında bünyesinde fazla bahsi geçmese de kadın hareketlerinin tarihçesi için önemlidir. Bu hareketlerden ilki bilindiği üzere toplumun hak arayışı ve bunu bir belgeyle gerçekleştirmesi, ikinci önemli hareketi ise kadınlarında toplumun bir parçası olduğunun, yurttaş olduklarının kabul edilmesi adına günümüze kadar uzanan direnişlerdir. Zira o güne kadar toplumsal yurttaşlık adına yazılar yazmış pek çok düşünür dâhil kadınları yurttaş olarak değerlendirmemiş aile hayatı dışında bir alanda kadınlara alan tanınmamıştır.

Devlet bazı düşünürler için doğa durumundan çıkıp sözleşme ile kurulmuş yapı olarak değerlendirilmiştir. Doğa durumunda herkes herkesle mücadele halindedir. Ancak sözleşme sonrası oluşan devlet kişilere belli haklar tanıyan, vatandaş statüsünde ele alan bir durumu ifade eder. Buna karşılık vatandaş olarak Hobbes, Locke, Rousseau gibi devleti sözleşmecî kuram çerçevesinde ele alan düşünürler kadını o devletin bir parçası olan vatandaş olma durumundan mahrum bırakmışlardır. Kadına sadece aile hayatı içerisinde roller biçmişlerdir (Sumbaş, 2015, s. 106). Devleti sözleşme sonucu oluşmuş bir toplum olarak ayırırken iki farklı alanda kamusal alan ve aile hayatı olarak ayırmıştır. Kamusal alan sivil toplum alanı olarak belirlenirken, aile hayatı ondan tamamen ayrı tutulmuştur (Çaha, 2018, s. 13).

Thomas Hobbes'un toplumda kadının aile hayatında var olup, toplumsal alanda yani sivil toplum alanında kadının neden olmadığını anlamak için öncelikle doğa durumundan sözleşmecî devlet anlayışına geçişinin gereklerini kısaca tekrarlamak gerekirse, doğa durumu Hobbes için tam anlamıyla insanların eşit olmadığı durumu ifade etmez. Daha açık ifadeyle doğa durumunda insanlar farklıdır ama her birinin farklı noktaları birbirleri ile eşit olmalarını sağlar (Ağırman, 2018, s. 116). Hobbes için doğa kanunlarında insanlar arasında dengenin varlığından söz edilse de denge her zaman her yerde sağlanamayabilir. İnsan eşitliği savının karşısına dengesizlik kavramının varlığı gelince ise çatışma ve kargaşanın çıkmaması pek olanaklı değildir. İşte bu noktada ortaya

sözleşme sonucu ortaya çıkan devlet kavramı konumlanır. İnsanlar arası yapılan sözleşme her zaman insanların arasında oluşacak olan dengesizliğin ortadan kalkmasına zemin hazırlayamayabilir. Hobbes için bütün insanların kurallara uymasını sağlayacak, karşısında onların haklarına gerçek anlamda sahip çıkacak tek varlık olarak devletin otoritesinin, insan üzerinde etkili olacak tek güç olması gerekliliğini savunur (Doğan, 2002, s. 51). İfade edildiği gibi doğa durumunda herkes eşitti Hobbes için, yani kadın ve erkek arasında da eşitlik vardı. Sözleşme sonrası oluşan kamusal alan içerisinde yer bulamayan kadın özel alan olan ailenin politik kimlik kazanması ile doğa durumunda sahip olduğu eşitlik durumundan mahrum bırakılıyor, aile hayatı toplumsal sözleşme kurallarına göre yeniden yapılanarak bu kurumun başına erkek konumlandırılıyor. Erkekler doğa durumundan çıkarak toplumsal sözleşmenin bir parçası olmaya rıza gösterirken, kadınların yaptığı sözleşme ise kamusal alan sayılmayan ama politik boyut kazanmış olan aile hayatında erkek egemenliği altında yaşamayı kabul ettikleri sözleşme oluyor (Çaha, 2018, s. 15).

Locke doğa durumu tanımlanmasında insanlar hem eşit hem de özgürdür. Burada ki özgürlük anlayışında insanın istediği her şeyi yapabilmesi anlamını taşımadığını söylemek gerekir, insanlar ancak doğal yasa sınırları çerçevesinde özgürdürler (Zabcı, 2016, s. 485). Doğa durumunda bulunan insan Locke için doğal yasa sınırları içerisinde mülkiyet hakkında sahiptir (Arslenel, 2017, s. 27). Bunlar sonradan elde edilmiş haklar değil kişinin zaten sahip olduğu haklardır. Doğa durumu akıl çerçevesinde değerlendirildiği takdirde insan, cinsiyetler arasında eşit olarak değerlendirilmelidir. Çünkü doğal durum kimsenin özgürlüğüne, malına sahip olmama durumudur (Göçer, 2004, s. 68). Bu hakları korumak ise insanın görevidir. Bu görevi yerine getirmenin yolu ise toplumun birleşerek anlaşma yoluna gitmesi yani sözleşme yapması gerekmektedir (Zabcı, 2016, s. 488). Yapılan bu sözleşme toplum sözleşmesidir. Toplum sözleşmesi ile birlikte doğa durumunda siyasal boyutu olmayan bazı ilişkiler sözleşme sonrasında hâlâ özel alanı işaret ediyor gibi düşünülse de Locke için toplum sözleşmesi sonrasında siyasal anlam kazanan özel ilişki olan aile hayatı söz konusudur. Sivil toplum içerisinde kadınlar yönetilen konumda değerlendirilirken erkekler yönetici konumunda değerlendirilerek (Çaha, 2018, s. 18) kadını siyasal hayatta pasif durumda bırakılmıştır. Locke için doğa durumunda insan eşittir kavramı kadınları dışlayarak insan algısının “erkek” ile sınırlı olduğu algısı sonucu mülkiyeti ve özgürlüğü ona ithaf ederek biçimlenmiştir (Göçer, 2004, s. 68). Bu algıdan yola çıkarak Locke için doğa durumunda da erkekler ancak

mülkiyet ve özgürlük haklarını kendi irade ve istekleri yönünde kullanma hakkına sahiptir (Doğan, 2002, s. 63). Devlet Locke için sivil toplum durumuna geldiğinde kadın doğa durumunda çabasız sahip olduğu mülkiyet sahiptir fakat bunun sadece aile hayatı içinde geçerliliği vardır, toplumun sivil toplum boyutunda yani siyasal alanda kadın mülkiyet hakkını kocasına devretmiştir (Çaha, 2018, s. 19). Kadın sivil toplum ile birlikte mülkiyet hakkını kapalı alan olan aile hayatına çekerek, özgürlük hakkını, yurttaş olma hakkını kaybetmiştir.

Rousseau'nun doğa durumuna yaklaşımı Hobbes ile farklılık göstermektedir. Rousseau için doğa durumu düşünülenin aksine insan için olumsuz değil olumlu yönde özellikler barındırır. Doğa durumunda insanlar kötü olmaktan ziyade özgürlüklerini kullanabildikleri ve problemler karşısında vicdani duyguları ile hareket ederek çözüme kavuşturabileceklerini düşünür. Hatta doğa durumundan ayrılmanın insanlar arasında bu iki temelden uzaklaşacaklarını savunmuştur (Baygül, 2021, s. 342). Fakat Rousseau'nun kuramında kadın ile erkek arasında büyük farkların olduğu vurgulanıyor. Erkek kadından fiziki ve duygusal yönden daha güçlü bir varlık iken kadının erkek karşısında acizliği ile ön plana çıkıyor. Kadın erkeğin ihtiyaçlarını gideren bir varlık, erkek ise kadının temel ihtiyaçlarını karşılayan varlıktır (Çaha, 2018, s. 21). Rousseau'ya göre aile kurumu da insanın neslinin devamının sağlanması isteği ile ortaya çıkmıştır (Ağırman, 2018, s. 119). Bu isteğin temel sonucu olarak ortaya çıkan durum ise erkeğin kadına sahip olması gerekliliğidir. Kadına sahip olmayan erkek kendi neslinin devamından emin olamayacaktı, fakat sahip olduğu kadın sayesinde bundan emin olmaya başladı. Yani doğa durumunda kadın ve erkek Hobbes'un aksine eşit değil, fiziki ve duygusal açıdan tamamen farklı durumdalar. Sözleşme sonrası düzende ise kadın ve erkeğin doğalarından gelen bu farklılıkları devam ediyor. Erkek üstün kadın sadece zevkine hizmet eden varlık, erkek ise kadının her yönden ihtiyaç duyduğu karşısında hep daha yukarıda konumlandırılan bir varlık durumundadır. Erkek sözleşme sonrasında sivil toplumun kurallarına uyum sağlayabilecek yeteneğe sahip iken kadın duygusallığını ve erkeğe gereksinim duyan acizliği ile sistemi sekteye uğratacaktır (Çaha, 2018, s. 22).

3.1. DÜNYA DA KADIN HAKLARININ GELİŞİMİ

Kadın hakları devletin kökenini bulmaya çalışırken sözleşme öncesi doğal yasaların olduğu dönemler ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışan düşünürlerin fikirlerinde sadece aile hayatında yer alan kesim olarak değerlendirmişlerdir. Yani kamusal alanda erkek karşısında ekarte edilmiş, insan olmasından kaynaklı haklar dışında devletin ve toplumun öncül parçası olmaktan mahrum bırakılmıştır. Tarihin pek çok döneminde kamusal hayat içerisinde kadın neredeyse hiç olmamıştır. Oysa modern demokrasinin henüz temellerinin atıldığı örneklerle bakıldığında tarihsel açıdan çok eski dönemlere gidebilmek mümkündür. Bu örneklerin içinde kadının olmaması karşısında günümüzde modern demokratik hayat içinde hala kendine yer bulmaya çalışması da oldukça manidardır. Doğal yasanın hüküm sürdüğü dönemden sözleşme ile kurulmuş devlete geçişte erkekler o devletin bir parçası olarak bir anlamda demokratik hak kazanmışlardır. Peki demokratik haklara sahip olmak neyi ifade eder? Meselenin özünü oluşturan demokrasi kavramı beraberinde eşitlik kavramını da kullanmaktadır. Çünkü demokratik hakka sahip olmak demek demokrasinin hüküm sürdüğü yerde herkesin eşit olduğu anlamını taşır. Peki, kim için eşitlik? Ne için eşitlik? Sorularının cevabı yurttaşlar için eşitlik cevabına karşılık gelmekle birlikte, yurttaş kavramından ne anlatılmak istendiği de burada önemli sorun teşkil eden başka bir kavramdır. Yurttaş kimdir? Bireyin hukuki olarak toplumun siyasal, sosyal, ekonomik vb. gruplarında eşit haklara sahip olduğunu ifade eden kişinin yine hukuki olarak bu grupların iktidarına katılma, karar verme aşamalarında bulunma ve karar vermekle görevli mekanizmayı denetleme hakkını elinde bulunduran kişidir (Demirci, 2017, s. 130). İlk kavramsal karşılığının bulunduğu Antik Yunan'da ise daha dar bir kesime hitap ederek sadece köle olamayan Yunan erkeklerini kapsamına almaktadır. Bu durumda kadınlar ve köle erkekler Antik Yunan normlarına göre yaşasalar dahi yurttaş konumunda değerlendirilmemektedirler, bu da demokrasi kavramının bugün beraberinde getirdiği eşitlik kavramıyla ters düşmektedir.

Kadın için toplumsal düzende biçilen roller annelik, eşe ve aileye hizmet etmek için tanımlanmış, üretimin ev içinde ya da baba, eş mülkiyetinde bulunan yapılar içinde sınırlı tutulmuştur. Hakları hep bir erkeğe bırakılmış statüsel konumları belki daha fazla çalışmalarına emek sarf etmelerine rağmen hep onların gerisinde konumlandırılmışlardır. Kadınlar için ayrılmış olan merkezde “aile, akrabalık ve cemaat” ilişkileri dışında ilişkiler tanımlanmamıştır (Kaypak, 2016, s. 41). Tarihsel süreçte ise kadın haklarının statüsel

gelişim süreçleri incelendiğinde tarihte önemli kırılma noktaları olan inkılaplar, ihtilaller, sanayi devrimi, şehirleşme gibi aslında özgürlük, bağımsızlık, eşitlik arayışının olduğu dönemlerde gerçekleşen gelişmeler doğrultusunda şekil aldığıdır (Saban, 2021, s. 3). Bu tür gelişmeler ışığında başlayan kadın hareketleri zamana da yayılarak aslında düz ova da oluşmaya başlamış kartopu gibi hep artan çabalar sonucunda kadın haklarının daha geniş coğrafyalarda duyulması ve tanınması ile gelişme göstermiştir (Cihan, 2018, s. 274). Fakat kartopunu oluşturmak için karı önce birinin eline alıp şekil vermesi gerekir. İşte bu ilk adım Aydınlanma Dönemi ile başlayan ve değişimin sonucu olan Fransız İhtilali ile başlamıştır. Fransız İhtilali'nin gerçekleştiği dönemde kadınlar erkekler ile birlikte kitlesel ve bilinçli olarak özgürlük, kardeşlik, eşitlik sloganları doğrultusunda topluluklar şeklinde harekete geçmişlerdir (Gönenç, 2006, s. 66). Çünkü aydınlanma dönemi ile birlikte erkek ile arasında bir fark olmadığını kabul etmeye başlamıştır. Erkek dışarıda çalışıyorsa kadın evde çalışıyor, erkek maddi sıkıntı yaşıyorsa kadında yaşıyor, erkek aç kalırsa kadında aç kalıyordu. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda 1789 yılı 5 Ekim tarihinde, Versailles sarayına yürüyerek gerçekleşen direnişte ilk yürüyenler kadınlardan oluşan bir grup olmuş, akabinde ulusal muhafızlar direnişe dâhil olmuştur. Fakat kadınların direniş içinde ağırlık oluşturması sakınca yaratacağı düşüncesi ile kadınların 5 kişiden fazla gruplar oluşturmayacağı aksi halde tutuklanacaklarına karar verilmiştir (Çakmak, 2007, s. 729). Direniş kadınlar tarafından başlatılmış olmasına rağmen bu yolla saf dışı bırakılmışlardır (Çanak, 2016, s. 729). Devrim sonrası dönemde medeni kanun çerçevesinde dahi kadına hakları verilmemişti. Hala eşlerinin onayı olmadan anlaşma, maddi tasarruf gibi temel haklarını yerine getiremiyordu. (Cihan, 2018, s.274). Buna rağmen kadınlar mücadeleden vazgeçmeyerek farklı yollardan haklarını aramış, direniş sonrası dönemde saf dışı bırakılmayı kabullenmeyip sanat, edebiyat gibi faaliyetler adı altında kulüpler kurarak, mücadelelerine devam etmişlerdir. Bu tür kulüplere erkeklerin üye olması dahi zorunlu değilken kadınların bu mücadele içinde yer almaya devam etmeleri yalnızca siyasi değil sınıf mücadelesini de içermektedir (Çanak, 2016, s. 730). Erkeklerin yurttaşlık konusunda aktif ya da pasif olma şansları bulunurken kadınların bu mücadeleye devam ediyor olmaları yurttaşlığın sadece erkeklere ait olabileceği tabularını yıkmaya yönelik olmuştur. Dönem şartlarının çetin olmasına rağmen kadınlar 18. ve 19. yüzyıllarda gerçekleşmiş olan 1776 tarihli “Amerikan Özgürlükler Bildirgesi” ve 1789 tarihli “Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi” ile seslerini duyurmayı başarmışlardır. Aradıkları eşit hak mücadelesinde öncelikleri eğitim olmuştur (Altındal, 2009, s. 353).

Siyasi anlamda Fransız İhtilali dönemi içerisinde gerçekleşmeye başlayan gelişmeler 17. yy ile başlamış, onu takip eden 18. yy.a sıçramış bazı kadınlar artık siyasal hakları konusunda seslerini duyurmayı başarmışlardır. Bu kadınlar E. Cady Stanton, Susan B. Anthony, Virginia Woolf, Mary Astell, Mary Wollstonecraft gibi isimlerdir. Dönem şartlarını sadece Fransız İhtilalinin ile Fransa'yı kapsayan yeni bir durum değil, Avrupa'da despotizm ve din ile alakalı konular yoğun şekilde tartışılmaya başlandığı bir döneme denk geldiğini de özellikle ifade etmek gerekir (Sumbaş, 2015, s. 108). Zira kadınlar hep geri planda tutulmuş hatta ezilmiş kesim oldukları için dönem şartları gereğince bir vesile olmadan ayaklanmak ve bu ayaklanmanın ses getirecek boyutlara ulaşması daha düşük ihtimaller dâhilinde değerlendirilmesi de yanlış olmayacaktır. Zaten sivil toplum hareketleri içerisinde değerlendirildiğinde en geç hayata geçmeye başlayan nokta kadın hareketleri olmuştur.

Fransız İhtilali ile temelleri atılan kadın haklarının aranma mücadelesi asıl olarak Sanayi Devrimi ile başlamıştır (Aydın ve Yıldız, 2016, s. 33). Çünkü Sanayi Devrimi ile birlikte dünya geri dönüşü olmayan yeni bir döneme girmiştir. Sanayileşmenin getirdikleri ile toplumda yaşanan kırsaldan kente göçün beraberinde getirmiş çalışmak için gelişen yeni iş kollarında erkekler ile birlikte kadınlarda çalışmaya başlamışlardır. Kadınlar sanayi devrimine kadar toplumun aile içinde yükünü üstlenen emeğini maaş karşılığı olmadan ortaya koymaktaydı. Fakat Sanayi Devrimi kadını aile dışında, ücret karşılığında emeğini satın alan bu yeni düzene dâhil etmişti. Her ne kadar kadın ücret karşılığında emeğini ortaya koyuyor olsa da Hâlâ erkek işgücü karşısında geri plana atıyordu. Kadının emeği erkeklerin emeği karşısında çok daha niteliksiz ve ucuzdu (Tilev, 2018, s. 121). Bu da kadının emeğini kolay vazgeçilebilir kılan durumdu. Marx'ın değerlendirmesi dâhilinde kadın erkek emeği karşısında yedek konumundan ileri gidemiyordu. İngiltere'de kadınlar o kadar ağır koşullarda başıbozuk ortamlarda çalışıyordu ki bunlar, tuz madenleri, halat bükme, el işçiliği ipek dokumacılığı, kimyasal madde kullanılan işler vb. fakat bunlardan en zorlayıcı olanı gece çalıştırılmaları idi. O döneme kadar ailesine kendini adanmış kadın hem işte yoruluyor, bu da yetmez gibi geceleri güvenli alanı evi dışında geçimini sağlamak zorunda kalıyordu. Bu durum hem kendi sağlığını hem de aile hayatını tehlikeye atıyordu (Cihan, 2018, s. 274).

19. yy da "Feminizm" akımı başlamıştı. Akımın temelleri Amerikan Özgürlükler Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'nin kadın haklarına yeterince

yer verilmemesi ve bu doğrultuda oluşan talepleri başlamıştır. Feminizm akımı günümüze üç dalga halinde ulaşmış olsa da dönem için kadınların oy hakkı, eğitim hakkı gibi temel hakların verilmesi gerektiğini savunuyordu (Taş, 2016, s. 167). Bu dönemde feminizm hareketi ile başlayan ve İngiltere ve Amerika’da etkin olan Sufrajat adını alan kadın direnişi hareketi başlamıştır. Kadınların içinde bulunduğu ve giderek hapsediği sistem yalnızca İngiliz kadınlarına değil, Amerika’da çalışan işçi kadınlarda da vardı. Bu kadar geniş alana yayılmış sanayileşme etkisi ve kadınlar açısından doğurduğu sonuçlar kadınları eyleme geçme konusunda etkileyerek, önce İngiltere’de ardından Amerika’da kadın hareketleri başlamıştır. (Göçer, 2004, s. 69). Başlayan bu hareket zamanla “Süfrajat hareketi” adını alan oy isteme hareketine dönüşmüştür. Bu hareket kadınların kendilerini artık yazılarıyla değil eylemleriyle yapılan haksızlıkların, kötü iş ve yaşam koşullarının, adaletsiz ücret sisteminin karşısında yazılı direnişin tek başına yeterli olmadığı düşüncesi ile başlamış önemli bir harekettir. Çünkü sadece tek bir bölge ile sınırlı kalmayarak kitlesel ve uluslararası boyut kazanmıştır (Ataman, 2022, s. 286). Sufrajat hareketi içine katılan kadınların ve mücadele şekillerinin de sert olduğunu ifade etmek gerekir. Direnişleri yalnızca mitingler düzenlemek değil, açlık grevleri ve şiddet eylemlerini de içermektedir (Göçer, 2004, s. 69). Hareketin en önemli niteliği ise kadınların açıkça siyasi hakları olan oy kullanma haklarını istemeleridir. Zaten hareket 19. yy da başlamış oy hakkını kullanma hareketi iken 20. yy.da kadınların direnişini küçümsemek amacı ile Sufrajat olarak isimlendirilmiştir (Çağlak, s. 2022).

Kadınların gerek yazılı talepleri gerek filli direnişleri ilk meyvesini 19. yy sonunda almıştır. Siyasi haklarını kazanmak için ilk mücadeleyi 1831 ve 1848 devrimlerinde Fransa, 1832 de İngiltere’de başlamış olsa da, (Şahin. 2022, s. 109) kadınların, oy kullanması için ilk çalışmaları 1869 yılında Susan B. Anthony ve Elizabeth Cady Stanton, National Women Suffrage Association öncülüğünde başlamış ilk oylarını ise 1893 yılında gerçekleşen seçimlerde Carola eyaletinde kullanmışlardır (Karaman ve Dalkıran, 2021, s. 97). 19. yy. için siyasi hak mücadelelerinin sonucu oy kullanmakla sınırlı kalmıştır. Kadınların siyasi hayatta seçilmelerinin yani karar mekanizmalarında yer almalarının önü ise ancak 20. yy. da mümkün olabilmıştır (Şahin, 2022, s. 109). Kadınlara seçme ve seçilme hakkı yine dünyada ilk defa 1788’de ABD’de başlamıştır.

Kadın hakları konusunda görüldüğü gibi temel düzenlemeler 19. yy. ve 20. yy. başlarında, dünyanın girmiş olduğu yeni çağdaş yaşam biçimi ile eskiye dair kabul gören

şartlarını geride bırakmaya başlayarak kadınların siyasi karar alabilecek yeterlilikte olduğu anlaşılması sonucu seçme seçilme hakkı konusunda, yasaların daha eşitlikçi hale getiren düzenlemeler yapılmıştır (Gökçimen, 200, s. 8). Temel düzenlemeler iyileştirmeler yapmış olsa da yine de çok yetersiz durumdadır. Zira birinci ve ikinci dünya savaşı ile birlikte özellikle çalışma hayatında, erkek nüfusun savaşa gitmesi nedeni ile oldukça artan kadın emeği söz konusu olmaya başlamıştır (Ö. Çaha, H. Çaha, E.S.Aydın, 2016, s. 12). Başlarda azınlık ve kolay vazgeçilebilir kesim olarak görülen kesim savaşlar sonucunda vazgeçilmesi zor emek durumuna gelmiştir. Buna rağmen kadın emeği hala ucuz hala adaletsiz çalışma koşulları altında sömürülmeye devam etmiş, karar mekanizmalarında temsilleri oldukça azınlık durumundadır.

19. yy.da başlayan ve kadınların temel hak ve özgürlüklerine kavuşmaları noktasında etkili olan, ilk dalga feminizm etkisinde gelişen, eylemlerinden sonra değişen dünya ve kadının sosyal ve siyasal hayatta tutunma çabası neticesinde dünyaya yayılmıştır ve kadın hakları için hala mücadele eden feminist kadın toplulukları, STK'lar artarak mücadeleye devam etmektedirler.

3.1.1. Birleşmiş Milletler (BM)

Kadın hakları ve eşitlikçi hareketler 20. yy. başında seçme ve seçilme haklarının yasal olarak elde edilmesi ile bitmemiştir. Eşitsizlik, kadınların dezavantajlı konumları sosyal, ekonomik, siyasal alanlarda süregelen bir durum olmaya devam etmektedir. Değişen dünya düzeni içerisinde kadının zaten tam anlamı ile elde edemediği hakları da değişerek yeni boyutlar kazanmıştır. Tarihsel süreçte etkili olan Feminizm tek başına yeterli olmamıştır, bu noktada devreye uluslararası kuruluşlar girmiştir. Bunlardan en etkin olanı “Birleşmiş Milletler” ve gerçekleştirdiği faaliyetlerdir. BM İkinci Dünya savaşı sonrasında galip devletler tarafından kurulmuş olan uluslararası barışa yönelik tehditlerin önüne geçerek kurulduğu tarihe kadar olan savaşların tekrarını önlemek amacı ile 1945 yılında kurulmuş olan ve dünya da en etkin uluslararası kuruluşlardandır (www.mfa.gov.tr). BM kadının dünya üzerinde eşit olmayan şartlarda yaşaması noktasında önemli adımlar atmıştır. 21 Haziran 1946 yılında kadın haklarının sağlanması adına Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC-EKOSOK) kararı ile Kadın Statüsü Komisyonunu kurmuştur. Komisyon uluslararası alanda kadın erkek eşitliğini sağlamak, kadın haklarını iyileştirme politikaları geliştirerek konseye önerilerde

bulunmak amacıyla kurulmuştur (Önsöz, 2017, s. 5). BM ile feministlerin girişimi ile kadının istihdam problemini ortadan kaldırmak amacıyla “beşeri kaynak israfı” söylemi ile harekete geçmiştir (Yıldırım ve Gül, 2021, s. 685) . Kadınların doğrudan siyasal haklarını ise 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile yer vermiştir (Sezer, 2022, s. 57). 1975 yılında ise BM ilk konferansını Mexico City’de gerçekleştirerek 1975 yılı itibari ile gelecek on yılı “ Kadın On Yılı” olarak ilan etmiştir. (Candan, 2015, s. 5). “Eşitlik, Kalkınma ve Barış” Başlıkları ile şekil alan konferansta kadın erkek eşitsizliğinin önüne geçilmesi, kadının istihdama katılımı ve imkânların eşit dağılımı hedef olmuştur. Yapılan bu konferans sonrasında pek çok ülke kadın hakları ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır (Yıldırım ve Gül, 2021, s.685). Sonraki yıllarda gerçekleştirilen konferanslar ve hazırlanan planlar şu şekildedir (Candan, 2015, s. 5). 1980 yılında Kopenhag’da gerçekleştiren II. Dünya Kadın Konferansında ise “Hareket Planı” oluşturulmuştur. Bu konferansın çıktısı olan “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)” genel kurul tarafından onaylanmıştır (Candan, 2015, s. 5). CEDAW’ın önemi hem fiili eşitliğin sağlanmasını hem de kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını öngörüyor olmasıdır. Buradan çıkan anlam yasal olarak o güne kadar atılmış olan adımların yetersiz olduğu ve artık eylemsel olarak harekete geçilmesi gerektiğini açıkça ifade edilmesi noktasında oldukça önemlidir (Yıldırım ve Gül, 2021, s. 686). O dönem için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kadınlara siyasi ve çalışma hayatında yasal olarak haklarını tanımıştı. Tanınan haklar kâğıt üstünde yapılan düzenlemelerden ileri olması gereken hızda gitmemiş, camdan oluşan tavanlar hala kabul görmüyordu. CEDAW bunun açıkça dile getiriyordu. 1995 yılına gelindiğinde ise Pekin’de yapılan konferansta “Toplumsal cinsiyet eşitliği” bazı ülkeler tarafından kabul edilerek önlenmesi amaçlı politikalar, ulusal strateji planları gerçekleştirilmiştir. Lakin CEDAW’ın uygulanmaması başta olmak üzere, ülkeler fiili anlamda kadın haklarının gerçekleştirilmesi için çaba göstermiştir demek pek doğru olmayacaktır (Şeşen, 2019, s. 985).

3.1.2. Avrupa Birliği (AB)

Avrupa Birliği’nin de eşitlikçi politikaları ve izlediği yollar önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. AB’nin kadın hakları ile ilgili temel hareket noktası kadının ekonomik hayat içinde etkinliğini artırmaya yöneliktir. Bu doğrultuda dezavantajlı grup olarak değerlendirilen grup olan kadın için eşitlikçi politikalar oluşturmaktadır (Sayın,

2016, s. 4). Çalışmalarına 1957 yılında Roma Antlaşması ile eşit işe eşit ücret yönergesi ile iş hayatında kadın ve erkek arasında fark gözetilmemesi gerektiği konusunda adım atmıştır (Dirimeşe, 2022, s. 4). AB'nin bir diğer önemli adımı ise 1997 yılında kadın erkek eşitliğinin görevleri olduğunu Amsterdam Antlaşması ile bildirmiştir. Yine 1997 yılında üye olan ülkeler kadının işgücüne katılımını artırmak için iş hayatına girişte eşit fırsatlara sahip olmak için uygun politikaları yapacaklarını taahhüt ettikleri için İstihdam Politikası Kurallarını benimsemişlerdir (Yıldırım ve Gül, 2021, s. 688). Ayrıca AB cinsiyet eşitliği ile ilgili politikaları, ekonomik birlik olmaktan çıkıp siyasal ve sosyal boyutlara da evrilmesi ile hem üye hem de aday ülkelerin benimsemesi için çalışmıştır (Ayata ve Takkaç, 2020, s. 199).

3.1.3. Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO)

Uluslararası alanda etkin olan bir diğer önemli kuruluş olan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise kadın hakları için aslında en önemli sistemi olan Toplumsal Cinsiyet Denetimini geliştirmiştir. Pek çok ülke tarafında da benimsenen sistem kurumlar tarafından toplumsal cinsiyet denetimini benimsemişlerdir (Yıldırım ve Gül, 2021, s. 689).

Buraya kadar anlatılan gelişmeler kadınların yalnızca siyasi haklarını doğrudan etkileyen girişimler değildir, insan olmaktan, toplumun dezavantajlı kısmı olmaktan kaynaklanan problemlerini de içeren gelişmelerdir. Doğrudan siyasi temsil haklarını gerçekleştirmeye yönelik en önemli gelişme 1990'lı yıllardan itibaren uygulanan "Cinsiyet Kotası" uygulamasıdır. Bugün pek çok ülkede uygulanan cinsiyet kotası, cinsiyet eşitliğinin sağlanması için minimum zorunlu temsilci sayısını ifade etmektedir. Dünyada bazı ülkeler anayasa, seçim yasası gibi herkesi kapsayacak şekilde oran belirler bazı ülkelerde ise yasal zorunluluk olmamakla birlikte siyasi partiler gönüllü olarak kendi kotalarını belirler (Ugan, 2017, s. 398).

3.2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KADININ SİYASAL HAKLARININ GELİŞİMİ

Türk kadını siyasal ve sosyal haklarını yasal olarak cumhuriyetin ilanından sonraki dönemlerde elde etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti modern kaynaklar göz önünde bulundurularak batıya yönünü çevirmiş bir düzende kurulmuştur. Haliyle yeni devlet

modern devletler ile aynı görüntüyü sergilemiştir. Yeni devlet düzeni modern anlamda en baştan inşa edilmeye başlanmıştır. Modern devlet olmak arzusu elbette cumhuriyetin ilanından sonra birden ortaya çıkmış bir olgu değildir. Osmanlı döneminde başlamış olan modernleşme çabaları etrafında orta çıkmaya başlayan olaylar vardı, özellikle kadın sorunları konusunda dünyada ki kadın hareketleriyle aynı zamanda, aynı tempoda ve aynı etkide olmasa da gelişmeler yaşanmaya başlamıştı. Fakat devlet düzeninde köklü değişiklikler yapılmaması, modernleşme girişimlerinin uzun vadede başarı getirmemesi kadınların hak talepleri karşısında kayıtsız kalmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Türk kadını da artık yeni ve modern devlet düzeni içerisinde gerek siyasal gerek sosyal hayatta varlığının kabul edilmesi için olumlu yönde sonuçlar alabilme imkânına sahip olduğu düşüncesi ile girişimlerde bulunmuştur. Belirtildiği üzere bu girişimler konusunda güç aldığı iki nokta; yeni devlet düzeni ve Osmanlı döneminde modernleşme hareketleri neticesinde, cılızda olsa hak taleplerini dile getirebiliyor olmaları idi. Bu nedenle siyasal hakların kazanılmaya başladığı cumhuriyet dönemini anlatmadan önce Osmanlı döneminde yenileşme çabaları etrafında gelişen kadınların hak taleplerine ve kazanımlarına bakmakta yarar vardır.

3.2.1. Osmanlı Döneminde Kadın Haklarının Gelişimi

Osmanlı devletinin kadınlar açısından genel durumu muhafazakâr yani İslami yaşam şekline göre düzenlenmiş bazı dönemlerde uyulması zorunlu kurallar olarak karşımıza çıkmaktadır. Miras yoluyla mal sahibi olmaları, mal varlıklarını hayır hasenat işlerine harcamalarının önünün açık olduğu saray kadınlarının ve bazı varlıklı kadınların bugünde hâlâ bilinen bazı mimari eserlerden, mallarının vakfettiklerine dair belgelerden bilinmektedir. Yani Osmanlı'da kadın ne tam olarak bağımsız ne de tam olarak erkek nüfusun gerisinde yasal yollardan konumlandırılmamıştır. Hatta öyle ki Osmanlı'da halk arasında yaygın olmasa da kadınların eğitim hakları mevcuttu. Eğitimler dini ve genellikle saray kadınları ile sınırlı olmakla birlikte zamanlarını boş geçirmemek adına aldıkları hobi işleri eğitimleri ile sınırlı kalsa da Osmanlı'nın son dönemlerine kadar, özel hocalardan eğitim almalarının önünde hiçbir engel yoktu (Acar, 1019, s. 403).

Osmanlı'da kadın hareketlerini Avrupa ve Amerika'da gerçekleşmiş olan durumlardan ayıran noktalar olduğunu da vurgulamak gerekir. Bunlardan ilki Osmanlı kadın hakkı savunucularının, ilk seslerini duyuran kesim içindeki erkek varlığı yani

Osmanlı'da düşünceyi ifade alanı bulan eril dilin kadın hakları içinde bulunduğudur (Özakın, 2019, s. 273). Özellikle Aydınlanma ile başlayan ve Osmanlı Aydınlarının kadınların zekâsının erkekler ile eşit olduğunu ve dinsel olarak da gelişmelerini düşündükleri için bu konuya önem vermişlerdir (Göçer, 2004, s. 65).

Osmanlı devlet düzeni içinde de dönem şartları için pek seçenek olmadığı da anlaşılır bir durumdur (Özakın, 2019, s. 274). İkinci önemli nokta ise Osmanlı kadın hareketlerinin baş aktörü olan kadınların sosyo-ekonomik durumlarına bakıldığında ailesinde devlet bürokrasisinde yer almış kişilerin bulunduğu ve modernleşme eğilimine sıcak bakan yapıda oldukları görülmektedir. Bunun getirisi olan eğitim konusunda şanslı olan kadınlar oldukları dikkat çekmektedir. Eğitimli olan bu kesim ise katkılarını ne kadar modern batı hayatına yönelmeye yatkın taraf yapsa da İslam temelli hayattan tam anlamıyla kopuk hareket etmeyerek daha ılımlı ve uzlaşmacı çözümler ile yaklaşmışlardır (Özakın, 2019, s. 274).

3.2.1.1. Tanzimat Fermanı

Osmanlı'da kadın hareketlerini anlamak için Osmanlı Devlet yapısında geleneksel devlet anlayışından kopuş hareketlerini anlamak gerekir, zira Osmanlı'da kadın hakları için eril dilin etkin olduğu ifade edilmişti. Eril dilin ifade özgürlüğü noktasına nasıl geldiğini iyi çözümlmek gerekir. Elbette Osmanlı için yeni devlet düzeni yapılanmasına gidilen ilk reform hareketi Tanzimat Fermanı değildir. Fakat bizi ilgilendiren yani batılı anlamda önem arz eden ilk reform hareketi Tanzimat Fermanıdır. Çünkü kadın hareketlerinin batıda başlaması ve Osmanlı kadınlarının örnek olarak batılı kadınları almasının yanı sıra eril dilin gelişimi içinde büyük öneme sahip reform hareketidir. Tabi ifade özgürlüğü yanında sivil toplum sahasında kadınların gelişimi de oldukça önem arz etmektedir.

Tanzimat Fermanı'nın Osmanlı'ya getirdiği pek çok önemli yenilik vardır. Bu yenilikler temelde halk özgürleşsin, devlet yönetiminde söz sahibi olabilsin diye başlamamıştır. Osmanlı reforma gidilmeden önce savaşlarda uğradığı yenilgilerin sebebi olarak batının sahip olduğu modern silahlara sahip olmadıkları ve bu nedenle yenilgiye uğradıklarını düşünmektedirler. Bunun sonucu olarak yeni silahların yanı sıra yeni savaş teknikleri, yeni ordu düzenine de ihtiyaç duyarak batıdan başta Prusya ve Fransa olmak

üzere eğitim amaçlı asker getirtilmiştir. Özellikle ordu için önemli olan nokta Yeniçeri Ocağının kaldırılması olmuştur (Parsova ve Biri, 2018, s. 127). Onu yerine modern askeri okul kurulmuş. Askerlik ile ilgili temel bazı düzenlemelerde yapılmıştır. Ne kadar askeri anlamda değişiklikler Tanzimat Fermanı için önemli kısmı kapsasa da konu kapsamında asıl önemli olan nokta kadın haklarının gelişimine katkı sağlayan unsurlardır. Dönem incelendiğinde kadının hukuki statüsünde değişiklik olmamıştır. Hatta neredeyse hiç gelişme olmamıştır (Hamzaoglu, 2018, s. 77). Ancak Batılaşmaya başlayan Osmanlı sadece askeri alanda değil sosyal hayatta da çok önemli değişimler geçirmiştir.

Modernleşmeye yönelik taleplerin halkın tabanından ziyade daha çok siyasi, askeri ve iktisadi zorunluluklar ile dış baskılar sonucunda tepeden inme bir şekilde gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz. (Şen, 2017, s. 150).

3.2.1.2.I. Meşrutiyet Dönemi

I. Meşrutiyet dönemi 1876 yılında ilan edilmesinin ardından bir yıl sonra 1878 yılında kaldırılmıştır. Bu kısa dönemde yasal olarak düzenlenmesi öncelikli alan olmayan kadın hakları için büyük gelişmeler yaşanmasa da kaldırıldıktan II. Meşrutiyet'in ilanı olan 1908'e kadar hiç gelişme yaşanmamış demek yanlış olur. I. Meşrutiyet dönemi içerisinde gerçekleşmeye de sonrasında kadınların eğitimine önem verilmiştir. Bunun en önemli örneği ilk ve orta düzeyde sanayi okulları açılmıştır. Dönemin geleneksel yaşam şekli nedeni ile aileler bu okullara öğretmenlerin erkek olmasından dolayı kızlarını göndermeye çekinseler de, kız çocukları için oldukça önemli bir fırsattı. Çünkü evde aldığı eğitimin çerçevesi sınırlı idi. O döneme kadar ilgilenme fırsatı bulamadığı alanlar onu evin dışında ki yaşama götürmek için de önemli fırsattı (Bakacak, 2009, s. 630). Yine I. Meşrutiyet dönemi içinde olmasa da sonrasında kadınların seslerini duyurmak, problemlerini anlatabilmek için etkin ve yaygın kullandıkları gazete ve dergilerde yayınlar yapmaya başlamaları olmuştur. Cumhuriyet dönemine kadar kırka yakın gazete ve dergi çıkardıkları da bilinmektedir (Hamzaoglu, 2018, s. 77).

3.2.1.3.II. Meşrutiyet Dönemi

II. Meşrutiyet Osmanlı'da etkisi daha fazla alana yayılmış ve kabul edilmiş en büyük reform hareketidir. Özellikle kadınlar için eğitim alanında büyük gelişmelerin

yaşandığı, sosyal ve siyasal hakları için adımların atıldığı dönem olmuştur. Dönem kadınları dışarıda yaşanan gelişmelerin etkisi ve buldukları destek ile kendileri için önemli girişimlerde bulunmuşlardır.

II. Meşrutiyet ile birlikte kadınlar yayınlamaya başladıkları gazete ve dergilerde yazdıkları yazılar ve faaliyet gösterdikleri dernekler aracılığı ile seslerini duyurmuşlardır. Batıda yaşanan gelişmeleri takip eden aydın kadınların seslerini bu yolla duyurmaları İttihat ve Terakki başta bazı aydın kesimlerin desteklerini almaları noktasında önemli olmuştur. Batıda yaşanan gelişmelerin Osmanlı içine sirayet etmesini isteyen erkekler kadınların kendine has naif tutumu karşısında, probleme yol açmayarak modernleşmenin önemli bir ayağı olarak kadın taleplerine destek vermişlerdir (Özakın, 2019, s. 282). Tarihimizin de ilk siyasi partilerinin temelini oluşturan İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasal temsil hakkını kullanırken yalnızca erkekleri değil, kadınları da toplumun parçası olarak değerlendirerek kadınların siyasal, sosyal haklarına kavuşmaları için önemli bir güç olmuştur. İttihat Terakki Cemiyeti'nin en önemli faaliyetlerinden olan “ Kadınların Çalıştırılması Cemiyeti” ordudan gelen destek sonucunda kurulmuş olmasıdır. Bu cemiyet ile kadınların askeri üniformalar ve çeşitli askeri alanda kullanılan malzemelerin dikmeleri, onarımlarını yapmalarını sağlamıştır (Bakacak, 2009, s. 631). Kadınların o güne kadar evde yaptıkları dikim onarım işlerini evin dışında yapmaları kendilerini de daha işe yarar hissettirmiştir. O dönemde batıda çalışma hayatına çoktan atılmış ve haklarını arayan kadınlar karşısında evde yaptığı işler önemsiz olmayan zaten görevi olarak ona tanımlanmış işleri başkalarının yararına yapıyor olmak böyle hissetmek için oldukça anlaşılır bir durumdur.

İttihat ve Terakki'nin kadınlar için yaptığı en önemli girişim ise siyasal hayata katılmalarına destek olmalarıdır. Erkeklerin bile henüz temsil hakkına ulaşmaya başladığı dönemde İttihat ve Terakki'nin kadınlardaki istek ve potansiyeli fark etmişti. Kadınlarında milli meselelerle ilgilenmesi gerektiği düşüncesi ile “İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi'ni” kurmuşlardır. Kadınların sınırlı olsa siyasal olarak haklarını aradıkları ortam kendilerine verilmişti (M. Y. Metintaş, 2018, s. 77). Bu Osmanlı kadını için çok önemli bir fırsattı, zira sosyal yaşantı içinde kendine yer bulmaya başlayalı çok kısa bir dönem olmuştur. Siyasal olarak taleplerini tam olarak dile bile getirmediikleri bir dönemdi.

İttihat ve Terakki cemiyeti kadınların pek çok meselesi ile yakından ilgilenmiştir. Yalnızca evin dışında sosyal yaşam ve siyasal hayat içinde değil aile düzenlemeleri de yapmışlardır. Osmanlı aile yapısını düzenlerken modernleşme çatısı altında batı tarzı aile yapısına teşvik etmek yerine de “milli aile” fikrini savunmuşlardır (İlkhan, 2018, s. 56). Hatta öyle ki 1908 yılında mecliste ciddi şekilde tartışılan evlilik, boşanma gibi aile hayatına yönelik konuların tartışıldığı dönemde konu ile alakalı eğitilmiş kadınlardan oluşan bir grup kadın mecliste gözlemci olarak yer almaya dahi çalışmıştır (Balcı ve Tuzak, 2017, s. 45). Fakat dönemin genel şartları siyasi hak taleplerinden çok iç ve dış meseleler yoğun gündem oluşturması nedeni ile kadınlar için siyasi talepler öncelikli olmamıştır.

II. Meşrutiyet’in getirdiği pek çok yenilik içinde gelişen fikir akımları özellikle kadınların eğitimi konusu ülke içi kutuplar arasında birlik oluşturduğu söylemek mümkündür. Dönemde hâkim üç kutuptan Batıcılar ve Türkçüler için kadının sosyal hayata katılımı için eğitimin şart olduğu İslamcılar için ise eğitimin kadını daha iyi bir ev hanımı olacağı düşüncesidir (Hamzaoglu, 2018, s. 78). Böylece kadınların eğitim almaları ilk önce meslek eğitimi veren okullar sonrasında orta ve yükseköğretim düzeyinde okullar açılarak eğitilmiş kadın sayısı giderek artmıştır. Kadınlara eğitim vermek amacı ile açılan ilk kurumlar genellikle kadının sosyal ve çalışma hayatına atılmasına yönelik öncelikli eğitim olduğu düşünülen sanat ve sanayi mektepleri olmuştur. 1915 yılına gelindiğinde Darülmuallimat-ı Aliye, yani Kız Yüksek Öğretmen Okulu liseler için öğretmen yetiştirmek üzere açılmıştır (Gül, Alican, Gümüşoğlu, 2014, s. 94). Kadın yükseköğretim eğitimi almaya başlamış ve çalışma hayatında kendisine uygun görülen konumunda önemli bir gelişme olmuştur.

Kadınların toplumsal hayata katılımı için bir diğer önemli adım da derneklerin kurulması olmuştur. 1909 yılında çıkmış olan Dernekler Kanunu kadınların pek çok farklı amaca hizmet eden dernekler kurulmasını sağlamıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2011, s. 6). Açılan dernekler genel olarak yardım faaliyetinde bulunan ve batılı kadınların hayat standartlarına ulaşmak ve Osmanlı kadınına tanıtmak amacıyla genellikle gayrimüslim ve batılı yaşam tarzının benimsendiği ailelerde yetişmiş kadınlar tarafından açılmış kuruluşlardır (Kaplan, 1996, s. 270). Eğitim hayatına başlamak, dernekler kurmak gibi faaliyetlerin yanı sıra bu gibi kuruluşlara katılmayan kadınlar dışında daha fazla kadına ulaşmak onları bilinçlendirmek için konferanslarda vermeye başlamışlardır. Bütün bu

girişimlerin olumlu sonucu olarak kadınlar çalışma hayatında daha aktif rol almaya sayıları giderek artmaya başlamıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2011, s. 4). 1913 yılından itibaren kurulmuş olan bu derneklerden Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyesi olan Bedri Osman Hanım memur olmuş kadın memur istihdamı giderek artmıştır (İlkhani, 2018, s. 59). Eşitliğin sağlanması adına önem arz eden gelişme ise kadınların gönüllü olarak orduya katılabilmesi olmuştur. İstanbul’da ve Anadolu’da kadınların orduya hizmet etmeleri için işçi taburlarında çalıştırılmışlardır. Hatta öyle ki memur olan kadınlar erkekler ile aynı görevleri üstlenmişlerdir (İlkhani, 2018, s. 66).

Kadın hakları konusunda yaşanan olumlu gelişmelerin yanında elbette kadınların toplumsal yaşam içine karışmasını sakıncalı bulan buna karşı çıkan kesimlerinde olmuştur. Eğitim konusunda farklı akımları savunanların ortak noktada buluşabilmelerine rağmen, kadınların erkekler ile aynı statüde olmasının İslami geleneğe aykırı olduğu düşüncesi ile karşı çıkmıştır. Özellikle kadınların sesleri duyurmaları için en etkin araçlar olan dergilerde Müslüman kadınların fotoğraflarının basılması Osmanlı Müslüman kadınları için çok cesur bir hareket olarak karşılanmıştır (Hamzaoğlu, 2018, s. 78) Muhafazakâr kesimde Meşrutiyet ile birlikte tesettürün son bulacağı düşünülmüştür. Zaten siyasi olarak çekişmeli bir ortamın hâkim olduğu dönem kadın haklarının gelişimini malzeme olarak da kullanmış güçsüz olan kadınlar hedef alınmıştır (İlkhani, 2018, s. 58).

3.2.1.4. Kurtuluş Savaşı Yılları

Milli mücadele yılları yani Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ülke için çok zor şartlar içinde yaşandığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat kadın haklarının o dönem ve sonrası için avantaj haline dönmesini de sağladığı da önemli bir gerçektir. Çünkü kadınlarda erkekler ile birlikte vatani müdafaa etmek için canla başla çalışmış, gerektiğinde erkeklerden boşalan yerlerde onların görevlerini üstlenmiştir. Toplumsal hayat içinde en az erkekler kadar etkin olabileceklerini kanıtlamıştır. Hatta öyle ki kadınlar bu çetin dönemde cepheye giden erkeklerin yerini doldurmak için çalışma hayatında sayılarının önemli oranda arttığını da ifade etmek gerekir (Çanak, 2016, s. 28). O döneme kadar çalışma alanı genellikle öğretmenlik gibi daha naif ve erkekler ile iç içe olamadığı yani yine de muhafaza edildiği mesleklerde çalışmıştır. Fakat milli mücadele ile birlikte savaşın içinde cephede sağlık çalışanı ihtiyacını da karşılamaya başlamıştır.

Kadınlar için çalışma hayatı içinde ki şartlar birden ağırlaşmıştır. Bunun önemli bir getirisi olarak 1916 yılında Sıhhiye Meclis-i Umumisi kadınların doktorluk yapmasının önünü açarak Maarif Nezareti'nin kadınların fakülteye devam etmeleri yönünde önemli bir karar aldı (Köksal, 2020, s. 1400). Milli mücadele ile birlikte kadınlar aslında kendilerini ve yeterliliklerini kanıtlamış oldu demek yerinde olacaktır. Zira çalışma hayatının yanı sıra henüz seçme ve seçilme hakkı tanınmamış olmasına rağmen mücadelenin ilk yıllarına denk gelen son Meclisi Mebusan seçimlerinde Halide Edip'in ismi oy pusulalarına erkek seçmenler tarafından yazılmıştı (M. Y. Metintaş, s. 2018). Bu kadınların siyasi hakları için çok önemli bir gelişmedir. Sınırlıda olsa kadınların siyasi hakları için çetin geçen dönem şartlarına rağmen geri plana atılmışlık hissi değil cesaret noktası da oluşmuştur demek yanlış olmayacaktır. Erkekler kadınların cephe gerisi kahramanı olduğunu kabullenmiş hatta baskın oldukları düşüncesi çemberinden çıkmaya başlamışlardır (Köksal, 2020, s. 1396). Türk kadının milli mücadeleye olan katkısı elbette çalışma hayatı ile sınırlı değildir. Kurdukları dernekler aracılığı ile hayır işleri yapmışlardır. Hatta mitingler düzenlemişler milli mücadeleyi ve haklı davalarını dünya kamuoyuna anlatmaya çalışmışlardır (Kılıç S. , 2010, s. 85). Türk kadınları ile batılı kadınların hak mücadeleleri arasında önemli bir farkı anlatan önemli bir örneği teşkil ediyor. Türk kadını gönüllü katıldığı mücadelede başka bir karışıklığa neden olacak zorluklar çıkarmamıştır. Üstüne düşeni yapmış biraz da sabırla yavaş yavaş haklarını elde etmeye başlamıştır.

Milli mücadele yılları öncesinde elini taşın altına koyan kadınların genellikle İstanbul ve çevresinde aydın ailelerde yetişmiş kadınlar olduğu ifade edilmişti. Oysa milli mücadele ile birlikte kadınların etkinliği Anadolu'da da kendini hissettirmeye başlamıştır. Özellikle Sivas'tan başlayan bir hareketle kadınlar Anadolu da çalışmalar yürütmüşlerdir. Anadolu Kadınlar Müdafa-i Vatan Cemiyetinin kurmuşlardır (S. Kılıç, 2010, s. 85). Bu cemiyet aracılığı ile kadınlar orduya çeşitli yardım faaliyetleri yürütmüş, orduya parasal ve diğer eksiklerin temini için yardım kampanyaları düzenlemişlerdir. Hatta cemiyet Heyet-i Temsiliye ve Ankara ile koordineli çalışmalar da yürütmüştür (Baykal, 1985, s. 108). Kadınlar bu anlatılanlar ışığında milli mücadele yıllarında yalnızca vatan müdafaası için çalışmış, kendi sosyal ve siyasi hakları, toplumsal hayata katılım için gelişim çabaları olmamıştır düşüncesi de doğru değildir. Çünkü kadınlar bu yıllarda çeşitli kurslar açarak bu kurslarda kadının aydınlanmasına yönelik çalışmalar sohbetlerde yürütmüşlerdir (Köksal, 2020, s. 1402). 1920 yılına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin

(TBMM) açılışında gelindiğinde ise kadının sosyal hakları dışında siyasal hakları ile ilgili tartışmalarda gündeme gelmeye başlamıştır. Hatta Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti tarafından kadınlar için seçme ve seçilme hakkı talebinde bulunulmuştur (Altındal, 2009, s. 55). Bu gelişmeler ışığında Cumhuriyetin ilanından önce yasal olarak gelişme yaşanmamıştır. Ancak bu dönemin vermiş olduğu cesaret ve istekle Türk kadını artık örgütsel olarak haklarını yasal yollardan arama talepleri olacaktır.

3.2.2. Cumhuriyet Sonrası Siyasal Hayata Katılım

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte demokratik hayata geçiş, özgürlük ortamı, modern hayata geçiş gerçekleşmişti. Ülkenin aydın kesimi batıya yüzünü tam anlamıyla çevirmiş Anadolu ise Milli Mücadele yıllarından sonra gelen değişiklikleri talep eden taraf olmamıştı. Artık erkeklerin seçme ve seçilme hakkı vardı. Demokrasi bir tepsi ile önlerine sunulmuştu yani demokrasiye onların bilinçli talep ve çabaları ile ulaşılammıştır. O güne kadar pek çok konuda gücünü ispatlamış olan kadınların ise seçme ve seçilme hakkına ulaşmak istemesi öncelikleri hedefleri arasında olması beklenemez. Batıdan ayıran en önemli kilit noktadan bir tanesinin bu konu olduğu vurgulanmıştır. Değişim talebi merkezden başlamıştı. Cumhuriyet öncesi dönemde eğitim ve sosyal bazı haklarına ulaşmış kadın bir yanda Anadolu'da eğitim görmemiş okuma yazma bilmeyen kadın hakları ile ilgili konuları takip edemeyen, böyle bir hareketin dahi varlığından haberdar olmayan kadın çoğunluğu bir yanda yer almaktaydı. Manevi duygular ile hareket ederek milli mücadeleye destek veren Anadolu'da yaşayan Türk kadını ile eğitilmiş ve dünyada yaşanan gelişmeleri takip ederek bilinçli hale gelmiş kadınlara da farklı bakış açısı hâkimdi (Kaypak, 2016, s. 63). Eğer tüm kadınların mücadeleye katılması beklenseydi, bir anlamda tepeden inme olarak nitelenecek bir durumla, kadınların hem siyasal haklarına hem de sosyo-ekonomik alanda durumlarının iyileştirilmesi için çok daha uzun yıllar beklenmesi gerekebilirdi (Zafer, 2014, s. 126).

3.2.2.1.1920-1960 Dönemi

1920'li yıllar ve getirdiği özgürlük ortamı pek çok birikmiş duygu ve düşüncenin dışı vurumu ile başlamıştı. Kadınlar açısından en önemli dışavurum batılı modern kadına tam anlamı ile dönüşün sağlanması çabaları ile başlamıştır. Cumhuriyet'in ideal kadını

olarak batılı kadın rol model alınmıştı. Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemin en keskin değişimi, kadının giyim kuşamı yani dış görünüşüne dair detaylarla batılı kadın ile arasındaki farkı kaldırmaya yönelik olmuştu (Saban, 2021, s. 4). Cumhuriyet öncesi izledikleri yol, erkeklerin aslında gözetimi altında denilecek şekilde hareket etmektir. Dönemin en önemli kadın hakları savunucularından olan Nezihe Muhiddin konu ile ilgili çalışmalara ve söylemlere ilk başlayan kadınlardan olmuştur. Nezihe Muhiddin Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra "Türk Kadın Yolu" dergisinin ilk sayısında "Kadın Yolu Şiari" adlı yazısında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi gerektiğini bu konuda erkeklerden destek beklediğini belirtmiştir (S. M. Kılıç ve Yılmaz, 2019, s. 2141). Nezihe Muhiddin ve yanında bir grup kadın ile birlikte artık talep etmenin yetersiz olduğu kanısı ile hareket etmeye başlayarak "Kadınlar Halk Fırkası (KHF)" adında fırkayı kurma mücadelesine girişmişlerdir (Bozaslan, 2020, s. 50). Henüz kurulmuş ülke ortada resmen erkekler tarafından kurulmuş bir fırka dahi yokken kadınların bu denli aceleci olması artık beklemenin ötesine geçmiş oldukça talepkâr bir tutumdur. Fakat ne var ki ortam bu Fırkanın yaşam bulması için uygun şartları sunmamıştır. Kadın hakları ile ilgili elbette çalışmalar da yapılmıştır. Özellikle 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1925 tarihli Kıyafet Kanunu, 1926 tarihli Türk Medeni Kanunlarının çıkarılması gibi kadınların haklarını güvence altına almaya yönelik adımlar atılmıştır (Mutlu, 2015, s. 4). Tevhid-i Tedrisat Kanunu kadınların erkekler ile eşit eğitim hakkına sahip olduğunu ve birlikte eğitim hakkını kullanabilmelerini öngörüyor, Türk Medeni Kanun ise aile hayatına yönelik eşler arasındaki durumları dengeli hale getirmeye yönelik olan kanunlardır. Ne var ki bu kanunlar kadınların Cumhuriyet sonrası için asıl taleplerini karşılamıyordu, kadınların istediği seçme ve seçilme hakkı idi. Onlarda ülkenin bir parçası üstelik kurtulması ve kurulması aşamasında erkekler kadar fedakârlık yapmış, bugünde haklı olarak temsilcilerini, yönetenlerini seçmek, temsilci olarak gerektiğinde yöneten olmak için seçilmek istiyorlardı. Bu nedenle dönemin tek siyasi partisi olan "Cumhuriyet Halk Partisi" siyaset ile kadın arasındaki engelleri kaldırmak için kendi bünyesinde bazı adımlar atmıştır (Alacı, 2016, s. 220). Kadınların siyasal hakların kavuşmaları için Belediye Kanunu görüşmeleri sırasında Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)'ye kadın üye almaya karar verildiği açıklandı (Kartal, 2016, s. 176). Böylece kadınların siyasi hayata girişlerinin önü açılmış oldu.

Kadınların ilk kez seçmen olarak katıldıkları 1930 yılı belediye seçimleri olmuş ve 1930 yılı kadınların siyasal haklarına kavuşmaları için tarihimizin en büyük dönüm

noktası olmuştur. 1933 yılına gelindiğinde ise Köy Kanunda yapılan değişiklikle kadınlar muhtar ve ihtiyar heyetine seçilme hakkına kavuşmuşlardır. Ve bu seçimlerde Türkiye'nin ilk kadın muhtarı Aydın'da Gül Esin olmuştur. Kadınların meclise girerek temsil haklarına kavuşmaları ise Teşkilat-ı Esasiye kanunun 10. ve 11. maddelerin değiştirilmesi ile olmuştur. Bu maddeler: 10. madde;"22 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk, milletvekili seçme hakkına sahiptir", 11. madde ise, "30 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk milletvekili seçilebilir" demektedir (Arıkan, 1998, s. 263). Yapılan değişiklik sonucu takip eden 1935 yılında TBMM'ye seçilen ilk kadın milletvekilleri şunlardır: Mebrure Gönenç, Hatı Çırpan, Türkân Baştuğ Örs, Sabiha Gökçül Erbay, Ayşe Şekibe İnsel, Hatice Özgener, Huriye Öniş Baha, Fatma Memik, Nakiye Elgün, Fakihe Öymen, Benal Nevzad İstar Arıman, Ferruh Güpgüp, Bahire Bediz Morova Aydılek, Mihri Pektaş, Meliha Ulaş, Esmâ Nayman, Sabiha Görkey, Seniha Hızal. Böylece Türk kadını siyasal haklarına erişmiştir. Belirtilmesi gereken önemli husus ise seçilen milletvekilleri modern ve Batılılaşmayı simgeleyen kadınlardır. Özellikle milli mücadele yıllarında aktif görev almış, sonrasında da gerçekleştirilen inkılapları benimsemiş olan ailelere mensup kadınlar seçilmiştir (Kaplan, 1996, s. 273).

1946 yılına gelindiğinde ülke yeni bir dönemece girmişti, 1946 seçimleri ile birlikte çok partili hayata geçilmiştir, artık herkes için alternatifi olan siyaset meydanında kadınlarında sayısal olarak artması olasılığının tersine bununla birlikte meclisteki kadın oranı giderek düşmüştür (Oruç ve Bayrakçı, 2018, s. 471). Çok partili hayatla başlayan yeni ortam ülke içinde dini görüş farklılıklarını siyaset meydanına taşımaya başlamıştı. İdeolojik olarak henüz ortaya atılmış farklar olmamasına karşın siyaset kutuplaşması başlamıştı (Aliefendioğlu, 1999, s. 100). Elbette bu durum kadınlara da sirayet etmişti. İki farklı alternatif olması karşısında kadınlarında o güne dek idealize edilmiş batılı kadın modeli dışında kalan kesiminde içine alarak muhafazakâr gelenekçi ailelerden de temsilci kadınların siyasette temsilci konumuna gelmesi olası iken tam tersine modern kadınında siyasette varlığı tehlikeye düşmeye başlamıştı. Temelde yatan nedene bakıldığında Anadolu'da özellikle gelenekçi ailelerde yetişen kadınların okuma yazma bilmemesi ve kadının asıl yerinin evi olduğu düşüncesinin yoğunluğa hâkim olması olarak açıklanabilir.

1950'ler ile birlikte ülke içinde sivil örgütlenmeler, özellikle sendikalarda oluşmaya başlamıştı. Kadın dernekleri de bu durumdan etkilenmiştir (A. Aydın ve

Yıldız, 2016, s. 56). En önemli kadın örgütlenme modeli olarak 1960 yılında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından azalan kadının siyasette oranını artırmak amacıyla kurulmuş kadın kolları olmuştur. Kadın kolları günümüzde hâlâ varlığını sürdüren, kadının siyasi partilerde yer almasının yolunu açan tartışmalara neden olsa da önemli bir kuruluştur. Fakat o dönemlerde ne kadın kolları ne de diğer dernekler kadınların siyasete katılımını artırmaya yeterli olmamıştır. Dernekler o dönemde ne kadar yeni bir örgütlenme modeli ile tanışsa da hâlâ seçkinci yapıya hitap eden halkın (okuma yazma oranlarında ki düşüklükte göz önünde bulundurularak) bütün kesimlerine yayılamamış durumdaydı (A. Aydın & Yıldız, 2016, s. 66).

3.2.2.1.1. Kadınlar Halk Fırkası

Kadınlar Halk Fırkası Nezihe Muhiddin önderliğinde kurulmuş, Cumhuriyet tarihi incelendiğinde çok üstünde durulmayan hatta pek çok kaynakta ismi bile geçmeyen kadınlar tarafından hatta CHF'den bile önce kurulduğu bildirilmiş siyasi partisidir. Fırkanın kurulacağı 15 Haziran 1923 yılında düzenlenen Kadınlar Şûrası'nda açıklanmıştır. Hiç zaman kaybetmeden de ertesi gün gazetelerde bu haberi duyurmuşlardır (H. Yılmaz, 2016, s. 277). Partinin asıl amaç sıralaması kadınların sosyal haklarını sağlayarak toplumda yerlerinde iyileştirmeler yapmak ve siyasi hakları olan seçme ve seçilme hakların ulaşmaları için çalışacaklarını amaçlayan parti programı oluşturmuşlardır (M, Y. Metintaş, 2018, s. 81). Fakat o günlerde henüz oturmamış siyasi ortam ve en önemlisi dönemin seçim kanununun gerektirdiği kısıtlamalar gibi nedenlerle ne kuruluşu ne de faaliyetleri onaylanmamıştır (Bozaslan, 2020, s. 49).

Fırkanın onaylanmamasının altında yatan en önemli nedense KHF'nin kuruluş ilanından kısa bir zaman önce kadınların siyasal haklarının verilmesi konusunun hatta 1923 seçimlerinden önce mecliste tartışma konusu olması konunun kamuoyuna taşınmasına neden olmasıdır (H. Yılmaz, 2016, s. 268). Kadının konumunun değiştirilmek istenmesi bazı çevreleri rahatsız etmiştir. Zira kadın her ne kadar Cumhuriyet öncesinde toplumsal hayata karışmaya başlamış, sosyo-ekonomik haklarını biraz da olsa elde etmiş olsa da kadın hala evinde sorumlulukları olmak, çocuklara bakmak, ev işlerini yapmak zorundaydı. Çalışarak evin geçimine katkı sağlaması bile yeterliydi. Ama siyasal hayat başka bir ortamdı ve dönemin bazı düşünce kalıplarında siyaset kadının aklının ermeyeceği yerdı. Bu nedene bağlı olarak kadınların siyasi

haklarının istemesi seçme ve seçilme hakkı doğrultusunda kadınların milletvekilliği isteyeceği idi. Her ne kadar Fırka yöneticileri milletvekilliğine talip olmadıkları sadece seçme haklarını kullanmak istediklerini dile getirseler de kaygı yaratmaya yetecek kadar güçlü bir girişim olmuştur (H. Yılmaz, 2016, s. 281).

3.2.2.1.2. Türk Kadınlar Birliği

1920’li yıllar Türkiye’de kadınların siyasal haklarına giden yolda atılacak adımların ayak seslerinin duyulduğu yıllar olmuştur. Osmanlı’da sivil toplum kavramına tam anlamıyla karşılık gelecek bir yapılanma olmadığı için Cumhuriyet sonrasında da sivil toplum tarzı yapılanmalara ilk dönemlerde çok rastlanmamaktadır. Kadınlar ise Osmanlı’nın son dönemlerinde sosyal hayatlarındaki bir takım gelişmeler ve Kurtuluş Savaşı yıllarında tam anlamıyla örgütlenen kuruluşlar hayata geçirememelerine karşın Cumhuriyet sonrası dönemin belki de ilk sivil toplum örneğini hayata geçirerek siyasal ve sosyo-ekonomik hakları için oldukça önemli sayılabilecek “Türk Kadınlar Birliği’ni (TKB)” kurmuşlardır.

Türk Kadınlar Birliğinin kuruluşuna bakıldığında KHF’nin kapatılmasının göze de batmayacak şekilde STK olarak yollarına devam etmek istemeleri sonucunda kurulmuştur. Kurulan birliğin tek amacı kadının sosyal ve siyasal haklarının iyileştirilmesi değildir. Özellikle Türk feminizm tarihine çok önemli katkılar sağlamışlardır. O dönemde Anadolu’dan İstanbul’a okumak için gelen kız çocuklarına destek olarak kadınların ilerlemesi adına pek çok açıdan faaliyetler yürütürler. (M. Metintaş 2018, s. 113). Kadınların eğitim hakkından yararlanabilmesi için yaptığı çalışmalar özellikle kadın ilerlemesi, bilinçlenmesi ve haklarının talebi noktasında sesi çıkan bireyler olmaları için oldukça önemlidir. TKB, KHF’nin devamı olarak kurulmasına rağmen anlaşılacağı üzere siyasi hak talebi noktasında ilk kuruluş döneminde çekinceli de olmuştur. Aradan geçen az zamanda değişen pek bir şey olmamış hala kadınların ülke için temsil mekanizmasında olması tepkilere yol açarak TKB’nin de kapatılmasına yol açma ihtimali vardı. Fakat kadının tamamlanması, vatanın tam anlamıyla vatandaş konumunda olması için siyasal haklar şarttır. TKB’de 1927 yılında yapılan kongrede bu yolda adım atmanın gerekliliği ile tüzüğüne yeni bir madde ekleyerek kadınların siyasal haklarını elde etmeleri için çalışmalar yapılacağı eklenmiştir (Çanak, 2016, s. 31). Pek çok yayın yayınlarak, konferanslar vererek, basın açıklamaları yaparak bu taleplerini

dillendirmeye başlamışlardır (M. Metintaş, 2018, s. 113). Faaliyetlerini o kadar yoğunlaştırmışlardır ki erkeklerin istemediği haberler basında çokça yer almaya başlamış, kadınların milletvekili adayı olacakları ciddi tartışmalara yol açmıştır. TKB için bu durum iyi sonuçlanmayarak idari makamlar tarafından bir takım müdahalelere maruz kalmışlardır (Kartal, 2016, s. 168).

1930 yılında ise ikinci bir siyasi parti olarak Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası açılışı gerçekleşmiştir. Yeni bir partinin kurulması kadınlar açısından değerlendirildiğinde hak arayışlarının farklı siyasi ortamlarda dillendirebilecekleri anlamı içeren önemli bir gelişme gibi görünse de kadınların çoğu zaten CHF üyesi olduğundan konumlarında herhangi bir değişiklik olmayacağı açıklamasında bulunulmuştur (Kartal, 2016, s. 182). Konuya derinlemesine bakıldığında iktidar olan ve zaten güçlü olan partiye yakın olmak daha mantıklıydı. Nitekim Nezihe Muhiddin de öyle düşünerek birliğin iktidara yakın olması gerektiğini savunmuş ve iktidarla yakın durmuşlardır. (Kartal, 2016, s. 193). Sonuç olarak bu yakınlık kadınlara istediklerini de vermiştir, çünkü 1930 yılında yapılan belediye seçimlerine seçmen olarak katılmışlardır. 1936 yılına gelindiğinde ise kapatılmıştır.

3.2.2.2.1961-1980 Dönemi

1960'lar ile birlikte siyasal sistemi demokratik olarak oturmaya başlaması gerekirken durum tam tersi işlemiş demokrasi ye ağır hasar görmüştür. Askeri darbe sonucu hükümet devrilmiş, siyasi ortam o güne kadar hiç olmadığı kadar gergin günler yaşanmıştır. Sıkıntılar halka da sirayet etmiş ülke içinde çeşitli sosyal problemler baş göstermeye başlamıştır. Kadınların da 1960'lı yıllarda ses yükseltmemişlerdir.

Kadınların liberal ve demokratik anlamda sergiledikleri tutumlar kadının siyasal katılımının yasalarla teşvik edilmesi gerekliliği noktasında birleşmişti (Erzen, 2019, s. 23). Bir türlü aşılamayan bariyerler mevcuttu, ne kadar siyasal katılımın önünde yasal engel yok gibi görünse de, önlerinde aşması en güç olan erkekler vardı. Kadınlar erkeklerin dünyasında kadının konumuna dair sorgulamalar yapmaya, kadınların kadın olmaktan doğan meseleleri tartışılmaya başlanmıştır (S. M. Kılıç ve Yılmaz, 2019, s. 2143).

1972 yılı kadının siyasette erkek egemenliğine son vermeye ve uzun zaman önce başarısız olan kadın haklarını temsil etmeye yönelik kuruluşu gerçekleşmemiş, KHF'dan sonra en azından kuruluşunu gerçekleştirmesi bakımından başarılı olmuş, Türkiye Ulusal Kadınlar Partisinin kuruluşu gerçekleşmiştir. Sosyalizm ve feminizm ideolojileri üzerine kurulan parti kadının mecliste sesini duyurması ve erkek egemen olan siyasi ortamda erkeklerin üstünlüğünü bertaraf etmek kuruluşunun asıl amacını oluşturuyordu (Https://Siyasitarikh 2021). Partinin kurulduğu yıllar Türk siyasetinde kargaşaların olduğu demokratik düzenin bir türlü sekteye uğramadan ilerleyemediği yıllardı.

3.2.2.3.1981-2000 Dönemi

1980 yılı Türkiye Cumhuriyeti için en kara günlerin yaşandığı dönemlerden biri olarak tarihe geçmiştir. Demokrasi aradan geçen 20 yılın ardından tekrar kesintiye uğramış, askeri darbe ikinci kez gerçekleşmiştir. Dönemin siyasi havası, üzerinde kara bulutların dolaştığı kasvetli bir ortamdır. Pek çok siyasi faaliyete yasak getirilmiş, siyasi partiler kapatılmış, bazı isimlere siyaset yapma yasağı getirilmiştir. Demokrasinin aleyhine işleyen günler kadınların siyasette görünürlüğü açısından uzun vadede lehlerine çevrilen bir durum olmuştur. Kadınlar darbe sonrasında engellenen pek çok faaliyet karşısında artan bir eğilimle siyaset meydanında yer almaya başlamışlardır. O dönemde dünya da yayılmaya başlayan yeni dalga feminizm akımının etkisiyle de hareket eden kadınlar, o dönemde erkeklerin giremedikleri ortamlara girebilmiş, onların bizzat başında duramadıkları siyasi faaliyetlerin içine girmişlerdir. Bir anlamda kadınlar erkekler için siyaset yapmaya başlamışlardır (Deniz, 2007, s. 6). Kadınlar açısından zararı erkek gücü altında özgür oldukları düşüncesini yaşamalarıdır. Kadınların, sosyolojik olarak feminizmi, Türkiye’de farklı katmanların varlığı nedeni ile kendine özel alan oluşturmuş bir harekete dönüştürmüş olduğudur (M. Metintaş, 2018, s. 110). 1980 yılına kadar Türkiye’de kadınlar kamusal alanda varlıklarını kabul ettirmeye, kamu da görünürlük kazanmaya çalışmıştır. 1980’li yıllar ile birlikte gelişim gösteren sivil toplum hareketleri, özel teşebbüslerin artışı, liberal politikaların dünyaya ayak uydurma eğilimine girmesi ile birlikte Türkiye’de çağdaşlık anlayışı yeniden şekillenmeye başlamıştır. O yıllara kadar kamusal alanın dışında tutulan etnik ve dini söylemler kamusal alana girmeye başlamıştır (Terkan, 2013, s. 120). Kadın hareketleri de o yıllara kadar çıkış noktası erkek egemenliğinden çıkmak olan söylemin farkı şekillere bürünerek dini ve etnik söylemleri de kapsayarak gelişim göstermesi olmuştur (Leyla, 2006, s. 39). 1980’li yıllara kadar

inşa edilen modern devlet politikaları karşısında ülke tabanında hep olan ama kamusal alana erişemeyen İslami söylem kendine yer bulmuştur. Sancar'a göre;

“İslamcı- laik kadın kimlikleri farkına dönüşerek zaman içinde siyasal rejim tartışmalarının gösteren 'ine dönüşmüş ve siyasal alanın kurucu dışlamalarına epey zemin oluşturmuştur. Alt sınıf kadınlarına yönelik dışlama pratiklerini düzenleyen bu söylem, yüzyılın basındaki kadın hareketleri içinde olduğu gibi yüzyılın sonunda, 1980 sonrası güçlenen kadın hareketleri içinde de çok önemli siyasal sonuçlara yol açmıştır; ideolojik üst kimliklerin kadın hareketini parçalı hâlde sürdürmesine katkıda bulunmuştur.” (Sancar, 2004, s 208)

Sosyolojik açıdan değerlendirilen olguların yanı sıra, 1985 yılına gelindiğinde daha önce hiç gerçekleşmemiş olan bir durum gerçekleşmiş; Türkiye uluslararası alanda kadın haklarına önem verdiğini ispatlamak için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. O yıllarda özellikle batı da popüler olan Sözleşmesini CEDAW imzalanmıştır. İmzalanmasına rağmen bir türlü uygulamaya geçmeyen sözleşme için kadınlar ilk defa sokaklara çıkarak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları ile ilgili dikkat çekmişlerdir (Terzi, 2014, s. 90). CEDAW 'a göre “kadınlara yönelik ayrımcılık dünyanın her yerinde aynıdır” denmektedir. Türkiye ise devlet tarafından kadın haklarını iyileştirilmesi için Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1987 “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” oluşturulmuştur (Cavlak & Akpınar, 2019, s. 42). 1989 yılından sonra ise hükümetler tarafından "kadın hakları" konusu dikkate alınarak programlarında yer vermeye başlamışlardır (Terzi, 2014, s. 91). 1990'lı yılların başlarında olmasa da ikinci yarısından itibaren, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması adına yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (<https://www.mfa.gov.tr>, 2023). Yaşanan uluslararası gelişmelerin de katkısı ile yalnızca çalışma hayatına ve siyasal haklarına yönelik değil, toplumda, özellikle aile hayatında kadının konumunu iyileştirmeye yönelik de hakları yasal olarak güvence altına girmeye başlamıştır. 1998 yılında yürürlüğe giren 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” özellikle şiddet gören kadına ve çocuğa kendini yasal yollarla savunma ve şiddet uygulayan tarafa cezai müeyyideler uygulanmasını içermektedir(<https://www.mfa.gov.tr>, 2023).

3.2.2.4.2001 Sonrası Dönem

2000'li yıllar Türkiye için uluslararası alanda önemli gelişmelerin yaşandığı ve özellikle insan hakları konusunda pek çok yasal düzenlemenin peş peşe yapıldığı dönemdir. Türkiye dış politikalarda en önemli atılımı olan Avrupa Birliği üyelik sürecine girmiştir. Aslında 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile başlayan bir süreçtir ama Katılım

Ortaklığı Belgesinin hazırlanması, Bakanlar Kurulunun AB'ye uyum süreci için Ulusal Program ve müktesebata uyum konusunda atılacak adımlar için bir yol haritası belirlenmesi 2001 yılında gerçekleşmiştir. İlk uygulanmaya geçmesi planlanan uygulamalar arasında kadın-erkek eşitliğine ve cinsiyet ayrımcılığını gidermeye yönelik bir çalışma olmamasına karşın toplumsal her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını içeren madde bulunmaktadır (Ayata ve Takkaç, 2020, s. 204). AB uyum süreci bağlamında atılan ilk adım 2002 yılında Yeni Türk Medeni Kanunun yürürlüğe girmesi olmuştur. İlk medeni kanun olan 1926 tarihli kanunun hala aynı hükümlerle yürürlükte olduğu göz önünde bulundurulduğunda kanunda yapılan değişiklikler daha çağdaş ve kadın haklarını modern dünya düzenine göre koruma altına alan maddeler içermektedir (Mutlu, 2015, s. 5). 2004 yılına gelindiğinde ise Anayasanın bazı maddeleri değiştirilerek özellikle 10. Ve 90. Maddelerinde kadın haklarına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 10. maddeye, "kadın ve erkek, eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür" ibaresinin eklenmiştir. 90. Maddeye yapılan eklemeler ile birlikte de uluslararası yapılmış olan, temel hak ve özgürlükler ile ilgili sözleşmeler kanunların üstüne çıkarılmıştır (Kuyaksil, 2009, s. 347). 2005, 2008, 2010, 2017, 2022 yıllarında yapılan yasal düzenlemeler ile kadının çalışma hayatına yönelik hakları güvence altına alınmıştır. 2007, 2011, 2012, 2016, 2019 yıllarında kadına yönelik şiddetin önlenmesi için yasal düzenlemeler yapılmıştır (Kadem.Org.Tr/ 2023).

AB süreci ve yasal düzenlemelerin yanı sıra süreç kadın haklarını toplumda daha görünür hale getirmeye başlamıştır. Kadın hareketleri artan bir eğilim göstermiş kamuoyu bu konuyla daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Durum böyle olunca Türkiye yalnızca uluslararası arenada görünürlük kazanmak amacıyla değil, içerde artan baskı nedeniyle de düzenlemeler ve yenilikler yapma eğilimine girmiştir (Cansun, 2012, s. 81). AB üyelik süreci bir döngüyü doğurmuştur demek bu noktada yanlış olmayacaktır. Her ne kadar Türkiye için toplumsal cinsiyet eşitliği öncelikli halledilmesi gereken konu olarak görülme de AB ile ilişkilerin geliştirilmesi amacı konunun önemini hatırlatmış ve adımların çağdaş ve toplumsal ve hukuk düzenine göre atılmasına katkı sağlamıştır (Ayata ve Takkaç, 2020, s. 199).

2011 yılı kadınların siyasal hayatta görünürlüklerinin artmaya başladığı yıl olmuştur. 12 Haziran 2011'da gerçekleşen Genel Seçimlerinde parlamentoya milletvekili olarak giren kadın sayısı cumhuriyet tarihinin o güne kadar olan en yüksek sayısına

ulaşmıştır. 79 kadın milletvekili ile %14,4'lük bir oranı ifade etmektedir, buna ek olarak Fatma Şahin Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanın olmuştur (Örtelek ve Tekelioğlu, 2013, s. 282). Bakıldığında Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2011 sonrasında hep kadınlara verildiğini de ayrıca ifade etmek gerekir. Ve kadın bakan sayısının erkek bakan sayısını hiç geçmediği, isimleri değişiklik göstermekle birlikte eğitim, aile, kadın, ya da sosyal politikaları yürütmekle görevli bakanlıkların kadınlara verildiği, ekonomi, içişleri ya da uluslararası politikaları yürütmekle görevli bakanlıkların kadınlara hiç verilmediği de bir gerçektir. Kadın hakları adına son yıllarda ülkenin en önemli tartışma konusu olan İstanbul Sözleşmesi' ne değinmeden konuyu bitirmemek gerekir.

3.2.2.4.1. İstanbul Sözleşmesi

İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen asıl adıyla "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" Türkiye'nin kadın haklarını korumaya yönelik uluslararası imzaladığı önemli sözleşmelerden biridir. İstanbul Sözleşmesi olarak isimlendirilmesinin nedeni 2011 yılında İstanbul'da imzaya açılmasıdır. Türkiye bu sözleşmeyi çekincesiz olarak imzalayan ilk ülke olmuştur. Sözleşme 2014 yılında resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir(www.bbc.com/2023). Sözleşmenin amaçları şu şekildedir (istanbulsozlesmesi.org/ 2023):

- Kadınlara yönelik her türlü şiddetin önüne geçmek, araştırmak ve ortadan kaldırmak için çalışmak.
- Kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlanması için somut teşviklerde bulunmak ve kadınların güçlendirilmesi için çalışmak.
- Kadınlara yönelik şiddetin ev içi mağdurlarda dâhil, korumak ve desteklemek için geniş çerçevede politikalar ve tedbirler tasarlamak.
- Kadınlara yönelik ev içi şiddet dâhil şiddetin ortadan kaldırılması için uluslararası işbirliklerini güçlendirmek.
- Kadınlara yönelik şiddetin ve ev içi şiddetin yok edilmesi amacı ile etkili işbirlikleri yapılması için kolluk kuvvetlerine ve örgütlere yardım ve destek sağlamak.

İstanbul Sözleşmesinin temel amaçları bu şekilde kadınları şiddetin her türlüünden korumaya yönelik tedbirlerin alınması yönünde temel hususlar içermektedir. Türkiye ise 2011 yılında çekincesiz olarak ilk imzalayan ülke olmasına rağmen 2019 yılında sözleşmenin fesih edilmesi tartışmaları ortaya çıkmış ve 20 Mart 2021’de resmi gazetede yayımlanarak tek taraflı olarak feshedilmiştir (Dal, Özkaya, ve Karadağ, 2022).

Sözleşmenin Türkiye’de kaldırılmasının temel nedenleri arasında 3. Ve 4. maddelerde toplumun yapısını bozmaya yönelik, eşcinsel birliktelikleri yasalar yolu ile teminat altına alındığı öne sürülmüştür (İstanbul Sözleşmesi feshedildi, 2021). 3. Ve 4. maddeler incelendiğinde 3. maddede “*toplumsal cinsiyet, toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen ve sosyal olarak kurgulanan roller, davranışlar ve eylemler anlamına gelir*” ibaresidir. Cinsiyet eğilimin doğuştan gelmediği ve kişinin tercihi dışında olduğu söylemi anlaşılmaktadır. 4. madde “toplumsal cinsiyet kimliği gözetmeksizin devletin hakları güvence altına alması” gerektiği ibaresidir. Bir diğer gerekçe ise “kadının beyanı esastır” durumu kullanılarak, erkeğin evden uzaklaştırılması ve ailelerin parçalanmasına neden söylemidir(www.trthaber.com/ 2023). 48. madde de yer alan taraflar arası arabuluculuk ve uzlaştırma gibi süreçlerin imkânsız kılınması öne sürülmüştür (www.bbc.com/2023) .

İstanbul sözleşmesinin feshi ile alakalı olarak ise pek çok tepki meydana gelmiştir. Özellikle Kadın hakları ile ilgili çalışmalar yürüten STK’lar sözleşmesinin feshedilmesi için faaliyetlerde bulunmuşlardır. En dikkat çeken STK’lardan biri ise Kadın Ve Demokrasi Derneği (KADEM) olmuştur. KADEM sağ ideolojik tutumu benimsemiş, muhafazakâr kadınlara daha çok hitap eden STK'lar. Buna rağmen İstanbul sözleşmesini kadına şiddetle mücadelede önemli bir adım olduğunu fakat temel amaçlarından koparak, toplumda gerilim yaratacak hale dönüştüğünü vurgulamıştır. Sözleşmenin feshedilmesini gerilimin sonucu olarak değerlendirmişlerdir (https://istanbulsozlesmesi.org/, 2023) Sözleşmenin Feshine ilişkin ülke içinden ve uluslararası örgütlerden tepkiler gelmeye devam etmiştir. Türkiye’de siyasi partiler ve kadın haklarını savunan örgütler başta olmak üzere barolar, meslek örgütleri ve bireysel başvurular dâhil 200’ü aşkın dava açılmıştır. 19 Temmuz 2022 tarihinde ise açılan davalar reddedilmiştir(istanbulsozlesmesi.org/, 2023).

4. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KADINLARIN SİYASAL KATILIMINA ROL OYNAYAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Türkiye pek çok açıdan çeşitliliklerin var olduğu bir ülkedir. Bir ortamda çeşitlilik ne kadar fazla ise karmaşıklıkta o kadar fazla olur. Haliyle Türkiye’de karmaşıklığın hemen her dönemde herhangi bir alanda yaşanmasının mümkün olduğu bir ülke olagelmıştır. Çeşitliliğin ve karmaşıklığın yaşandığı alanlardan biri de kadın meselesidir. Aslında bu karmaşıklığın temeli Türkiye’de genel iki kutup olarak karşımıza çıkan muhafazakâr ve modern anlayışıdır. Bu iki kutup etrafında şekil alan kadın davranışları ve bu doğrultuda gelişen kadın hareketlerinin varlığıdır. Bu farklılıklar düşünceleri ve beraberinde kadının siyasi hayata katılımına yansıyan faktörleri Türkiye’de muhafazakâr ve modern anlayış etrafında şekillenmesine de büyük oranda etkili olmuştur. Osmanlı’dan kalan kültür mirasının önemli katkısı ile kadınların, İslami yönetim anlayışı ile yetişen toplumsal yaşam alanını ve bu durumu baskıcılık rejimi olarak değerlendiren kadının tarzının çelişmesi dönem şartları içinde olağan karşılanabilir. (Kaypak, 2019, s. 302). Gerek Osmanlı döneminde gerekse Türkiye Cumhuriyet’i döneminde ideolojik tutumlar kadın hareketlerini ve kadın haklarında yaşanan gelişmeleri etkileyen en önemli unsur olmuştur. Fakat kutupların çatışması Osmanlı döneminde mevcut değildir. Çünkü kadın hareketleri Batılaşmaya sıcak bakan ailelerde yetişmiş kadınlar ve İttihat ve Terakki tarafından başlatılmıştı.

Kadın haklarını aramanın ve gerçekleştirilmesi için etkili olmanın yolu birleşmekten geçmektedir. Bu birleşmeler günümüzde modern ve çeşitli STK’lar tarafından gerçekleştirilmektedir. Kadın hakları adına önemli adımların atılmaya başladığı II. Meşrutiyet döneminde de bugünkü anlamda STK’ların varlığı söz konusu değildi. Yalnızca küçük çaplı hareket alanı oldukça kısıtlı ve sayısal birkaç dernekten fazlasına çıkamamışlardır. Pek çok kez ifade edildiği gibi İttihat ve Terakki bu noktada destekleyici biraz da itici güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem kendi bünyelerinde kadının siyasi katılımının başlangıcını sağlayan birim kurmaları hem de Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti ile kadınlara az da olsa iş hayatında yer bulmalarının yolunu açarak, kadını sosyal ve ekonomik hayatın bir parçası haline getirmeye çalışmışlardır (Özkiraz & Arslanel, 2011, s. 7). Cumhuriyet tarihi ile birlikte STK olarak değerlendirilebilen siyasi parti KHF’nın kurulması girişiminde bulunulmuş, bu girişim başarısız olunca TKB’nin kuruluşu gerçekleşmişti. Fakat belirtildiği üzere kurulmuş olan kadın dernekleri ya da

kadın haklarının da arandığı diğer STK'lar hep batılı yaşam tarzını benimsemiş modern kadının taleplerine yönelik çalışmalar yürütmüşlerdir. “yeni devlet” anlayışını simgeleyen her şey geleneksellikten uzak olan yani batıyı simgeleyen imaj doğrultusunda ilerlemiştir (T. Yılmaz, 2016, s. 38).

1961 yılında gerçekleşen askeri müdahale sonrası Türkiye’de ideolojik çeşitlilik adına yeni bir dönemin başlangıcı oldu. (Aliefendioğlu, 1999, s. 101) Mecliste farklı kesimlerin savunucusu olan partiler boy göstermeye başladığı bu dönemde İslamcı muhafazakâr kesim de kendini etkin şekilde meydana getirmeye başlamıştır. İslami şartlara göre yaşayan Türk kadını uygulanan politikalar nedeniyle sosyal ve siyasal hayatın bir parçası olamamıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde ise İslami değerlerini yaşayarak siyasal ve sosyal hayata atılmak isteyen kadınlar ve diğer İslami kesimler konu üzerine yoğunlaşmaya başladılar. Bu durumun neticesi olarak Türkiye’de dönemin en çok tartışılan konulardan biri haline geldi. İslami kesim için üniversitelerdeki başörtü yasağı zaten sorundu ama bu yıllar ile birlikte sorun yalnızca üniversiteler ile sınırlı kalmayarak toplumsal hayata taşınmaya başlamıştır (Çaha, 2018, s. 301).

1990’lı yıllar ise kadın hakları uluslararası anlaşmalar ve örgütlerinde adına toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında desteklemeleri için ciddi adımlar atmaya başlanmıştır. (Şeşen, 2019, s. 986). Günümüzde ise kadın haklarının gerçekleştirilmesi ve savunulması adına pek çok STK mevcuttur. Bunlardan bazıları etkinlik alanı ve ulaştığı kesimler itibari ile önem arz etmektedirler. Kadının siyasal haklarına yönelik çalışmalar yürüten en önemli iki STK Kadın Ve Demokrasi Vakfı ve Kadın haklarını geniş perspektifte değerlendiren Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER) olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1. KADIN ADAYLARI DESTEKLEME VE EĞİTME DERNEĞİ(KA-DER)

1997 yılında kurulmuş olan KA-DER siyasi karar mekanizmalarından temsilin eşit eşit temsil ilkesini amaç edinmiştir. Liberal feminizm içinde kuruluşu gerçekleşen KA-DER yalnızca kadınların siyasal hakları için değil aynı zamanda kadına karşı şiddet kampanyaları ile de dikkat çekmektedir (Geçer ve Kıymaz, 2019, s. 193). KA-DER eşitlik ilkesi doğrultusunda ideolojiye önem vermeden tüm siyasi partilerin kadın adaylarını

desteklendiği belirtilmektedir. Ayrıca seçim dönemlerinde de siyasi görüşe önem vermeden kadın adaylara yardım etme amacı güderek siyasi partilerin kadın kolları ile de ortak çalışmalar yürütmektedir. Kadınların dayanışma içinde olması gerektiğini savunan dernek kadınların farkındalıklarını artırmak ve kadınlar arasında dayanışmayı sağlamak için çeşitli eğitimlerde vermektedir (Karaman ve Dalkıran, 2021, s. 109). Genel merkezi İstanbul'da bulunan KADER toplamda 5 şubeye sahiptir. Yalnızca kendi bünyesinde değil Türkiye'de kadın hakları için çalışmalar yürüten pek çok STK ile de işbirliği halindedir. KA-DER tüzüğü incelendiğinde özellikle hiçbir siyasi parti ile bağlantılarını bulunmadığını, tüm siyasi partilere eşit mesafede durmak ve üyelerinin herhangi bir siyasi partiye üye olamayacağını açıkça belirtilmiştir((ka-der.org.tr/2023).

2004 yılından bu yana seçimlerde kadın adayların sayılarını artırmak için kampanyalar düzenlemektedir. Faaliyetleri incelendiğinde net şekilde görülen tablo ise yerel yönetimlerde kadın adayların eksikliği sorunu üzerinde daha fazla durulduğu ve yerel yönetimlerde kadın adayların sayısını artırmaya yönelik kampanyalara ağırlık verildiği de görülmektedir. Yerel yönetimlere ağırlık verilmesinin nedenini ise 2021 yılında yayınlanan Yerel Yöneticiler İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği isimli yayınlarında; yerel yönetimleri kadınların ulaşılabilirlik açısından daha yakınında olduğunu gerekçe göstererek, siyasal anlamda demokrasiye işlerlik kazandırıcı olarak görmektedir. Kadınların temel ihtiyaçlarının da kentlerde daha kolay tespit edilebilmesi ve çözüm üretilebilmesi açısından da yerel yönetimler önemlidir (Kaşıkırık, Öztan, Akça, Baykaraoğlu, 2021, S. 13). Her ne kadar yerel yönetimlerde kadın katılımını artırmaya yönelik çalışmalara ağırlık verseler de, genel seçimlerde de kadın siyasal hayatta ki eksikliği problemine ilişkin çalışmaları da mevcuttur. Genel seçimlerde ve yerel seçimlerde kadının siyasal katılımını artırmaya yönelik yürüttükleri çalışmalar ise şu şekildedir (ka-der.org.tr/ 2023):

- 2004 Yerel Seçimleri için “Kadın Adaylar Aranıyor” kampanyası ile kadınları seçimlerde aday olmaya davet etmişlerdir.
- 2007 Yerel Seçimlerinde ise pek çok ünlü kadının yüzü olduğu “Erkek Olmak Şart mı?” sloganı ile kadın adayların desteklenmesi için kampanya yürütmüşlerdir.

- 2009 Yerel Seçimlerinde kadın adayın az olması nedeni ile Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'ni “ Üçümüzde Aynı Fikirdeyiz” sloganı ile eleştirmiştir.
- 2017 referandumunda “Siyasette Daha Çok Kadın” kampanyasını başkanlık sistemin tek elden yürütülen eril ortamın güçleneceği düşüncesi ile yürütülmüştür.
- 2019 yılında kadın hakları adına büyük tartışmaya yol açmış olan İstanbul Sözleşmesinin feshedilmesi kararına karşı kampanya yürütülmüştür.
- 2019 Yılında Sabancı Vakfı'nın hibesi ile “Yerel Yönetimlerde Kadını Destekliyoruz” projesini 14 ilde kadın hakları için çalışmalar yürüten ve kadını güçlendirmeyi hedefleyen belediyeleri desteklemek amacıyla hayata geçirmişlerdir.

4.2. KADIN VE DEMOKRASİ VAKFI (KADEM)

8 Mart 2013 tarihinde kuruluşu gerçekleşen vakıf Türkiye’de 53 şubesi bulunan ve uluslararası arenada da görünürlüğü olan, Türkiye’nin en etkin kadın STK’larından biridir. Hayatın her alanında kadının temsilini güçlendirmeyi hedefleyerek, bunun önündeki engellere ilişkin çözüm önerileri üretmeyi amaçlar (kadem.org.tr/2023). KADEM faaliyet alanları itibari ile yalnızca kadının siyasal haklarına öncelik vermemektedir. Kadınların hem sosyal hem siyasal daha doğrusu kadının hayatın her alanında eşit yaşam standartlarına sahip olacağı projeler geliştirmektedir. Projeleri arasında seminerler, kongreler düzenlemenin yanında, resim, kısa film yarışmaları ve sergiler düzenleyerek pek çok kadının hayatına ulaşmaya onların sesi olmaya çalışmaktadır. Kadının hem sosyal hem de siyasal hakları için faaliyet gösteren STK’lar ile de işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

KADEM faaliyet kuruluş tarihinden itibaren kadınların, siyasal ve sosyal hayatta yaşadıkları olumsuzlukların pek çoğuna dikkat çeken etkinlikler düzenlemiş projeler geliştirmiştir. KADEM Türkiye’de kadın hakları için çalışmalarını ülke sınırları içinde tutmayarak uluslararası mecralara da ulaşmaktadır Bu projeler içinde en önemlileri şu şekilde sıralanabilir(kadem.org.tr/2023):

- KADEM Türkiye’de kadın hakları için çalışmalarını ülke sınırları içinde tutmayarak uluslararası mecralara da ulaşmaktadır. Özellikle BM Kadın Statüsü

Komisyonu tarafından düzenlenen pek çok oturumda görevler üstlenerek etkinlikler düzenlemektedir. Uluslararası alanda etkinlik göstermek için BM oldukça önemli kuruluşlardandır. BM aracılığı ile uluslararası alanda ilk boy göstermesi, BM Kadın Statüsü Komisyonu'nun 58. toplantısı ile gerçekleşmiştir. Hâlâ kadın ile ilgili pek çok konu hakkında çalışmalar yaparak BM Kadın Statüsü Komisyonu toplantılarına katılmaktadır.

- Uluslararası alanda yalnızca BM aracılığı ile değil, farklı kurumlar aracılığı ile de yer almaktadırlar. Bunlardan dikkat çekenleri; Müstakil Sanayici İşadamları Derneği (MÜSİAD) ile birlikte Amerika Dünya Kadınlar Günü münasebeti ile Yale Club of New York'ta Dünya Kadın Zirvesi'ni (World Women Summit), kadının ekonomide ve iş hayatında daha aktif rol almaları ve eşitsizliğin giderilmesi için çözüm önerileri hazırlamışlardır.

Kadının haklarının da ötesinde, insan haklarının yok sayıldığı ortamlarda yaşamak durumunda kalan mülteciler ve mülteci kadınlar için de hem yerel de hem uluslararası alanda çalışmalar yürüterek yaşanan olumsuzlukların tespiti ve sorunların çözümü için etkinlikler düzenlemişlerdir. Bu etkinlikler şu şekilde sıralanabilir (kadem.org.tr/2023):

- Türk Amerikan Ulusal İdari Komitesi (TASC) ve Müslüman Amerikan Toplumu (MAS NY) işbirliğiyle, “Türkiye ve dünyada Sığınmacı Kadınlar” paneli düzenlemişlerdir. Panelin amacı mültecilerin yaşadığı problemler ile ilgili kamuoyunun dikkatini çekmek ve çözüm üretmektir.
- 2016 yılında mülteci kadınların sorunlarına dikkat çekmek ve çözüm önerileri üretmek amacı ile AB işbirliği ile “ Kadın Mülteciler İçin En İyi Uygulamalar” Çalıştayı düzenlemişlerdir.

KADEM yalnızca kadınların problemleri ile değil aynı zamanda çocuk hakları ihlali ve çocukların problemlerine ilişkin çalışmalarda yürütmektedir. Bu çalışmalar ise şu şekildedir(kadem.org.tr/2023):

- Türkiye'de çocuk yaşta evliliklerin önüne geçilmesi için yapılan çalışmadır. Zira çocuk yaşta evlenmek kadın haklarından çok çocuk haklarının ihlalidir.
- Çeşitli şehirlerde, farklı kurumlar işbirliği ile Çocuklara Yaklaşım Eğitimleri verilmektedir.

KADEM kadın hakları için yerel düzeyde pek çok soruna değinmekte sorunlara çözüm önerileri üretmek için çalışmalar yürütmektedir(kadem.org.tr/2023):

- 2014 yılından bu yana kadınların yasal haklarını öğrenmeleri ve problemlerine çözümler sunmak için “Kadın Yasal Hakları Eğitimi” projesini yürüterek kadınlara eğitim seminerleri vermektedirler.
- KADEM’ in kadının siyasal katılımı artırmaya yönelik siyasetin her alanın da eksiklerini gidermeye yönelik çalışmaları da mevcuttur. 2014 yerel seçimlerinde “ yerel yönetimler kadın aday eğitimleri verilmiştir. Kadın adayları desteklemek için yürüttükleri çalışmalarda ise mecliste %33 kota uygulamasına da dikkat çekerek, kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık olması gerektiği gerçeği ile siyasette kadın temsiline eksikliği giderilmeli söylemleri de vardır. Buna karşılık 2015 yılında İstanbul’ da gerçekleştiren Kadın ve Siyaset sempozyumunda konuşmacı olan dönemin Avrupa Birliği Bakanı Volkan Bozkır ise Kota uygulamasına karşı olduğunu ve kadının emeği ile var olması gerektiğini vurgulamıştır.
- Kadın hakları ile ilgili STK’lar arası işbirlikleri düzenleyerek, problemlere etkin çözümler getirmeye çalışmaktadırlar.
- 2019 yılında “Demografik Dönüşüm ve Kadın” temasıyla Toplumsal Cinsiyet Adalet Kongresi düzenlendi. Kongrede kadına yaklaşım, uluslararası kadın sorunları, cinsel yönelimler gibi pek çok konu hakkında bildiri sunumları gerçekleştirildi.

4.3. MUHAFAZAKÂRLIK ETRAFINDA GELİŞEN KADIN VE SİYASET

Temelde İslamiyet’in kabulüyle birlikte Türk kadının toplumsal konumunda değişiklik olmaya başlamıştır. Eski Türk toplumlarında sosyal hayatın bir parçası olan hatta meclislere, savaflara katılan kadınlar İslam’ın kabulünden sonra kültürel değişimle birlikte zamanla sosyal hayattan soyutlanan mahremiyet algısının değişmesi ile içe kapanmaya başlamışlardır. Bu algının tamamen ortadan kaldırılması, kadın haklarının bahane edilerek İslam’dan kopuşa zemin hazırlaması nedeni ile elbette doğru değildir. Fakat İslam’ın bahane edilerek kadın haklarının sınırlandırılması noktasında düşüncede doğru değildir. Modernlik, Türk toplum gelenekleri ve İslamiyet ile ideal ölçülerde sentezi mümkün olabilir.

Türk toplumu ifade edildiği gibi İslamiyet'in kabulünden Osmanlı'da modernleşme hareketlerine kadar, İslam Hukuku ile yönetilmiş ve kadınlar kültürel değişimler sonucu toplumda kısıtlanan kesim olmuştur. Oysa İslam hukukunda kadını toplumdan soyutlamak eve hapsedmek yerine kadını muhafaza eden bunu yaparken kadını korumaya yönelik uygulamalar içeren kurallar vardır. Osmanlı'nın bazı dönemlerinde kadının muhafazası uygulamaları bazı dönemlerde, kadını aile hayatına hapseden uygulamalara dönüşmüştür. Tanzimat Fermanı ile devlet yönetim anlayışında köklü değişikliklerin temelini atmıştır. Bu dönemle birlikte batılı anlayışa dönük yaşam tarzları benimsenmek isteyen bir kesimin varlığı da söz konusudur. Cumhuriyet ile birlikte de özgürleşen ortam demokratik ve modern devlet yönetimi anlayışı ile toplumsal hayatta görünürlük kazanan kadınlar batıyı temsil eden modern görünümlü ve düşüncede kadınlar olmuştur. İslami şartları bırakmak istemeyerek dininin gerektiği gibi yaşamak isteyen ya da ailesi tarafından buna mecbur bırakılan kadınlar ne iş hayatına istedikleri gibi katılabilmişler ne de siyasal hayatta temsil hakkına ulaşamamışlardır.

Türkiye'de muhafazakârlık tartışmalarının temelini oluşturan elbette karşı olgu olan modernliğin doğuşu ile olduğunu ifade etmek gerekir. Özellikle 19. yy.da Batının yükselişi, Osmanlı'nın zayıflaması beraberinde Batılılaşma hareketlerini getirmesi karşısında tepki olarak muhafazakârlığı bulmuştur. Batı modernleşmesi ile Osmanlı modernleşme evresinde oluşan belki de tek benzer noktadır. Çünkü aydınlanma düşüncesi Avrupa'da yükselişe geçtiği esnada karşısında bulduğu tepkiye oldukça benzerdir (Kaya, 2012, s. 112). 1940'lı yıllara gelindiğinde kendine sosyal ve siyasal yaşam da alan bulmaya başlamış 1950 ve 1960'lı yıllar ile yani çok partili hayata geçiş ile başlayan dönem beraberinde tartışılan gündem konuları arasında yeniden yer almaya başlamıştır. Ortaya çıkmasının temel nedenleri arasında ise Kurtuluş savaşı sonrasında oluşan özgürlük ruhu ile yapılan inkılapların uyuşmamasıdır (Acar, 2020, s. 212).

Dünya da muhafazakâr düşüncenin önemli isimlerinden olan Hegel, kadını gelenekselliğin ona atfettiği alanda yani evde varlığını sürdürmesi gerektiğini savunmuştur. Hatta öyledir ki sivil toplum ve siyasal toplumun tanımlamasını yaparken kadını aile hayatı ile özdeşleştirip, erkeği bu alanlarda konumlandırmıştır (Demirkanoğlu, 2017, s. 301). 1950'li yıllarla birlikte ülkede görünürlük kazanan, ideolojik farklılıklar İslami kadın hareketlerine öncülük etmiştir. O döneme kadar geleneksel müslüman kadın aile hayatı ile ön plana çıkan, eşinin geri planında durması gerektiğine inanılan kadını

temsil ediyordu. Türkiye’de muhafazakârlık din ile bağdaştırılmaktadır. Bu nedenledir ki muhafazakâr yani İslami gelenekleri benimsemiş aileler de feminizm, aile kurumunun korunması amacıyla tepkilere neden olmuştur (Demirkanoğlu, 2017, s. 301).

1980’li yıllarla birlikte tesettürlü kadınlar toplumdaki yerlerinin değişmesi, diğer kadınlardan hatta erkeklerden farkı olmayarak sosyal hayatın bir parçası olduklarını kabul ettirmek için harekete geçmeye başlamışlardır. Bu durum onlara muhafazakâr erkekler tarafından “politik bacı” sıfatını yüklemiştir. Aslında bu dönemle muhafazakâr kadın erkeklerin desteğini alarak onlarla yan yana hareket etmeye de başlamıştır (Çaha, 2018, s. 304). 1990’lı yıllarla birlikte Feminizmin muhafazakâr kadınlar arasında yaygınlaşmaya başladığı da görülmektedir. Türbanın Üniversitelerde yasaklanması özellikle başörtülü aktivist feminist hareketine dönüşmeye başlamıştır (Deniz, 2019, s. 115). Şüphesiz 1990’lı yılların en büyük olayı 28 Şubat olmuştur. Özellikle muhafazakâr kadınların önüne çelik bir bariyer örülmüştür. Çünkü o döneme kadar muhafazakâr kadın siyasal ya da sosyal haklar taleplerinde bu kadar istekli olmamışlardı. Kamusal alanda biraz da olsa haklarını kazanma yönünde umutları yeşertmeye başlamıştı (Çapçioğlu, 2016, s. 286). 28 Şubat ise muhafazakâr kadının ilerlemesinin önünü kapatmıştı.

Bir sonraki bölümde detaylı bahsedilecektir fakat bu kısımda da değinmek gerekir, özellikle muhafazakâr tutum sergileyen siyasi partilerin kadın konusuna önemle eğildikleri ve bu konuda söylemlerini ve girişimlerini görmek mümkündür. Refah Partisi (RP), muhafazakâr kadının siyaset ile buluşturulduğu ilk siyasi partidir. 28 Şubat sonrası kapatılan RP’sine selef olarak gösterilen Fazilet Partisi (FP), bu defa muhafazakâr kadının siyasal hayattaki yolculuğunda önünü açmıştır. 1999 yılında yapılan genel seçimleri ile FP’si Merve Safa Kavakçı ve MHP, Nesrin Ünal’ın muhafazakâr kadının temsilcisi olarak meclise girmesini sağlamıştır. Fakat başörtü yasağı nedeni ile Nesrin Ünal başını açarak yemin etmesine rağmen, Merve Kavakçı başörtülü olarak meclise gelmiştir. (Çapçioğlu, 2016, s. 287). O dönem büyük tartışmalara neden olsa da Merve Kavakçı’nın tutumu muhafazakâr kadının siyaset bariyerleri önünde ki engelleri aşması için güç kaynağı olmuştur demek yanlış olmayacaktır.

Hatta öyle ki feminist kadınlardan daha yüksek çıkan bir sesle, çeşitli dernek vakıf özellikle de siyasi partilerin çatısı altında örgütlenerek hareket etmeye başladılar. Siyasi hakları için KA-DEM muhafazakâr kadınların sesini duyurma noktasında önemli olmuş,

muhafazakâr kadını feminist kadınla buluşturmada önemli roller oynamıştır (Çaha, 2017, s. 79). Özellikle dönemin en önemli sağ ideolojinin muhafazakâr partisi Refah Partisi kadın kollarını aktif bir şekilde sahada göstermeye başlamıştır. Bugün hâlâ sağ ideoloji ekseninde hareket eden AKP'nin kadın kolları en kalabalık ve aktif kadın STK'sıdır. KADEM muhafazakâr ve neoliberal ideoloji temelinden doğmuş, kadına karşı şiddet konusunda dikkat çekmekte olan Türkiye'nin en etkin STK'larından biridir (Geçer ve Kıymaz, 2019, s. 187). AKP özelinde muhafazakâr kadının siyasal temsiline özellikle değinilmesi gereken konu şudur ki; kadının seçme ve seçilme hakkını elde ettiği dönemden günümüze en fazla muhafazakârlığın temsilcisi kadına mecliste milletvekilliği koltuğu ile buluşturan partidir. Öyle ki ilk kez 2014 genel seçimlerinde 22 başörtülü milletvekili AKP listelerinden meclise girmiştir ve bir tanesi de bakanlık görevine getirilmiştir (Çapçioğlu, 2016, s. 288).

4.4. MODERNLEŞME ETRAFINDA GELİŞEN KADIN VE SİYASET

Modernleşme, insanların kendileri için kendileri tarafından günün şartlarına göre düzenleyebileceği bir toplumsal yaşam oluşturmalıdır (Sancar, 2004, s. 201). Modernleşmenin, siyasal düşünceyle ortaya çıktığı dönem olarak ise 17. yy. işaret edilmektedir. Kadın hakları konusunda eşitlikçi söylemlerde bu dönemde gelişim göstermeye başlamıştı. Dolayısı ile kadın hakları söylemi modernize olmaya başlayan siyasal düşünce ile paralel gelişim göstererek etkileşim içine girmiş ve bu temelde şekillenmiştir (Mutlu, 2017, s. 27). Modern siyasal hayat oluşurken dini ve değiştiremez olan kurallar geri plana atılmaya başlanmış, toplumlar yasalarını ve toplumsal yaşam düzenlerini yeniden inşa ederek mantık merkezli eğilimler göstermeye başlamışlardır. Yani dini ve devletin kurduğu düzeni birbirinden ayırmışlardır. Bu ayrışma Laiklik olarak karşımıza çıkar. Yani kısaca Laiklik din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır.

Türk tarihinde modernleşmenin tam manası ile anlaşılması için Osmanlı dönemine değinmekte fayda vardır. Siyasal sistemlerde değişim dönemleri hep uzun ve sancılı olmuştur. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyet'i modern temeller üzerine inşa edilse de, modernleşme fikrinin tohumları Osmanlı'da atılmıştır. En önemli somut olay olarak ise Tanzimat Fermanı gösterilmelidir. Zira Tanzimat Fermanı ile devlet kurumları dönüştürülmüş (Şen, 2017, s. 153). Modernleşmeye başlayan ilk kurumların başında ise okullar gelmektedir. Değişimin ana unsurlarından olan askeri alanda yapılmış olmasının

da etkisi ile özellikle askeri mühendislik okulu ve askeri okulun açılması ilk adım olmuştur. Askeri okullardan sonra sivil eğitim alanında üst düzey devlet yetkililerini yetiştirmek amacıyla Fransız ve Alman liseleri açılmıştır. Okulların eğitim anlayışı tamamen akılcı, bilime dayalı laik tarzı benimsemiş yapılardaki okullardır (Vatandaş, 2012, s. 70). Osmanlı'nın uzak olduğu laiklik anlayışı yalnızca Osmanlı bürokrat kesimlerine işleyen düşünce olabilmekten öteye geçememiştir.

Özünde batıdan geri kalmışlığın önüne geçebilmek için başlayan reform hareketi zamanla Batılaşma isteğine dönüşmüştür. Fakat hangi sistem uygulanırsa uygulansın Batılaşma fikri, batıya benzemeye çalışma fikri Türk toplumuna tarihin hiçbir döneminde tam anlamıyla nüfus etmemiştir. Batı kendi yozlaşmış sistemlerinden tabandan gelen hareketlenme ile dönüşüm geçirmiştir. Osmanlı için böyle bir durum söz konusu değildir. Buna rağmen reform hareketlerinden Osmanlı'nın son dönemlerine kadar kesintilere uğrasa da vazgeçilmemiştir. Özellikle 19. yy. tarihsel çizgide incelendiğinde ufak reform hareketleri yerine geleneksel kurumlardan, batı tarzı kurumlara bütünsel olarak bırakmıştır (Telli ve A. Yılmaz, 2020, s. 32). Saltanatın kaldırılması ile de laiklik Türk devlet geleneğinde yerini almaya başlamıştır. Devlet yapıları bu dönemle birlikte laik anlayış çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır (Şen, 2017, s.153).

Cumhuriyetin ilanı ise modern devletin temelini oluşturan yapı taşlarından biri olmuştur. Daha doğru ifade ile Türkiye Cumhuriyeti modern temeller üzerine kurulmuştur. Yeni devlet düzenini yansıtan en önemli simgelerinden biri de kadının dış görünüşü olmuştur. Modern yani o dönem için medeniyet eski olan her şeyden kopuşu beraberinde getirmiş kadının görüntüsü Halide Edip Adivar tarafından oluşturulan kadın kimliği etrafında şekillenmiştir. Cumhuriyet kadını ile Osmanlı kadını birbirinden dış görünüş itibari tamamen farklı şekillendirilmiştir (Kaypak, 2016, s. 61). Geleneksel yaşam şekline devam eden daha kırsal olarak ifade edilen yerlerde yaşayan kadınlarsa modernlik algısına uymadıkları için çok uzun dönemler toplumsal hayatta yalnız erkeklerin değil, modern kadınında gerisinde kalmıştır.

Modernleşme etrafında kadın hareketleri zamanla Kemalizm olarak adlandırılan Atatürkçü Düşünce Sistemi etrafında çevrenmeye başlamıştır. Kemalizm yani Atatürkçü Düşünce Sistemi'ni Kayıran ve Metintaş şu şekilde nitelendirmiştir.

“Atatürkçü Düşünce Sistemi, Atatürkçülük, Kemalizm, Atatürk Yolu” gibi terimler; Türk İnkılâbı’nın ideolojisini oluşturan eş anlamlı deyimlerdir. Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen Türk Devrimi tarihi ve sosyolojik gelişmelerin bir sonucudur. Devrime temel teşkil eden prensipler Mustafa Kemal’e göre, yaşanmış hayattan alınmış ve Türk ulusunun iradesi ile oluşturulmuş sosyal bir gerçekliktir. Atatürk’ün yaşamı boyunca düşünüp yazdığı ve uygulamalarıyla hayata geçirdiği prensipler kümesi, “Atatürk İlkeleri” olarak adlandırılmıştır”(Kayıran ve M. Y. Metintaş, 2013, s. 580).

Kemalizm düşüncesi modern devlet anlayışını benimsemiş olan kadınlar tarafından uzun dönem alternatifsiz olarak kadın hakları ile ilgili her türlü düşünce, girişim ve çalışmalarına yansımıştır. Siyasette de Kemalist yani modern Cumhuriyet kadınları yer almış, almaya çalışmıştır. Uzun dönemler CHP modernliği simgeleyen kadının, siyasal hayata ve diğer bütün alanlarda haklarının sağlanması konusunda öncü rol oynamıştır.

1980’li yıllarla birlikte başlayan yenedünya düzeni ile gelişmeye başlayan ve 2. dalga feminist hareket sol ideolojide ki kadınlar tarafından başlatılmıştır (Geçer ve Kıymaz, 2019, s.192). 1990’lı yıllarda yükselişe geçen muhafazakârlığa karşı Atatürkçü Düşünce Derneği ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ile dini ve liberal alanlarda oluşan yapılanmalar ile mücadele başlamıştır (Çaha, 2017, s. 76). Geleneksel olanın kadınlar için sembolü başörtü ve tabanı olarak görülen muhafazakâr tutumun ülke yönetimine olması da ayrıca radikal kesim için rahatsızlık verici olmuştur. Hatta öyle ki medya modernliğin simgesi elit kadının dışında orta sınıfa ait modernliği simgeleyen görünümde kadınlar aile hayatı dışına çıkabilmeyi başarmış ama muhafazakârlığı simgeleyen kadın yalnızca iyi anne-eş olarak kamuoyunda gösterilmiştir (Onay, 2013, s.102).

5. BÖLÜM: SİYASİ PARTİLERDE KADININ VARLIĞI MESELESİ

Siyasi partiler ülke içinde farklı kesimlerin iktidara gelmek isteyerek, temsil ettikleri kesimlerin dertlerini taleplerini ülke gündemine getirerek uygulamalar yapmak üzerine kurulu bir sistemdir. Her ülkede iç dinamiklerine bağlı olarak ideolojiler, temsil edilen kesimler farklılık gösterebilir. Fakat kadınları temsil edecek kişilere ve kadın haklarını kapsayan siyasi parti programlarına her ülkede rastlamak mümkündür. Aslında yalnızca bir partinin de tek bir kesimi temsil etmesi günümüzde çok mantıklı değildir. Siyasi partilerin iktidara gelebilmesi için ülke içinde bulunan birden fazla hatta mümkünse tüm kesimleri temsil etmeye yönelik politikalar ve programlar oluşturması temsilcilerini farklı kesimlerden seçmesi gerekir.

Dünya üzerinde genel tabloya bakıldığında ülkelerde genellikle iktidarın iki ya da üç siyasi parti etrafında el değiştirdiği bilinmektedir. Ülkemizde de durum farklı değildir. Siyasi partiler, ülkemizde birkaç parti dışında çeşitli nedenlerle çok uzun ömürlü olamamışlardır. Fakat ülkemizde çok partili hayat ile başlayan ve farklı kesimlerin siyasette boy göstermesinden kısa zaman sonra oluşmuş üç temel kesimin varlığından söz etmek mümkündür. Bunlar; Cumhuriyetin üzerine kurulduğu Batılı anlamda modernliği savunan Cumhuriyetçiler, gelenekçilik ve dini söylemler üzerine çalışan Muhafazakârlar ve aslında ikisinin de ne yanında ne de ikisinden de kopuk olmayan hem geleneksellik hem de Atatürk ilkeleri doğrultusunda hareket eden Milliyetçilerdir. Türkiye’de iktidar bu üç kesimi temsil eden siyasi partiler etrafında el değiştirmiştir. Fakat ülkemizde var olan kesimler yalnızca bu üç ideolojik tutumu salt savunan kişiler değildirler. Bu kesimin dışında da temsil edilmesi gereken dezavantajlı gruplar, etnik kökeni itibari ile temsil edilmek istenen azınlık kesimler, dini görüşü farklı olan topluluklar ve konunun kapsamı olan bu saydıklarımız içinde hangi kesimi ifade ederse etsin yeterince temsil edilmeyen kadınlar vardır. Siyasi partiler ne kadar belli ideolojiler etrafında şekillense de iktidar olmaları durumunda pek çok kesimi kucaklayabilmeleri için farklı kesimlerden ve düşüncelerin temsilcilerini bünyelerinde bulundurmalıdırlar (Tan, Çiçek, Koçar, 2016, s. 354). Bunun sağlanması için parti içlerinde demokratik bir sistem kurmaları gerekmektedir. Bugün özellikle kadınlar açısından büyük oy oranına sahip siyasi partiler kadın temsilciler konusunda yetersiz düzeydedir.

Siyasi Partilerin bugün ki durumlarına bakıldığında kadın temsilci azlığına karşın kadın konusuna duyarlı söylemleri de söz konusudur. Özellikle politikalarında ve vaatlerinde kadın haklarına yönelik kadının toplumda ki yerini iyileştirmeye yönelik tutum sergilemektedirler (Z. Şahin, 2021, s. 62). Fakat bu vaatler ve programlar hepsi olmamakla birlikte merkez sağ partilerde kadını aile merkezli bir anlayış içinde değerlendirmektedirler. Merkez sol da ise toplum merkezli anlayış çerçevesinde vurgu yapan, program ve vaatler geliştirmektedirler (Balcı ve Koçak, 2017, s. 552).

Ülkemizde 21. yy.da kadın hareketlerinin muhafazakârlık ve modern anlayış çerçevesinde gelişim gösterdiği ortadadır. Ve iki tarafında taleplerinde farklılaşan konular, aynı yönde olan konular mevcuttur. Siyasi hayata kadınların katılım noktasını temsil eden kadın kolları da siyasi parti bünyeleri içinde farklılaşan eylem ve söylemleri ile bunun örneğidir. Hangi tarafta olursa olsun kadınların temsilinin artırılması için çalışmalar mevcuttur. Cumhuriyet'in ilanından kısa süre sonra seçme ve seçilme hakkını kazanmasına rağmen siyasal hayatta bir türlü etkin olamayan kadın 1960 yılında CHP bünyesinde kurulan kadın kolları ile siyasal katılımı arttırılmaya çalışılmıştır. 1970 yılında ise Behice Boran Türkiye İşçi Partisine genel başkan olarak seçilmiş bu da onu Türkiye'nin ilk siyasi parti genel başkanı yapmıştır (Tekeli, 2011, s. 33). 1980 yılında gerçekleşen darbe sonucu getirilen siyasi yasakların içinde kadın kolları da bulunmaktadır. 1980'li yıllarda ne kadar kadın kolları yasaklı olsa da gönüllü kadın grupları Anavatan Partisi (ANAP) için mahalle ve ev gezmeleri yaparak Siyasi Partilerde etkinde olmaya başlamışlardır. Gönüllü olan kadın grupları ev ziyaretleri düzenlemeye başlamış, partinin kadınlara yönelik programları kadınlara anlatılmaya dertleri dinlenmeye başlamıştır. Bunların yanı sıra seçmenlere parti üyeleri milletvekilli adayları tanıtılmış, yani seçmeni kendilerine çekmek için çalışmalar yürütmüşlerdir (Çavuşoğlu, 2022, s.81). 1990 yılında kurulan Refah Partisi ise dönemin İslami söylem ve kadın hakları etrafında şekillenen gündemde önemli bir aktör olmuştur. Ne kadar kadın kolları o dönemde hâlâ yasak olsa da RP muhafazakâr kadınları siyasi partinin etrafında toplamayı başarmış kadın kolları yerine "Hanımlar Komisyonu" adında bir yapılanma oluşturmuştur (Ö. Baykal, 2017, s. 118). Hanımlar Komisyonu 1983 seçimlerinde ANAP'lı gönüllü kadınların yaptığını yapmaya başlamış, kadınlar olarak bir siyasi partinin içinde o güne kadarki en etkin siyasi hareketlerini gerçekleştirmişlerdir. Fakat burada ki zıtlığı oluşturan konu şudur ki RP'li kadınlar dini inançlarını öne sürerek siyasi

partilerde temsilci konumuna yükselmek istememişlerdir (Ö. Baykal, 2017, s. 122). 1995 yılına gelindiğinde ise kadın kolları yasağı kalkarak yeniden kurulmaya başlamışlardır.

Kadınların siyasi partilerde temsil eksikliğinin yanında kadınlara hitap eden programlar etrafında şekillenen siyasi parti sayısı da hiç olmamış değildir, fakat hiç etkin olamamıştır. Bunun ilk örneği başarısızlıkla sonuçlanan TKB'dir son örneği ise 2014 yılında Benal Yazgan tarafından kadınların etkinliğini artırmak, erkek egemen ortama son vermek amacıyla kurulan “Kadın Partisi”dir” (Bozaslan, 2020, s. 51). Kadınların siyasi partiler içindeki durumları AKP, CHP ve MHP detaylı incelenecektir. Türkiye’de kadınların siyasal temsil katılımının en yüksek olduğu siyasi parti ise Halkların Demokrat Partisi (HDP)’dir. Hem parti yönetiminde hem de 2018 seçimlerine dikkat çekici oranda kadın adayla girmiştir.

5.1. KADIN KOLLARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE ETKİNLİK ALANININ GENİŞLEMESİ

1960 yılında CHP’si tarafından kadınların siyasal hayatta eksikliğini gidermeye yönelik olarak kurulmuştur. Ne kadar kadınların siyasi hayata dâhil edilmesi için atılmış bir adım da olsa o dönem için faaliyetleri sınırlandırılmış, aslında kadına sadece kadınca hareket edebilecekleri bir ortam sunularak siyasetten uzak tutulmuşlardır (Onay, 2013, s. 102). 1960 Darbesi, 1971 Muhtırası gibi siyasi çalkantıların olduğu dönemlerde kadınların siyasal hayata katılmaları, katılsalar bile tutunmaları oldukça güçtür. Elbette 1970’li yıllarda Behice Boran ve Türkan Akyol gibi istisnalar mevcuttur fakat kitlesel olarak siyasi faaliyetlerde bulunmaları ne yazık ki mümkün olmamıştır.

1982 Darbesi sonrasında ise siyasi yasaklar neticesinde kapatılmış 1995 yılında yapılan anayasa değişikliği ile siyasi partilere yeniden kadın kolları açmalarına olanak sağlanmıştır (Oruç ve Bayrakçı, 2018, s. 472). Kadın kollarının yeniden kurulması kadınların siyasete parti üyeliği dışında katılımlarına yine olanak sağlayamamıştır. Yani kadınları siyasi hayata katılmanın aracı değil, oy toplamanın aracı olarak görevlendirilmişlerdir (Altındal, 2009, s. 362). Kadın kollarına üye olan kadınlar kadın sorunlarının tespiti, parti ideolojisinin anlatılması, gibi konuların üzerine eğilerek gelişim göstermişlerdir (Balcı ve Koçak, 2017, s. 552).

Dünyada siyasi olarak temsil hakkı kazanmış kadınların STK ve siyasi parti içinde farklı örgütlerde görev aldıktan sonra siyasi hayatlarında daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir (Gökçimen, 2008, s. 27). Ülkemizde ise kadın kollarının bu denli aktif olması karşısında temsil eksikliği nedenleri açıklanmıştır. Siyasi hayatta kadın katılımını arttırmanın farklı yolları da mevcuttur. Bunlardan en etkin ve yaygın olanı ise “Kota” yöntemidir. Kota bazı ülkelerde Anayasa da yer alan zorunlu bir uygulama iken ülkemizde yasal bir zorunluluk yoktur. Siyasi Partiler isteğe bağlı olarak parti tüzüklerine ekleyebilirler. Kota uygulaması ne kadar liyakat esasına dayalı seçim önünde oluşabilecek bir engel gibi dursa da Türkiye’de siyasi partilerin durumu göz önünde bulundurulduğunda kadının siyasi temsil hakkının gerçekleştirilmesi için uygulanmalıdır.

5.2. ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AKP)

2001 yılında kapatılan RP içinden çıkan kadrolarla muhafazakâr/sağ ideoloji etrafında kurulmuş olan AKP kuruluşunun hemen ardından 2002 yılında iktidara gelmiştir. İktidara gelmesi ile birlikte muhafazakâr kadınlarda temsil edildikleri yeni iktidar partisi ile meşru bir tabana yerleşmişlerdir (Geçer ve Kıymaz, 2019, s. 193). AKP’nin kurulduğu andan itibaren kadın kollarına önem vermiş ve kadın kolları teşkilatlanması noktasında pek çok siyasi partinin önündedir. Kadına yalnızca kadın kollarında değil, politikalarında da yer verilmektedir (Terkan, 2013, s. 124). Parti politikalarında kadın hakları konusuna ayrı başlık altında değinen AKP özellikle siyasal katılımlarının artırılması ve parti üyesi olmalarına özendirileceği vurgulanmıştır (Adalet ve Kalkınma Partisi Kalkınma ve Demokratikleşme Programı, 2002, s. 87).

AKP programının yanı sıra parti tüzüğünde de Kadın Haklarına doğrudan ve dolaylı yollardan yer verilmiştir. Dolaylı yollardan yer verdiği kısımlardan özellikle dini sembol olan başörtüsünden dolayı çok uzun yıllar çalışma hayatında varlık gösteremeyen kadınları kapsayan parti amaçlarına:

“ bireylerin inandıkları gibi yaşama, düşündükleri gibi ifade etme haklarının tartışılmaz olduğunu, inanç ve düşüncenin hukuka uygun olarak tanıtım ve propagandasının, bireylere ve sivil toplum kuruluşlarına ait bir hak ve yetki olduğunu, her bireyin her kurumda ve yaşamın her alanında eşit ve ortak hakları bulunduğunu, dolayısıyla devletin, hiç bir inanç ve düşünceden yana veya karşı tutum sergilememesi gerektiğini, Anayasa’da yer alan laiklik ve kanun önünde eşitlik ilkelerinin, bu anlayış ve bakışın güvencesini teşkil ettiğini vurgular. (AK Parti Tüzük, 2023, s. 25). ”

Maddesi ile başörtülü kadınların negatif ayrımcılığının önüne geçmektedir. Kadın kollarına oluşumundan işleyişine genişçe yer verilmiştir. Partinin yan kuruluşları kısmında “Kadın ve Gençlik Kolları” başlığı ile yer vermektedir. İlk oluşacakları il düzeylerinde teşkilattan sorumlu Genel Başkan Yardımcısına bağlı olarak kolun Genel Merkez Yönetiminin yapacağı atama ile gerçekleştirilir. İlçe düzeylerinde ise Parti Eş Düzey Yönetiminin görüşü alınarak kolun bir üst düzey yönetim kurulunun yapacağı atama ile gerçekleşir (AK Parti Tüzük, 2023, s. 148). Teşkilatın işleyişi gibi konular ile ilgili ise önemli hususlar şu şekildedir: Kadın Kolları üyeliğini özelleştirmeyerek, partiye üye olmuş kişilerin parti içinde çalışmayı seçtikleri kol olarak nitelendirilmiştir. Doğrudan kadın kollarına üye olamayacağı belirtilmiştir (AK Parti Tüzük, 2023, s. 88).

Kadın Kollarının yine iç teşkilatlanması ve işleyişi ile alakalı genişçe anlatımlarda da bulunmaktadır. Kademe organlarının üyeleri kongre yoluyla seçilerek, üyelerin sayısı ve kongrenin tarihi kadın kolları teşkilatından sorumlu genel başkan yardımcısı karar verir. İllerde Merkez Karar Yönetim Kurulu, ilçelerde il Yönetim Kurulu, beldelerde ise İlçe Yönetim Kuruludur. Genel merkez kongrelerinden ise Parti Merkez Yürütme Kurulu sorumludur (AK Parti Tüzük, 2023, s. 90). Parti içinde bağımsız karar mekanizmasına sahip olamayan kadın kolları teşkilatı, parti teşkilat kademe yönetim kurulu başkanına bağlıdır. Kadın kolları başkanları ise teşkilat kademesi yönetimi ve yürütme kurullarının doğrudan üyesi olurlar (AK Parti Tüzük, 2023, s. 92).

Seçimlerde aday gösterme kısmında ise adayın yine partinin teşkilatlarında ve üst düzey üyelerince karar verilmektedir. Ayrıca teşkilata ait özel bir bütçe de ayrılmamıştır. Bu konu kadınların çalışma alanlarının daralmasında etkin rol oynar düşüncesine yol açmaktadır. Nitekim kadın kollarında etkin görev almak isteyen ve etkinliklerini sıklaştırmak isteyen kadınların bütçe yetersizliğinden dolayı pasif kalmalarına neden olabilir. Özellikle ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu bölgelerde yaşayan kadınların partinin üst yönetimlerin insafına kalmalarının önünü açar.

AKP kuruluşundan itibaren seçim vaatleri içerisinde kadın konusuna da ayrıca değinmektedir. İlk katıldığı seçim olan 2002 genel seçimlerinde ki vaatlerinde kadın konusuna Aile, Kadın ve Gençlik ana başlığı altında kadın sorunlarına ayrıca değindiği bir başlıkla detaylı değinmiştir. Fakat siyasal katılımının eksikliğinin giderilmesine yönelik bir çalışma vaat edilmemiştir. 2002 seçimlerinde 365 milletvekili ile mecliste

koltuk sahibi olmasına rağmen ise yalnızca 10 kadın milletvekili vardır (www.tbmm.gov.tr/.2023).

2007 Yılında seçim beyannamesi içinde kadın konusuna Aile, Kadın, Çocuklar ve Yaşlılar başlığı altında değinmiştir. Aile hayatı, kadının eğitimi, kadına şiddet, çalışma hayatında kadın erkek eşitliği gibi konulara değinilmiş kadının sosyal hayata katılımı vaat edilmiştir. Kadınların siyasal temsil organlarında eksikliği üzerinde durulmamıştır. (22 Temmuz 2007 AKP Seçim Beyannamesi, 2015, s. 46). Meclise giren kadın milletvekili 345 milletvekili içerisinde yalnızca 25'dir. (www.tbmm.gov.tr/.2023).

2011 yılı genel seçimlerinde yayınlanan beyannamede ise önceki seçim beyannamelerinde olduğu gibi kadının siyasal hayatta konumunun iyileştirilmesine yönelik bir söylemde bulunulmamıştır. Meclise giren AKP'li kadın milletvekili sayısı ise 45'dir (www.tbmm.gov.tr/.2023).

2015 seçim beyannamesinde kadınların mecliste temsil oranlarının arttığına dikkat çekilerek ilk defa kadının karar alma mekanizmalarında ki konumunu iyileştirmeye yönelik adım atılacağı belirtilmiştir (AKP 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi, 2015, s. 114). Milletvekili olarak meclise giren AKP'li kadın sayısı ise 41'dir. Sayı her ne kadar az görünmese de AKP'nin milletvekili sayısı 258'dir. Bu sayı karşısında kadın milletvekili oranı 15,89 olarak kalmıştır. (www.ysk.gov.tr/ 2023). Yine de diğer partilere oranla yüksektir. 2015 seçimleri Kasım ayında yenilenmiş kadın milletvekili sayısı 34'e düşmüştür (Ateş ve Yavuz, 2017, s.37).

2018 Genel seçimlerinde ise seçim beyannamesinde ise ilk kez kadın başlığı altında neler yaptık kısmında kadınların siyasal hayatta, mecliste ve yerel yönetimlerde sayılarının arttığına dikkat çekilmiştir (2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Genel Seçim AKP Seçim Beyannamesi, 2018, s. 94). Kadının karar mekanizmalarında konumunun çok daha ileriye götürüleceği de vaat edilmiştir. Seçimlerde AKP listelerinden 53 kadın milletvekili meclise girmiştir (//www.tbmm.gov.tr/).

2023 seçim beyannamesinde kadınların siyasal ve hayatın pek çok alanında en çok alanında yerel yönetimlerde ve parlamentoda önemli ilerleme kaydettikleri dönemin AKP dönemi olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca başörtüsü yasaklarının kaldırılarak

kadınların özgürlük alanlarının genişletildiğine özellikle vurgu yapılmıştır (2023 Genel Seçimleri AKP Genel Seçim Beyannamesi, 2023, s. 106). Gelecek dönemler ile ilgili olarak kadınların siyasi ve diğer alanlara katılımları konusunda teşvik edilecekleri belirtilmiştir (2023 Genel Seçimleri AKP Genel Seçim Beyannamesi, 2023, s. 110). 50 kadın milletvekili ile de mecliste yer almaya başlayacaklardır (www.tbmm.gov.tr/).

AKP’de kadınların sayısı ne kadar diğer partilere göre çok olsa da oransal olarak bakıldığında düşük seviyelerdedir. Ayrıca son seçimlerde milletvekili çıkardığı iller geneline bakıldığında yarısından fazlasında kadın milletvekili çıkarmıştır. AKP’nin kota uygulamadığını da belirtmek gerekir. Kota uygulamasının kadını yetersiz hissettirdiği düşüncesi ile de uygulamadıklarını belirtmişlerdir (Cansun, 2012, s. 87). 2015 seçimlerinden itibaren kadınlardan adaylık başvuru ücretinin yarısı alınmaktadır (Özkan, 2023). Kadın katılımının önündeki önemli engellerden bir tanesi de şüphesiz maddi kaygılardır. Toplumsal olarak erkeğin kazancını tasarruf hakkı çoğunlukla kendisine ait iken kadının kazancı aile ile ortak harcama tasarrufu altında olmasından kaynaklı olarak, kadın kendi geliri olsa dahi özgürce harcayamamaktadır. O nedenle pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilebilecek olan bu uygulama kadın katılımını artırmaya yönelik teşvik edici de bir uygulamadır.

AKP’nin kurulduğu günden bugüne kadın kolları kuruluşlarını en etkin kullanan siyasi parti olduğu bir gerçektir. Öyle ya da böyle özellikle ev hanımlarını evden dışarı çıkararak siyasi mekanizmaya aktif ya da pasif dâhil etmektedir. Kadınları, siyasi hayatta üst kademelere yeterince taşıma konusunda sayısal olarak yeterli olmasa da, sosyal hayata katılımları konusunda sayısal olarak CHP ve MHP’nin önünde yer almaktadır. Kurulduğu dönem itibari ile en fazla kadın milletvekiline sahip parti olduğu da gerçektir.

5.3. CUMHURİYET HALK PARTİSİ (CHP)

CHP, Cumhuriyet tarihimizin ilk siyasi partisidir. Bu nedenle kadın haklarının Türkiye Cumhuriyet’i döneminde gerçekleşen gelişmelerin pek çoğunda öncülük etmiş bir siyasi partidir. Zira ilk kadın milletvekillerimiz CHF bünyesinde seçilmişlerdir. 1960 yılında günümüzde kadınların siyasi partilerle bağ kurmasının en etkin aracı olan “Kadın

kolları” yine CHP bünyesinde kurulmuştur. Bugün yine kadının siyasal katılımının pozitif ayrımcı uygulaması olan “Kota” uygulamasını kullanan siyasi partidir.

CHP’nin parti tüzüğü incelendiğinde amaçlarının açıklandığı 3. Madde de: Bireyleri kültürel farklılıklarının zenginlik olduğu vurgulanarak, kişinin potansiyelinin önünde duran her türlü ayrımcılığa karşı mücadele edilmesi gerektiği söylenerek (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2014, s. 8), dolaylı yoldan başörtülü kadına yapılan ayrımcılığın önündeki engellerin ortadan kalkması gerektiği yönünde çıkarım yapılabilir. Bununla birlikte aynı madde de doğrudan cinsiyet eşitliğine değinerek kadına şiddetin son bulması gerektiğinden bahsedilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2014, s. 9).

Kadın kolları ile ilgili yan kuruluşlar kısmında kuruluşu ve işleyişi ile ilgili önemli hususlar şu şekildedir (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2014, s.57);

- Partinin il ve ilçe yönetimleri uygun gördüğü takdirde kurulur
- Kadın kolları başkanı kadın kolları başkan merkez yönetim kurulları kadın ve gençlik kurultaylarında seçilir. Adayın nasıl belirlendiği ile ilgili bilgiye yer verilmemiştir.
- İl ve ilçelerin yıllık bütçelerinden Kadın kolları ve Gençlik kollarına en az %10 pay ayırmak ve ayrılan payın miktarını Kadın Kolları başkanından kendilerine ayrılan bütçe için görüş alınması gerekmektedir. Kadın kolları için bütçe ayrılması coğrafi ve maddi imkânsızlıklar nedeni ile aktif olamayan örgüt için gereklidir.

İl ve ilçelerde bulunan teşkilatlara ise ilgili teşkilat yönetimi için aday belirleme işleminde %33 cinsiyet kotası uygulanmaktadır. Seçim listesinde asıl veya yedek olarak yer almak için gerekli oran olarak 1/5 oy oranından fazla olması gereklidir (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2014, s. 73). İl ve ilçe teşkilatlarında adayların belirlenmesinin ardından kurultaya gidilerek seçim gerçekleştirilir. Aday belirlemede olduğu gibi asıl listenin oluşturulması sırasında da %33 cinsiyet ve gençlik kotası uygulanır. Üyeler için, alınan oy miktarına göre ayrı gruplarda sıralama oluşturulur ve üyeler belirleme işlemi tamamlanır (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2014, s. 83).

Olağan ve Seçim kurultayları dışında Onur ve Danışma Kurultayları da gerçekleştirilmektedir. Kadın kolları ise yılda en az bir kez Merkez Yönetim Kurulu’nun

ya da kadın kolları Genel Başkanının çağrısı üzerine toplanır. Genel ve yerel seçimleri takip eden en geç iki ay sonra ise zorunlu olarak toplanarak seçimler ile ilgili raporlar hazırlanarak kısa ve orta vadeli planlar için öneriler sunulur (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2014, s. 85).

Genel seçimlerde adayların belirlenmesi üç farklı yöntemle gerçekleşmektedir. Önseçim, aday yoklaması öncelikli olmak üzere merkez yoklaması yöntemleri ile seçim çevresine göre Parti Meclisi tarafından karar verilir (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2014, s. 91). Yerel seçimlerde ise adayların belirlenmesi için parti meclisi görevi iken ilçe seçimleri için il yönetim kuruluna, belde seçimleri içinde ilçe yönetim kurullarına yetki devredebilirler (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2014, s. 93). %33 cinsiyet kotası ise genel ve yerel seçimlerde de uygulanır. Her iki cinsiyetten yeterli adayın olmadığı durum da katılan adaylar ile seçim yapılır (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2014, s. 94). Cinsiyet kotasını, parti teşkilatlarında ve seçimlerde uygulanmasına rağmen CHP içinde Genel seçimlerde yeterli oranda kadın milletvekili oranına ulaşamadığı görülmektedir.

2002 seçim beyannamesinde kadın haklarına değindikleri kadın-erkek fırsat eşitliğine dikkat çektikleri görülmekle beraber kadınların siyasal hayatta eksikliğine ya da artırılması gerektiğine yönelik söylem yoktur. 2002 yılında gerçekleşmiş olan genel seçimlerde meclise CHP listelerinden 10 kadın milletvekili girmiştir (www.tbmm.gov.tr/2023).

2007 seçimleri için hazırlanan beyannamede genel vaat olarak kadının siyasal haklarına kavuşturulması ibaresi yer alırken detayda bu yönde çalışmalarından bahsedilmemiştir (2005 Genel Seçimleri CHP Seçim Beyannamesi, 2005, s. 53). Aynı yıl seçimlerde ise bir önceki seçimlerden sonra kadın milletvekili sayısı korunmuş ve 10 kadın milletvekili CHP listelerinden meclise girmiştir ([www.tbmm.gov.tr/ 2023](http://www.tbmm.gov.tr/2023)).

2011 yılında yapılan genel seçimlerde ise her alanda kadın erkek eşitliği sloganı ile kadınların siyasal ve diğer haklarının gerçekleştirilmesi için yasal düzenlemelerin yapılacağı vaat edilmiştir (2011 Genel Seçimleri CHP Seçim Bildirgesi, 2011, s.16). Ayrıca kadın kotası kavramına da ilk kez bu bildirgede değinerek CHP'nin uygulayacağı ve de kota'nın yasallaştırılacağı vaat edilmiştir. Ayrıca kadınların siyasete özendirileceği ve partilerin kadın kollarının da güçlendirileceği vaat edilmiştir (2011 Genel Seçimleri

CHP Seçim Bildirgesi, 2011, s. 64). Seçimlerde ise kadın milletvekili sayısında artış yaşanarak kadın milletvekili sayısı 19'a yükselmiştir (www.tbmm.gov.tr/2023).

2015 seçimlerinde seçimin Haziran ayında ve Kasım ayında gerçekleşmesinden dolayı iki seçim bildirgesi yayınlanmış kadın hakları konusuna birden fazla yerde değinilmiştir. Siyasal katılımları noktasında özel olarak değinilmese de yönetim kademelerinde daha fazla bulunmaları yönünde kota uygulamasına 2015 Seçim Bildirgesinde de dikkat çekilmiştir. Kasım ayında yapılan seçim için yayınlanan bildirge de ise yine siyasal katılım konusuna doğrudan değinilmemiş fakat yerel yönetimlerde belediye meclis toplantılarına katılmalarının sağlanması yönünde çalışmadan bahsedilmiştir (2015 Genel Seçimleri CHP Seçim Bildirgesi, 2015, s. 103). Kadın milletvekili sayısında ise önemli artış olmamış sayı yirmi bire çıkmıştır (www.tbmm.gov.tr/2023).

2018 seçim Bildirgesinde kadın haklarından yine pek çok yerde bahsedilmiştir. Siyasal haklarına ise 2015 Kasım seçimi bildirgesinde olduğu gibi yerel yönetimler üzerinden değinilmiştir. Belediye meclislerinde Kota uygulanmasını yasal hale getirilmesi vaat edilmiştir (2018 Genel Seçimler CHP Seçim Bildirgesi, 2018, s. 183). Seçimlerle 18 kadın milletvekili CHP listelerinden meclise girmiştir (www.tbmm.gov.tr/2023).

2023 yılında yapılmış olan seçimlerde CHP Millet İttifak'ı ile seçime girdiği için yalnızca CHP tarafından oluşturulmuş bildirge bulunmamaktadır. Millet İttifak'ının ise Ortak Politikalar Mutabakat Metni adında seçim vaatlerinin bulunduğu belge yayınlamıştır. Ortak Politikalar Mutabakat Metnine göre ise kadınların yerel yönetimlerde ve parlamentoda karar alma mekanizmalarında yer almaları için politikalar izleneceği vaat edilmiştir (Ortak Politikalar Mutabakat Metni, 2023, s. 214). 28. Dönemde meclise ise CHP'den otuz kadın milletvekili girmiştir (www.tbmm.gov.tr/2023).

Tıpkı AKP gibi CHP' de kadın ve gençlerden 2018 seçimleri ile kadın adaylardan adaylık başvurusu için daha az ücretler talep etmektedir (www.aa.com.tr/ 2023).

5.4. MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ (MHP)

Parti Tüzüğü incelendiğinde kadın kolları parti teşkilatları bölümünde yan kuruluşlar olarak yer bulmaktadır. İllerde ve ilçelerde kurulacak olan kadın kolları teşkilatlarına merkez yönetimi karar vererek, işleyişleri yönetmelikle belirlenirdi. (Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü, 2009, s. 34). İl ve ilçe yönetimleri için yapılan seçimlerde ise kadınlara yönelik herhangi bir madde bulunmamaktadır. Bununla beraber Genel seçimlerde adayların belirlenmesi için merkez adaylığı, merkez yoklaması, teşkilat yoklaması ve önseçim gibi yöntemlerin biri ya da birkaçı seçim çevresine merkez yönetim kurulu tarafından karar verilir (Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü, 2009, s. 125). Farklı yöntemlerin, farklı seçim çevrelerine göre uygulanıyor olması kadınların genel seçimlerde yer alma oranlarını düşürdüğü kanısına varılmaktadır. Özellikle merkez adaylığı, merkez yoklaması yöntemleri partinin erkek üye oranı kadın üye oranına göre çok fazla olması nedeni ile oldukça azalmaktadır. Yerel seçimlerde ise yine genel seçim yöntemlerinden bir tanesinin uygulanması yolu ile karar verilir. Hangi yöntemin uygulanacağına ise yine merkez yönetim kurulu karar verir. Aday adaylığı hususunda da yine seçim bölgesinin kararı uygulanırken merkez yönetim kurulu kurulalı değiştirebilir (Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü, 2009, s. 129). Kadın kollarına ise ayrılan bir bütçeden bahsedilmemiştir.

2002 seçim beyannamesinde kadınların siyasal haklarına yönelik söylem ya da vaat geliştirmemiştir. Hatta kadın haklarına AKP ve CHP ile karşılaştırıldığında çok az değinmiştir. 2002 seçimlerinde meclise girememiştir.

2007 genel seçimleri için yayınlanan seçim beyannamesinde kadın haklarına bir önceki beyannameyle karşılaştırıldığında daha fazla değinilmiş olsa da kadınların siyasal hakları ile ilgili söylem yoktur. 2007 genel seçimlerinde ise meclise yalnızca 2 kadın milletvekili MHP listelerinden girebilmiştir (www.tbmm.gov.tr/ 2023).

2011 seçim beyannamesinde kadın hakları ile ilgili konulara değinilmiş olsa da kadının siyasal hayatta varlığı ile ilgili söylem ya da vaat bulunmamaktadır. Seçimlerde ise yalnızca 3 kadın milletvekili CHP listelerinden meclise girmiştir (www.tbmm.gov.tr/ 2023).

2015 Haziran seçimleri için yayınlanan beyanname incelendiğinde kadınların toplumsal konumlarına ve pek çok sosyal problemlerine değinilmiştir fakat siyasal katılımın eksikliği ile ilgili söylem bulunmamaktadır. 2015 Kasım Genel Seçimi için yayınlanan beyanname incelendiğinde kadın hakları ile alakalı bir önceki beyannameye göre değişiklik yapılmamış kadınların siyasal temsil eksikliği üzerinde durulmamıştır. Toplamda ise meclise, MHP listelerinden yalnızca 4 kadın milletvekili girebilmiştir(www.tbmm.gov.tr/ 2023).

2018 Genel seçim Beyannamesi incelendiğinde de kadınların siyasal haklarına ilişkin bir söyleme rastlanmamaktadır. Yapılan seçimlerin sonunda ise MHP’li yalnızca 4 kadın milletvekili meclise girebilmiştir (<https://www.tbmm.gov.tr/> 2023).

2023 Genel Seçimleri Beyannamesinde ise kadınların siyasal katılımlarına ilişkin söylem diğer seçim beyannamelerinde olduğu gibi bulunmamaktadır. Kadın milletvekillerinde ise hiç artış olmamakla birlikte sandalye sayısına oranla %10 olan oran %8’ e düşmüştür (www.cumhuriyet.com.tr/2023).

MHP’yi çalışmada farklı kılan esas nokta kadın haklarına tüzükte, parti programında ya da seçim bildirilerinde AKP ve CHP’ ye oranla çok daha az yer vermesinin yanında kadın kolları teşkilatlarının kapatılarak yerine KAÇEP (Kadın Aile Çocuk ve Engelli Politikaları) birimini kurmuşlardır (mhpkaçep.org/2023). Kadınların parlamentoda temsil oranı oldukça düşük seviyelerdedir. Kadınların siyasal hayata katılımlarını artırmak içinde ayrıca bir söylemi seçim vaatlerinde dile getirmeyerek, kadının siyasal temsil eksikliği konusunda büyük çabalar içinde olmadıkları anlaşılmaktadır.

6. BÖLÜM: ÇORUM'DA AKP, CHP VE MHP KADIN KOLLARI

6.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türk siyasetinde kadınlar 1930'lu yıllardan itibaren siyasi haklarını elde etmeye başlamışlardır. Siyasi hakların elde edildiği tarihlerden bugüne seçimlere seçmen olarak katılmaları problemi aşılmış olsa da aday olarak katılmaları katılsalar bile seçilmeleri oldukça düşük seviyelerde olmuştur hâlâ da olmaya devam etmektedir. Bu problemi aşmak adına adımlar atılmış olsa da etkili çözümler getirilebileceği söylemek mümkün değildir. Atılan bu adımlar neden başarılı sonuçlara ulaşamadı sorusu bu çerçevede hep temel soru olmuştur. Çalışmada bu temel sorudan soruda yola çıkarak kadınların siyasal katılımını artırmak amacıyla siyasi partilerin bünyelerinde kurulmuş olan “kadın kollarının” incelemesi yapılmıştır. Kadın kolları aktif üyeleri/başkanları ve eski üyeleri/başkanlarının katılımı ile gerçekleştirilen çalışma da hem aktif üyeler ve kadın kolları başkanları ile hem de önce ki dönemlerde kadın kollarında üyelik ya da başkanlık yapmış olan kadınlarla görüşme yapılmıştır. Çalışma iki temel çerçeve üzerine yürütülmüştür. Bu çerçevelerden ilki kadın kolları üyeliğinden önce siyasete karşı ilgili olup olmadıkları olacaktır. Burada kadın kollarına üye olmaya karar verirken hangi faktörlerin etkili olduğu ve siyasi ilgilerinin, isteklerinin sosyal hayatlarına yansıma noktasında ne yönde değiştiği öğrenilmiştir. Çorum ili örneklem alınmış, kadın kolları tarafından siyasi katılım sağlanması adına bir girişim olup olmadığı yönünde faaliyetleri ve kadınların hayatlarında etkilerini anlamaya çalışılmıştır. İkinci çerçeve STK'ların kadının siyasal katılım eksikliği konusunda kadın kolları ile uyumu ve üyelikleri esnasında kadınların siyasete aktif katılımları konusunda düşüncelerini öğrenmeye yönelik yapılmıştır. Burada amaç kadınların tam anlamıyla olmasa da aktif olarak siyasi alanda varlık göstermeleri onları daha fazla cesaretlendirmiş midir? Bu konu da üyesi oldukları kadın kolları etkili olmuş mudur? Yoksa erkek egemen bu ortamda kadınların varlık göstermesinin ne kadar zor olabileceğini düşünerek katılım isteklerinde azalma olmuş mudur? Açıklanmaya çalışılmıştır. Çorum'da bulunan kadın kolları kadınların siyasal hayata katılımı noktasında ne kadar etkilidir, asıl amacı olan noktaya hizmet etmekte midir? Çalışmanın hareket noktası olan kadın kollarının siyasal katılımı artırmak için atılmış adımların neden başarılı sonuç vermediğinin Çorum kadın kolları örneklemini incelenmiş bu anlamda faaliyetlerine ilişkin genel esaslara bakarak cevap aranmıştır

6.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kadınlar siyasi haklarını uzun yıllar önce kazanmış olsalar da bu hak hiçbir zaman tam anlamıyla kullanılmamıştır. Kadınların siyasete katılımını artırmak için adımlar atılmış ama bu adımlar başarılı olamamıştır. Literatürde kadınların siyasal hayata katılımı artırmaya yönelik uygulanabilecek yöntemlerden bahsedilmiş olsa da Çorum'da yaşayan kadınların siyasal anlamda katılımları bu uygulamalardan en yaygın olanı kadın kollarına rağmen neden hâlâ yetersiz olduğu yönünde sorunu demokrasinin ana unsuru olan STK'lar bağlamında saptamaktır. Çözüm olarak düşünülen kadın kollarının faaliyetleri çerçevesinde gerçekten amaca hizmet edip etmediği konusunda literatüre katkı sağlayacaktır.

6.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE ÖRNEKLEM

Çalışmanın temel hedefi Çorum'da yaşayan kadınların siyasal katılımlarının düşük olmasından hareketle katılımın artırılması amacıyla kurulan kadın kollarının bu yönde faaliyetleri olup olmadığını saptamaktır. Çorum'da hem aktif olarak hem de geçmiş dönemlerde kadın kollarında üyelik/başkanlık yapmış kadınlar ile mülakat yapılarak veri toplanmış ve verilerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Gerçekleştirilen mülakatlar derinlemesine görüşmeler şeklinde olacak ve yüz yüze görüşme tekniği kullanılacaktır.

6.4. ARAŞTIRMANIN GÜÇLÜ VE SINIRLI YÖNLERİ

Çalışma yapmaya başlamadan önce kadın kollarında görev almış ve almakta olan yetkili kişilerle görüşülerek, çalışmaya katılacak üye isimleri ve sayıları belirlenmiştir. İsimlerin belirlenmesi aşamasında görüşülen isimlerden siyasi faaliyette bulunmalarına rağmen, siyasi söylemlerde bulunmak istemeyerek reddetmişlerdir. Çalışmaya başladıktan sonra ise, çalışmaya başlama tarihi olarak ilkbahar ve yaz mevsimleri seçilmiş olması pek çok katılımcının tatile gitmeleri ve yine en başta çalışmaya katılmakta sakınca olmadığını ifade etmelerine rağmen, siyasi söylemde bulunmak istemeyerek vazgeçmişlerdir. Çalışmanın güçlü yönleri ise yüz yüze mülakat yöntemi kullanılması sonucu, katılımcıların duygu ve düşüncelerini sorular üzerinde düşünerek rahatça ifade edebilmelerine ve sorulara ilişkin kavramsal açıdan anlaşılmayan ifadelerin örnekler ile açıklanarak sonucun güvenilirliğini artırmıştır. Çalışmaya katılan üyeler açısından fikir

ve görüşlerinin yazılı olarak anlam kazanacak olmasıdır. Katılımcılar açısından bir diğer önemli kazanım ise sorulan sorular itibari ile daha önce üzerine düşünmedikleri ve bilgi sahibi olmadıkları konular hakkında, düşünmeye ve bilgi sahibi olmaya yönlendirici olmasıdır.

6.5. BULGULAR

Tablo 1: Katılımcıların kişisel durumları

Tablo 2: Katılımcıların Kişisel Durumları

Katılımcının yaşı	Eğitim seviyesi	Mesleği
45	Lise mezunu	Ev Hanımı
40	Lise mezunu	Esnaf
45	Önlisans mezunu	Ev hanımı
50	Lise mezunu	Satış danışmanı
52	Lise mezunu	Ev hanımı
48	Lise mezunu	Memur
47	İlkokul mezunu	Ev hanımı
42	Lise mezunu	Ev hanımı
46	Önlisans mezunu	Siyaset
40	Lise mezunu	Ev hanımı
47	Lise mezunu	Ev hanımı
45	Önlisans mezunu	Esnaf
44	Lise mezunu	Esnaf
45	Lise mezunu	Plates ve Zumba antrönörü
58	Ortaöğretim mezunu	Esnaf
37	Lise mezunu	Esnaf
54	Lise mezunu	Ev hanımı
49	Lise mezunu	İşçi
56	İlkokul mezunu	Ev hanımı
68	Lisans	Emekli Öğretmen
47	Önlisans	Güzellik Uzmanı ve Direksiyon Eğitmeni
43	Lisans	Mimar
52	İlkokul mezunu	Ev hanımı
41	Lise mezunu	Belediye Meclis Üyesi

Katılımcıların tamamı 35 yaş üzerindedir. Bireyin yaşı değerlendirildiğinde siyasal katılımı ve seçim sonuçlarına etkisi göz ardı edilemeyecek kadar hatta diğer

faktörler üzerinde de etkili olabilecek kadar önemlidir. Bireyin yaşı ilerledikçe siyasal tercihleri netleşmekle beraber daha az etkilenebilir kesim haline gelmektedirler (M. Duran 2016, s.212).

Çalışmanın siyasal katılımı etkileyen faktörler bölümünde Sezginin düşüncesine göre; kadınların siyasette yönetici, temsilci gibi rollerde bulunabilmeleri için erkeklere oranla eğitim seviyeleri yüksek ve yetenekli olmaları gerekmektedir (Sezgin, 2019, s.31). Yine Gökçimen'in ifadeleri doğrultusunda siyasal katılımı etkileyen faktörlerden olan eğitim düzeyine ilişkin; eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa vatandaşlık bilincinin artacağı yönündedir(Gökçimen, 2008, s.42). Kadın kolları ise katılımcıların eğitim seviyeleri göz önünde bulundurulduğunda siyasi parti içinde bunun çok önemli olmadığı hatta siyasi anlamda eğitim seviyesi düşük olduğu için çekinceleri olan kadınlar için önemli kuruluştur.

9 katılımcı ev hanımı, 15 katılımcı çalışan kadınlardır. Katılımcıların çoğunluğunun çalışan kadınlardan oluşması ise yine siyasal katılımı etkileyen faktörlerden gelir ile bağlantılı olarak belirtmiş olduğum nokta ise siyasal katılımın oy kullanma dışında gerçekleşmesi için parasal anlamda adayın elinin güçlü olması gerekir ki katılımcıların durumu değerlendirildiğinde şahıslarına ait yüksek gelir getiren meslekler yapmadıkları ancak farklı gelir kaynakları olması doğrultusunda adaylık süreçlerinde rahat edecekleri anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Kadın Kollarında Konumları

	Aktif il merkez kadın kolları başkanı	Aktif ilçe kadın kolları başkanı	Eski merkez kadın kolları başkanı	Eski ilçe kadın kolları başkanı
AKP	1	3		
CHP	1	1	1	1
MHP			1	2

6 aktif 5 eski olmak üzere toplam 11 kadın kolları başkanı ile görüşülmüş aktif başkanlardan 2 kişi AKP ve CHP olmak üzere 2 başkan il merkezi kadın kolları başkanlığı 4 katılımcı ilçelerde kadın kolları başkanlığı yapmaktadır. Eski dönemlerde kadın kolları başkanlığı yapan katılımcıların ise 1 kişi il kadın kolları başkanlığı yapmış CHP'li olan katılımcı ise hem merkez ilçe hem il merkezi kadın kolları başkanlığı yapmış olup 3 kişi

yalnızca ilçe kadın kolları başkanlığı yapmıştır. MHP'den hiç aktif başkan olmamasının nedeni ise partinin pozitif ayrımcılığa neden olduğu görüşü ile ülke genelinde kadın kolları teşkilatını kaldırmış olması sebebi ile aktif olarak üye bulunmamasıdır.

Tablo 3: Katılımcıların Aktiflik Pasiflik Durumları

	İl merkezi aktif üye	İlçe aktif üye
AKP	9	2
CHP		2
MHP		

9 katılımcı il merkezinde 4 katılımcı ilçelerde olmak üzere toplam 13 üye ile görüşülmüştür. MHP'li üye olmaması nedeni ise kadın kolları teşkilatı olmaması nedeniyledir.

1. Kadın kollarına kaç yıldır üyesiniz?

A**** K*****; 2002 yılından itibaren.

D**** K*****; 2011 yılından itibaren.

M***** D*****; 2016'dan itibaren.

H***** K***; 2015 yılından itibaren.

E*** Ç****; 2020'yılından itibaren.

S**** K*****; 2012 yılından itibaren.

H***** T*****; 2002 yılından itibaren.

S**** B****; 2012 yılından itibaren.

H***** K*****; 2012 yılından itibaren.

F**** Y*****; 2002 yılından itibaren

H***** Ö****; 2012-2018, 2020-2022

V***** Z*****; 2020 yılından itibaren.

K***** A***; 2006 yılından itibaren.

G***** E**; 2004-2011 arası.

A*** A*****; 2014-2018 dönemi

F**** G*****; 2018 yılından itibaren.

A**** B*****; 2020 yılından itibaren.

A**** G*****; 2010 yılından itibaren.

Ş***** K***; 2005-2009 ve 2018 yılından itibaren.

H**** G****;2010 yılından itibaren.

H***** Y***** L**; 2001-2021 dönemi.

R***** S*****; 2015-2021 dönemi önemi.

S***** K****; 2010-2021 dönemi.

2. Daha önce başka bir siyasi partinin kadın kollarında ya da partilerin diğer teşkilatlarında yer aldınız mı?

Tablo 4: Katılımcıların Daha Önce Siyasi Partilerin Teşkilatlarında Yer Alıp Almama Durumları

	Hayır yer almadım	Evet yer aldım
AKP	12	1
CHP	6	2
MHP	3	

Görüşülen üyelerden 1 AKP’li katılımcı F**** Y*****resmi olarak değil ama gönüllü olarak önceki dönemlerde başka bir parti de yer aldığını fakat ideolojik olarak bulunduğu partinin selefi bir parti olduğunu belirtmiştir. CHP’li üyelerden A****B**** daha önce başka bir siyasi parti teşkilatında yer almadığını fakat belediye başkanı adaylığı olduğunu, Ş***** K*** ise 9 yıl başka bir siyasi parti de aktif olarak kadın kolları teşkilatında yer aldığını ve özel nedenlerden dolayı partisini değiştirdiğini ifadelerinde belirtmiştir. MHP’li görüşmecilerin tamamı AKP’li 12 CHP’li 6 görüşmeci daha önce hiçbir siyasi partide bulunmadıklarını belirtmişlerdir.

Soru özelinde yapılacak olan değerlendirme muhafazakârlık ve modernizm etrafından gelişen kadın hareketleri başlıklarından hareketle yapılacak olursa, tarihte yaşanmış olan siyasal kutuplaşmaların halen kadın hareketlerinin örgütsel parçası olan kadın kolları özelinde ayrıştırıcı dil olmasa da devam ettiği gerçektir.

3. Bünyesinde bulunduğunuz siyasi partinin başka bir teşkilatında yer aldınız mı?

Tablo 5: Katılımcıların Bünyesinde Bulunulan Siyasi Partinin Diğer Teşkilatlarında Yer Alınıp Alınmadığı Durumu

	Evet yer aldım	Hayır yer almadım
AKP	7	6
CHP	4	4
MHP	1	2

Soruya verilen cevapta AKP'den den 7 üyenin daha önce kendi bünyelerinde başka bir teşkilatta yer almadıkları 6 üyenin ise çeşitli teşkilatlarında yer aldığı görülmektedir. İlçe kadın kolları başkanlığı bazında 2 başkanın öncesinde farklı teşkilatlarda geçmişi olup 2 başkan ise daha önce bir teşkilatta yer almadıklarını ifade etmişlerdir. Diğer teşkilatlarda yer alan başkan ve üyeler sırasıyla M***** D***** Sosyal Politikalar Başkanlığı, A*** A**** Yönetim Kurulu Üyeliği, F****Y**** Mahalle başkanlığı, H***** Ö*** AR-GE Başkanlığı, S***** K*****; Mahalle Teşkilatı, S***** B*****; Merkez İlçe teşkilatında yer almıştır.

CHP'de ise 4 üye daha önce partinin diğer teşkilatlarında yer almamış fakat A***A**** aynı parti den belediye meclis üyesi adayı olduğunu sonrasında kadın kollarında başkanlık yaptığını ifade etmiştir. Daha önce partinin diğer teşkilatlarında yer aldığını ifade eden 3 üyeden 2 kişi kadın kolları başkanı olarak görev yapmaktadır. CHP'li 4 başkandan 3 kişi partide geçmişi olmuştur. Üyelerin öncesi dönemlerde görevleri şu şekildedir; A****B**** Mahalle sorumlusu ve yönetimde Kadınlardan sorumlu üye olarak görev yapmıştır, K*****A*** Merkez İlçe Yönetimi ve Belediye Meclis Üyeliği olduğunu ifade etmiştir.

MHP'de ise görüşülen 3 eski kadın kolları başkanının 2 kişinin kadın kollarında çalışmaya başlamadan önce sırasıyla Y*****L** Merkez Yönetiminde, S***** K***** ise parti yönetiminde olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcılardan daha önce başka teşkilatlarda görev alanlar kadınlarla çalışmanın erkeklerle çalışmaktan daha kolay olduğu düşüncesi ile kadın kollarına geçtiklerini ve verdikleri kararda sürecin onları haklı çıkardığını belirtmişlerdir. Burandan anlaşılmaktadır ki siyasal katılımı etkileyen faktörler bölümünde Tutar'ın erkeklerin

düşüncesinde kendilerinin mantıklarının daha etkin kullandıkları ve kamusal alanın parçası olmaları gerektiği, kadınların aile hayatıyla sınırlı tutulmaları gerektiği düşüncesi hâkimdir (Tutar, 2015, s. 4). Sonuçtan da anlaşılmaktadır ki erkekler kadınları tutumlarıyla siyasi hayatta da kalıpların içine sıkıştırmak konusunda fikirleri değişiklik göstermemiştir.

4. Kadın kollarında görev almadan önce herhangi bir Sivil Toplum kuruluşu ile etkileşiminiz oldu mu? Olduysa siyasi alana girmeniz de etkisi oldu mu?

Tablo 6: Katılımcıların Kadın Kollarında Görev Almadan Önce Herhangi Bir Sivil Toplum Kuruluşu İle Etkileşimin Olup Olmadığı Ve Olduysa Siyasi Alana Girmekte Etkisi Olup Olmadığı

	Evet etkileşimim oldu	Hayır etkileşimim olmadı	Siyasi alana beni yönlendirdi	Siyasi alana girmemde etkisi olmadı
AKP	2	11	1	1
CHP	2	6		2
MHP	1	2		1

STK'ların demokrasiler açısından önemi çalışmada anlatılmıştır. Kadının siyasal katılımı ise demokrasiyi ilgilendiren sorunlardan olması ve demokrasinin işleyişinde tıkanıklık meydana getirdiği göz önünde bulundurulduğunda STK'ların demokrasiler için görevini yerine getirmesi ve kadınların siyasal hayata katılımına ilişkin, kadınları siyasi alana yönlendirmek amacıyla etkin faaliyetlerini artırmalıdır.

Sorularına verilen cevaplar doğrultusunda AKP'li üyelerden 2 kişi daha önce Sivil Toplum Kuruluşları ile etkileşimleri olduğunu ve 1 katılımcının siyasi partiye girmeye karar vermesinde etkili olduğunu ifade ederek aynı STK'da üyeliğinin halen devam ettiğini belirtmiştir.

CHP'li üyelerden de kadın kolları başkanlığında görev almış iki üye daha öncesinde STK'lar ile etkileşimi olduğunu fakat G***** E** siyasi partiye üye olma sürecinde bu durumun etkisi olmadığını belirtmiştir.

MHP'li sadece Y***** L** daha önce etkileşimi olduğunu fakat siyasi alana girmesinde STK'nın etkili olmadığını ifade etmiştir.

5. **Kadın kollarına üye olmaya karar verme sürecinde hangi faktörler etkili oldu? (aile, sosyal çevre, kadınların temsili ile alakalı harekete geçme isteği vs.).**

Tablo 7: Kadın Kollarına Üye Olma Sürecinde Etkili Olan Faktörler

	İdeolojik nedenler	Sosyal çevre ve aile	Kendi isteği	Gelen teklif üzerine	Parti liderine sempati
AKP	3	3	7	1	2
CHP	5	2	2	1	1
MHP	1		1	2	

NOT: Bazı katılımcılar birden fazla neden ile katılmak istediğini belirtmiştir.

Gelen teklif üzerine kadın kollarına üye olan katılımcıların yönetici kadrolarda görev aldıklarını belirtmek gerekir. Bir önceki soruda da açıklandığı üzere erkeklerin Siyasal hayatta özelliklerinden dolayı baskın olma istekleri burada da gün yüzüne çıkmaktadır. Özellikle talimatları doğrultusunda hareket edecek olan kadınların yönetici kadrolarda görmek istemektedirler. AKP’li üyeler için durum şu şekildedir:

Katılımcılardan ilçede kadın kolları başkanlığı yapan D**** K**** kendisine teklif olarak geldiğini belirtmiştir: “*Sosyal çevrem yakınlarımız tanıdığımız abilerimiz yapabilirsin seninle güzel çalışırız dediler. Eşim de onayladı bende kabul ettim.*”

Katılımcılardan M***** D**** ise ideolojik nedenlerden dolayı siyasi partiye kendi isteği ile katılıp daha sonrasında parti içinde yönlendirmeler doğrultusunda Kadın Kolları adına çalışmaya başlamış olduğunu: “*Siyasete ilk girdiğimde kadın kolları adına çalışmak aklımda yoktu tamamen siyasi faaliyetlerde bulunmak istiyordum kadın erkek çocuk fark etmiyordu bir bütün olarak bakıyordum ama kendi partimizin ana kabinesi kadın kolları ve gençlik kolları olduğu için benimde kadınlar bölümünde daha faydalı olacağımı düşündükleri için beni bu alana yönlendirdiler daha doğrusu benim daha çok yönlendirmeydi. Siyasi alana da tamamen gençlik yıllarımda yaşadığım olaylar çünkü ailemde veya çevremde hiç siyasi etki yoktu. Ailem de hatta sülalemde siyasetle uğraşan tek birey (kadın demiyorum tek birey) benim. Gençlik yıllarımda yaşadığımız sıkıntılı olaylar bunlar altta yatan sebepler ama çocuklar büyüdükten sonra bir şeyler yapmam gerektiğini düşündüm. Vatanıma milletime hayırlı olabilecek güzel şeyler yapabilmek,*

insanlara dokunabilecek bir faaliyette bulunmak istiyordum. Bunun içinde en güzel yer en iyi en mantıklı yer AKP’li teşkilatı olarak geldi aklıma öyle başladım, kendi iradem ile başladım” ifade etmiştir.

İdeolojik nedenlerden dolayı AKP kadın kollarında görev aldığını belirten katılımcılar V***** Z***** çevresel nedenlerin üzerinde oluşturduğu etkiyi: *“Kendim aslında esnaf olduğum için her şeyi gizli yapmak durumunda hissediyordum sonra neden inandığım şeyin peşine gitmeyim dedim ve karar verdim hatta ailem çok istemedi”* şeklinde ifade etmiştir.

E*** Ç**** ise kadınlar adına harekete geçmek isteyerek kadın kollarının aslında faaliyetlerinin bu konu da etkin olduğunu düşündüğü için çalışmak istediğini şu sözler ile ifade etmiştir: *“Daha çok kadınlar ile ilgili projelerim vardı kadınlar ile ilgili neler yapabilirim aktif bir grup olduğunu gördüm kadın kollarının gerçekten çok güzel çalışmaların olduğundan haberdar olunca bende bu bünye de çalışmalarımı yapabileceğime inandım gerçekten kadınlara ilgili çok güzel şeyler yapılıyor kadına değer verilen bir teşkilat olduğu için buraya katıldım.”*

Yedi katılımcı ise kendi istekleri ile Kadın kollarında çalışmaya karar verdiklerini ifade etmişlerdir. İçlerinden F**** Y***** : *“Daha öncesinde merkez ilçede ve erkekler ile çalışırken kadınlarla daha rahat çalışacağımı düşündüğümünden kadın kollarına kendim geçmek istedim tamamen daha rahat çalışacağımı düşündüğüm için”* şeklinde ifade ederek aslında siyasi alanda daha öncesinde aktif olmasına rağmen, Kadın Kollarında çalışmanın kendisi için daha iyi olacağı düşüncesi ile kendi isteği doğrultusunda çalışmaya başladığını ifade etmiştir.”

Katılımcılardan iki kişi özellikle Recep Tayyip Erdoğan’a duydukları sempati nedeni ile AKP’de bulunmak istediklerini İ***** Ç**** şu ifadelerde bulunmuştur: *“İlk olarak Sayın Cumhurbaşkanımızın emekleri ve ona olan vefa borcumuz ikincisi ise kadın kollarında sadece bayanların çalışması her kapıyı rahatlıkla çalabiliyor olmamız bu faktör en önemli faktördür sonrasında da zaten iyi ki yapmışım dedim.”*

AKP özelinde çıkan sonuç gösteriyor ki 13 katılımcı üyeden yedi kişi kendi istekleri ile dışarıdan gelen bir güdüleme ya da müdahale olmadan kadın kollarında yer

almış bir kişi tamamen kendi isteği ile siyasi hayata girmek isteyip kadın kollarına yönlendirildiğini ifade etmiştir. Buradan çıkan sonuç katılımcı üyelerin yarısının bilinçli şekilde aktif siyasette kadın kollarında yer almak istedikleridir.

CHP için durum değerlendirildiğinde kadın kollarında başkanlık görevinde bulunmuş olan A*** A**** kendi isteği ile kadın kollarında bulunmak istediğini ve bu isteğin gerekçesini şu sözler ile ifade etmiştir: *“İnsanlara yardım etmek bir şeylere faydam olduğunu görmek çok hoşuma gitti. Siyasi parti üzerinden değil de ben zaten teşkilat olarak olmasa da özellikle kadınlara ve hayvanlara destek olmak ya da bir şeyler yapmak çok hoşuma gittiği için parti yoluyla bunu daha kolay yapabileceğimi düşündüm o yüzden girdim ailem karşı çıktı hatta ama ben her şeye rağmen girdim.”*

4 katılımcı üye partinin ideolojisi için CHP’de bulunmak istediklerini belirtmiştir K***** A***: *“Ailede etkileşim faktörü önemlidir. Ailenin yapısı nasılsa çocuklarda ona göre yönlendirilir. Sosyal Demokrat bir ailenin çocuğuyum ben, annem 1970’li yıllarda bu partide kadın kolları başkanlığı yaptı. Bende annemin bana bıraktığı mirası devam ettirmek için(öğretmendir) emekli olduktan sonra siyasete atıldım. Burada geleceğimiz için, çocuklarımız için, torunlarım için (iki tane kız torunum var) onlara iyi bir ülke bırakmak istiyorum. İnsan gibi huzur ve barış içinde yaşayacakları bir ülke bırakmak istiyorum, onun içinde 68 yaşındayım ve hala çalışıyorum”* Sözleri ile aslında üstü kapalı da olsa kadın hakları adına çalışmak istediğine dair ipucu da vermiştir.”

Diğer üyelerden ise ideolojik olarak partide bulunduklarını yalnızca H***** G***** : *“Diğer bütün faktörler bir kenara sadece “Atatürk sevgimden dolayı”* sözleri ile cevap vermiştir.

MHP’li üyelerden ise bir tanesi kendi isteği üzerine iki katılımcı ise teklif ile katıldıklarını belirtmişlerdir. S**** K**** değer iki katılımcıdan farklı olarak büyüdüğü çevrenin etkisi ile ideolojik yakınlığında etkili olduğunu: *“Aslında öncelikle ailem, ülkücü bir ailede doğdum dolayısıyla çevremdeki insanlarda ülkücüydü. O şartlarda büyüdüğüm için benimseniyor ve tanınıyor. Sorularınızın cevabını sürekli alabileceğiniz insanlarla sürekli bir arada oluyorsunuz. Kendimi hep ait hissettim. Bu parti de olmalıym dedim. Partinin Türk-İslam birliğini savunması benim milliyetçi olmama en büyük etkidir. Kendimi ait olduğum yerde hissettim. Kadın kolları başkanlığı yapmam*

için de teklif geldi zaten de buralıydım ailem buradaydı bende faydam olacaksa ne mutlu bana diye düşünmeden kabul ettim.” Şeklinde ifade etmiştir.

6. Kadın kollarında görev almadan önce kadın haklarını savunan Sivil Toplum Kuruluşları ile ilgili bilgi sahibi miydiniz? Kadın kolları üyeliğinden sonra haberdar oldunuz mu?

Tablo 8: Katılımcıların Kadın Kollarına Üyelik Sürecinden Önce STK İle İlgili Bilgi Sahibi Olunup Olunmadığı Ve Üye Olduktan Sonra Ki Durumları

	Evet bilgi sahibiydim	Hayır bilgi sahibi değildim	Bilgi sahibi oldum	Bilgi sahibi olmadım	Bilgi düzeyim arttı	Bilgi düzeyim artmadı
AKP	13				13	
CHP	8				6	2
MHP	2	1	1		2	

Sorusunun sorulma amacı kadınların siyasi parti dışında siyasi olarak aktif olmasını sağlayacak etkiye sahip olduğu düşünülen STK’lar olması nedeniyle bu tür kuruluşlar ile öncesinde etkileşim olmasa dahi kadın kollarının bu konu da kadınlara bilgi anlamında katkı sağlayıp sağlamadığını öğrenmektir. Alınan cevaplar doğrultusunda katılımcıların hepsi öncesinde bilgi sahibi olduğunu fakat 22 katılımcının bilgi düzeylerinin yeterli seviyede olmadığını ifade ederek kadın kolları adına çalışmaya başladıktan sonra bilgi akışı sağlandığını ve bilgi düzeylerinin arttığını ifade etmişlerdir.

Bu konu da AKP kadın kolları başkanlığı görevinde bulunmuş olan M***** D***** şu sözler ile ifade etmiştir: *“Ben siyasete başlayalı aşağı yukarı sekiz yıl oldu. Bazı STK’lar vardı hanımlarla ilgilenen ama çok kendi kabuklarında etkili olmayan, etkili olanlarda bizim düşüncemizin dışında olan STK’lar vardı. Bilgim vardı bazılarını yeterli bulmuyordum bazıları da benim düşüncem dışındaydı takip ediyordum ama bilgi sahibiydim. Kadın kollarına üye olduktan sonra da ister istemez bilgi sahibi oluyorsunuz onlar sizi ziyaret ediyor siz onlara ziyarette bulunuyorsunuz daha farklı olaylar konuşuyorsunuz işin içeriğini biliyoruz dışarıdan kabaca gördüğümüz olaylar çok ayrıntılarda boğulabiliyoruz bazen. Bunları öğrendik.”*

Aslında kadın hakları ile ilgili STK'ların varlığından hep haberdar olup içerikleri ile ilgili bilgi kadın kolları adına çalışmaya başladıktan sonra bilgi düzeyin arttığını ifade etmiştir. CHP kadın kolları başkanlığı görevinde bulunmuş olan A**** A***** ise: *“Çok içinde değildim başlamadan önce girdikten sonra da direk içinde olmadım ben sadece kendi kadın olarak kadın haklarını dışardan gözlemlediğim kadar savunmaya çalıştım. Destek aldığım bilgi aldığım noktalar oldu ama daha öncesinden çok derinden haberdar değildim ama sonrasında ilgim ve bilgim oldu hatta kendi çapımda da Osmancıkta olması için uğraştım ama görev sürem dolduğu için bu işlerde biraz siyasi yollardan halledildiği için başaramadım.”* Sözleri ile parti içerisinde bilgi akışından kaynaklı değil kendi ilgisi nedeni ile daha fazla ilgi sahibi olmak için çaba sarf ettiğini ifade etmiştir. Kadın kolları başkanlığı yapmış olmasına rağmen parti içerisinde bilgi artırıcı çabanın olmadığı konusunu ifade kendisi ile aynı durumda olan diğer beş üyenin sadece bilgi düzeyimiz arttı ifadesini kullanması bu konuda net bir çıkarım yapmayı da zorlaştırmaktadır. Fakat bilgilerinin hep olduğunu bu konu da sonrasında bilgi ve ilgi düzeylerinde artış olmadığını ifade eden iki katılımcının CHP'li olduğu da ifade etmek gerekir.

Bütün katılımcıların cevapları doğrultusunda görülmektedir ki kadın kolları teşkilatı içinde bilgi akışı sağlansın ya da sağlanmasın ilgi doğrultusunda bilgi düzeyleri artmıştır. Buradan aslında kadın hakları konusunda bilinç düzeyinin arttığını ve kadın kolları teşkilatlarının yarar sağladığı anlaşılmaktadır.

7. Siyasi konular ile ilgili gündemi takip eder misiniz?

Tablo 9: Katılımcıların Siyasi Gündeme İlgi Durumları

	Evet takip ederim	Hayır takip etmem
AKP	13	
CHP	6	2
MHP	2	1

Sorusuna verilen cevaplarda yalnızca 3 katılımcının siyasi gündemi takip etmediği görülmektedir.

A*** A****: “Şu anda etmiyorum şu anda siyaset çok başka yerlere gidiyor çünkü siyaset bence insanlara yardım etmek için olabileceğini hayal edip ütöpik bir dünya hayal ettiğimden şu anda açıkçası sinirlerim bozuluyor takip etmiyorum.”

H**** G****: “Kendimi bildim bileli hep içimde Atatürk sevgisi vardı. CHP Atatürk’ün partisiydi. Ailem farklı siyasi görüşlerde olmasına rağmen ben hep CHP’li oldum. Ama şu anda gündemi hiçbir konuda takip etmiyorum. Şu anda da zaten aktif değilim, Çalışmak istemiyorum. Son bir yıldır ülkenin hiç iyiye gittiğini düşünmüyorum canım sıkılmaması için takip etmiyorum.”

8. Kadın haklarıyla ilgili konuları kadın kollarına üye olmadan önce gündelik hayatınız da gündeme getirir miydiniz? Kadın kollarına üye olduktan sonra konu ile alakalı ilginiz arttı mı?

Tablo 10: Katılımcıların Kadın Kollarına Üye Olmadan Önce Kadın Haklarına Genel Tavırları Ve Üyelik Sonrasında İlgi Durumları

	Evet gündeme getirirdim	Hayır gündeme getirmezdin	İlgim arttı	İlgim artmadı
AKP	9	4	9	4
CHP	8		6	2
MHP	2	1	2	1

Sorusuna verilen cevaplar arasında AKP’den 9 katılımcı kadın kolları adına çalışmaya başlamadan önce de kadın hakları ile ilgili konuları gündeme getirdiklerini 4 katılımcı ise gündeme getirmediğini ifade etmiştir. Soruya evet cevabı veren katılımcıların ise çoğunluğu kadın kolları adına çalışmaya başladıktan sonra ilgilerinin arttığını belirtmiş ilgilerinin artmadığını belirten katılımcıların hepsi öncesinde de gündeme getirdiklerini ifade eden üyelerdir. Ve üç üye açıklamalarında şu ifadeleri kullanmışlardır.

D**** K****: “İlgim artmadı aynı devam ediyor çünkü küçük ilçe de yapabileceğimiz çok fazla şey yok kadın kendini gösteremiyor, bir adım geri de duruyorsun aktif olmak istiyorsun ama küçük ilçe de olduğu için olmuyor.”

İ**** Ç****: “Arttı veya değişti diyemem. Hatta bu konu da biraz da geri kafalı diyebilirim kendim için pozitif ayrımcılıktan ziyade İslam ağırlıklı kadın haklarını çok daha önemsiyorum. Şöyle düşünersek bulunduğum ortam da olsun, büyüdüğüm çevrede olsun kadınların ben her zaman dışarıya değil de ailesine döndürülmesinden yanayım hatta bulunduğumuz çevreye ve çağımıza da bakarsak keşke daha önce buna ağırlık verilseydi diye düşünüyorum çünkü çocukları evde bırakıp bırakıp bir kadının dışarda olmasına ben karşıyım en önemli şey kadının evinde çocuğunu ahlaklı ve vatana millete düzenli bir evlat yetiştirmek yoksa para bir şekilde kazanıyor. Gördük ki kadın dışarıya çıkınca bizim aile yapımız bozuldu biraz böyle düşünüyorum. Kadına en büyük hak ona sultanlık vermek çalıştırmak değil de.”

CHP’li katılımcıların ise tamamı Kadın Kolları adına çalışmaya başlamadan önce kadın haklarını dile getirdiklerini söylemiş sadece 2 katılımcı sonrası dönemde artmadığını şu şekilde ifade etmişlerdir.

A**** B****: “Türkiye de kadın hakları her zaman tartışmaya açık olduğu için maalesef hep şaibeli olduğu için hep düşünmüşümdür nasıl etkili olabilirim bir kadın hakkını savunmak için ne yapabilir. Yasalar kanunlar nasıl değişir hangi kanun kadını korur. Şu ana kadar koruyan bir kanun görmedik. Şiddet hep vardı değişen bir şey yok şiddet kadına yönelik ve güçten kaynaklanıyor. Eşitsiz güç ve herhalde kadınlar her zaman buna mahkûm bunu nasıl çözeriz bilmiyorum.”

H**** G****: “Şimdiye kadar kendim dâhil hiçbir kadına laf söyletmemişimdir. Kadınlar biraz körü körüne inanıyor o nedenle hep anlatmak istedim bunu aktarmak istedim istiyorum. Kadınlara hep kendileri için yaşamaları gerektiğini erkekler için yaşamamaları gerektiğini söylüyorum” İfadelerini kullanmışlardır.

9. Gündelik hayatınız da kadın haklarının korunması ya da geliştirilmesi ilgili neler yapıldığı ya da yapılabileceği ile ilgili konuları takip ediyor musunuz?

Tablo 11: Katılımcıların Kadın Haklarına İlgili Düzeyi

	Evet	Hayır
AKP	12	1
CHP	7	1
MHP	2	1

Katılımcı üyelerin her siyasi partiden birer kişi dışında konu hakkında bilgi sahibi olmak için gündemi takip ettikleri anlaşılmaktadır.

10. Kadın kollarına üye olduktan sonra sosyal hayatınız ne yönde değişti?

Tablo 12: Kadın Kollarında Çalışma Süresi İçinde Ve Sonrasında Sosyal Hayatta Yaşanan Değişimler

	AKP	CHP	MHP
İlgi alanlarım değişti	2	2	
Aktif olmaya başladım(Yoğunluğum arttı)	6	5	2
Özgüvenim arttı	1		
Sosyal hayatım değişti	3	3	
Kendimi geliştirdim/geliştiriyorum	1		1
Çevrem değişti veya genişledi	1	2	
Siyaset hayatıma nüfus etti	1	1	
Tanınırlığım arttı	1		
Saygınlığım arttı		1	
Hayatım değişmedi	1	2	

NOT; Aynı kişi birden fazla sonuç söylemiştir.

Soru ile ilgili olarak kadın kollarının anlatıldığı kısımda Gökçimen' in ifade ettiği üzere dünya siyasetine bakıldığında, siyasi partilerin örgütlerinde görev alan kadınların siyasi temsilci olduktan sonra daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir (Gökçimen, 2008, s.27). Katılımcıların verdiği cevaplardan ulaşılan sonuç ise çoğunluk itibari ile hayatlarında siyasi anlamda gelişmenin beklenen oranda olmadığıdır. Elbette katılımcıların yaşları da dikkate alındığında siyasi anlamda ilerlemek istememeleri doğal karşılanmalıdır.

D**** K****: “Daha aktif olmaya başladım. Ev hanımından ziyade kurumsal yerlere daha rahat girmeye başladım. Öz güvenim arttı ev hanımına göre daha rahat konuşabiliyorum karşımdaki kişiyle bana o konu da artış oldu. Evim var çocuklarım var evde yerimi dolduracak kimse yok çocuklarım ihmal olduğu zaman olmuyor siyasette aktif olmak istemiyorum, aile hayatımı ön planda tutmaya çalışıyorum ailemizin bize ihtiyacı var anneler ilgilenmeden olmuyor.”

E*** Ç****: “Sosyal hayatım biraz daha yoğunlaştı bazen zorluyor bu yoğunluk ama güzel geri dönüşler güzel oluyor bazen moraliniz bozulduğu da oluyor ama kendi adıma üzülüyorum algılar çok başka oluyor bazen anlatıyorsunuz ama bazı şeylerin paketi janjanı biraz daha fazla olduğu zaman gerçekten insanlara o kadar net gelmiyor belki de biz o netliği yakalayamıyoruz. Uğraşıyorum da ne yapabiliriz acaba diye kendimi geliştirmek istiyorum.”

İ***** Ç****: “Çok daha aktif olduk farkındalığımız arttı, önceden sadece kendi etrafımızda ki insanları varlıklı veya yoksul olarak tek onlar var zannediyorduk fakat kadın kollarına üye olduktan sonra çok daha fazla insan hayatına şahit olduk, dokunduk elimizden geleni yapmaya çalıştık önceden yemeğimizi yapıp soframızı kurduğumuzda hadi gündelik hayatı derken artık bir şekilde düşünüyoruz, Ayşe teyze acaba yemeğini yedim, Hasan amca işini halletti mi? veya oğlundan haber aldı mı? sağlık sorunlarını halletti mi? hep arttık bu sorular kafamızı kurcalıyor kendimiz için değil etrafımızdaki çevre büyüdü onlar için artık farkındalığımız arttı.”

M***** D****: “Sosyal hayatım iki yönde değişti özel hayatım kalmadı. Bana ait sosyal hayat kalmadı, tamamen parti ile alakalı ya da insanların sosyal hayatlarını iyileştirmek için neler yapabiliriz, bu anlamda büyük değişiklik oldu özel hayatta eksilerdeyiz. Tamamen etrafımda ki insanlar için ve ya siyaseten bir sosyal hayat geliştirdik kendimize.”

A*** A****: “Daha aktif hale geldik her yerde kadınları göstermek için daha sosyal genişletiyorsun çevreni her ortamda görünmeye çalışıyorsun erkeklerin protokol olarak gittiği bir yerde bile görünmeye çalışıyorsun mesela seçim gezilerinde ya da partiyle alakalı gezi de çok küçük bir yerde yaşadığımız için işte kadınlar gitmez diye düşünülen bir yerde özellikle gitmeye çalıştım o dönemde.”

G***** E**: “Sosyal hayat fazlasıyla değişiyor öncesinde sadece ev arkadaş sonrasında siyasi parti de olduğun için bütün kurumlarla iletişim halinde oluyorsun, partilerle iletişim halinde oluyorsun genel olarak sosyal hayat değişiyor. İlgi alanları değişiyor. Fazlasıyla yoğunlaşıyor.”

K***** A**: “Partiye üye olduktan sonra sosyal hayatın değişiyor elbette. Çünkü daha fazla meydanda olmak zorundasın daha fazla halk içine inmek zorundasın kendi hayatına daha az zaman ayırıyorsun, ailene daha az zaman ayırıyorsun ve sosyal hayatını hızlandırmak zorundasın. İyi yönde değişiyor. Her şeyin siyaset oluyor.”

Ş***** K**: “Kadın kolalarına üyeyken değil ama başkan yardımcılığına geçince sadece ev hanımıyken daha resmi ortamlara katılan bir kadın oldum hele ki seçim dönemlerinde sosyal çevrem de değişti konuşmalarım değişti konularım değişti ilgi alanlarım değişti o dönemde saygınlığım arttı.”

Y***** L**: “Bir grubun içine girince oraya da zaman ayırmak zorundasınız. Bu nedenle yoğunluğum arttı. Çalışan bir anne olarak birde böyle bir grubun içine dâhil olunca ideolojinin belli olması nedeni ile bunu insanlara anlatabilmek adına ne yapabilirim diye düşünüyorsunuz. Bu misyonu üstlendiysem insanlara nasıl yardım edebilirim adına vakit ayırıp bir şeyler yapmak zorundasınız.”

S**** K****: “Biraz daha aktifti ama severek yapınca yorulmuyorsun ekstra aktif olunuyor. Ekstra araştırma yapılıyor ekstra öğreniliyor, öğretmek isteniyor. Kendi bildiğini paylaşmak istiyorsun. Hep şunu da söylerim kadınlar siyaseti de gündemi de takip etmeli çünkü kadın öğrenirse çocuğuna da öğretir. Bu anlamda bütün kadınların takip etmesini okumasını araştırmasını bilgi sahibi olmasını isterim. Biz biraz tembel bir toplumuz okumayız fakat biri anlatırsa da dinleriz ilgimizi çeken bir konuya, bunu da hep kendime vazife edinmişimdir bir yerde otururken bildiklerimi insanlara tatlı bir dille anlatırım. Özellikle kadınlarla olan toplantılarda anlatmak isterim. Bilgi paylaştıkça güzeldi.”

11. Kadın kollarının ya da bünyesinde bulunduğunuz siyasi partinin genel toplantılarında söz alıyor musunuz ya da bu yönde teşvik ediliyor musunuz?

Tablo 13: Katılımcıların, Kadın Kolları Ve Siyasi Parti İçinde Söz Hakkı Tanınma Durumu

	Söz alıyorum	Söz almıyorum	Teşvik var	Teşvik yok
AKP	12	1	10	3
CHP	8	0	6	2
MHP	3	0	3	0

*H**** G****: “Hâlâ parti üyeleri ve şu andaki kadın kolları başkanı arar ama buradaki çalışma düzeninden dolayı bırakmak istedim. O dönem çok aktiftim ama parti içinde yaşanan olaylar bende küskünlük oluşturdu.”*

*F**** Y****:“Evet alıyorum gerekirse teşvikte edildiğimizde oluyor edilmediğimiz de ama erkek üyelerden pek teşvik yok erkekler bayrağı elden vermez ama kadın arkadaşlardan var teşvik.”*

12. Kadın Kolları toplantılarında ne gibi konular üzerinde tartışmalar yoğunlaşıyor? (Kadın haklarının iyileştirilmesi üzerine, bünyesinde bulundukları siyasi partinin meseleleri, bulundukları bölgede sosyal yaşantı içerisinde kadın kollarının neler yapabileceği vs.)

Tablo 14:Kadın Kolları Teşkilatı Toplantılarında Gündem Maddeleri Genellemesi

	AKP	CHP	MHP
Her konuda	2	1	
Ekonomi	2		
Eğitim	1		
Seçim çalışmaları	1	1	1
Sosyal konular	1	1	
Parti içi görev dağılımı	1		
Gündem belirler	5	2	1
Kadın hakları	2	3	1
Üye kadınların meseleleri	1		
Sosyal çevre	1		
Parti meseleleri	2	1	
Yerel meseleler	1	1	
Hayvan hakları		1	
Partinin üyesini nasıl artırabiliriz?		1	
Partinin erkek üyeleri belirler			
İdeoloji halka nasıl anlatılır?			1

Not: Bazı katılımcılar birden fazla cevap vermiştir.

D**** K****: “Şu anda hayat pahalılığı, seçim öncesi olduğu için başkanımıza karşı nasıl görevimizi yapabiliriz en çok geçim sıkıntısı bayanlar için her gün şu fiyat artmış bu fiyat artmış çok konuşuyoruz birde eğitim konusu var anneler daha çok üzerinde duruyor daha çok takip ediyor çocuklarını bu konu da eksiklerimiz var küçük ilçelerde de bu eksiklik daha fazla ili bilmiyorum ama küçük ilçelerde eğitimde öğretmenlerimizin geliş gidiş yapması sabah yorgun gelmesi, kurslar vs.”

M***** D****: “Siyaset bir bütündür. Kadın kolları olsak da bir bütün olarak bakarız. Kadınlarla çalışıyoruz ama hayat bir bütün sadece kadınla üzerine yönelmiyoruz genel alıyoruz bu yüzden bizim toplantılarımız erkeklerin toplantılarında daha uzun sürüyor ve her türlü fikir konuşuluyor kadın hakları ile ilgili sosyal hayatla ilgili, kişilerin karşılaştıkları zorluklar ile alakalı, biyolojik belki konular konuşuyoruz belki iklimle alakalı, siyaseten de konuşuyoruz vs.”

A*** A****: “Bulunduğumuz bölgede kadın kollarının kadınlara ve hayvanlara neler yapabileceği genelde konuşurduk ama genel parti toplantılarında kadınlara dair bir şeyler konuşmazdık zaten. Kadın kolları özelinde benim ilçem dışında konuşulduğunu da pek görmedim.”

G***** E**: “Seçim dönemlerinde farklı şekillenir konular seçim dönemleri haricinde farklı şekillenir. STK'lar ile görüşme planlanır, yoksul ailelere yardımlar planlanır yani bayramlar belirli gün ve haftalar ayarlanır hasta ziyaretleri yapılır, özellikle doğum ve ölüm ziyaretleri, asker ziyaretleri olur genel olarak partinin yapması gereken her şeyi kadın kolları yapmak için elinden gelen her şeyi yapar. Seçim zamanlarında partini oyunu nasıl artırırız.”

K***** A****: “Sosyal sorunların çözümlenmesi üzerine de çok fazla konuşuyoruz. Kadın hakları üzerinde de elbette sahip çıkmamız gerektiği ile ilgili daha çok konuşuyoruz çünkü biz kadınlar daha çok kendi hakkımıza sahip çıkmazsak kimse bizim hakkımızı elimize vermiyor. Mutlaka bizim haklarımıza sahip çıkmamız gerekiyor, o konu da çok konuşuyoruz, güncel olaylar üzerine de çok konuşuyoruz ve şu sıralar bizi en çok ilgilendiren konu ekonomi özellikle kadınları etkileyen bir ekonomi var üzerimizde ekonomik şiddet var çünkü ocakta ki tencereyi kaynatan kadın kaynatıyor, ocağa ne koyacak çocuklarına ne yedirecek, çocuğun beslenmesine bir şey koyabilecek mi? Endişesini kadınlar yaşıyor bu toplumun yükünü de en çok kadınlar çekiyor. Onun için ekonomi konusunda gündemimiz daha çok zaman alıyor. Kadınların ekonomik sorunlarının çözümlenmesi lazım, kadınların mutlaka çalışması, ekonomik özgürlüğünün olması lazım. Kızlarımızın mutlaka okuması lazım. Özellikle kadınlarımızın gittikleri evlerde kızlarını okutması gerektiğini tavsiye etmelerini söylememiz lazım.”

Y***** L**: “Daha çok partinin fikirlerini insanlara nasıl anlatabiliriz yönünde oluyor. Gündeme dair konular oluyor. Özel günlerimiz oluyor onların kutlamaları açısından ne yapabiliriz gibi faaliyetlerimiz oluyor. Siyasi bir parti grubun içinde olunca seçim çalışmaları oluyor insanlarla bu konuda nasıl iletişim içinde olabiliriz onların değerlendirmelerini yapıyorsunuz.”

13. Kadınların daha fazla siyasetin içinde olması gerekliliği sizce neden önemlidir? Kadın kolları olarak faaliyetleri belirlenmesi aşamasında bu konu ile alakalı STK’lar ile işbirliği amacı ile planlamalar yapıyor mu?

Tablo 16: Katılımcıların Kadının Siyasette Olması Gerekliliği Yönünde Görüşleri

	AKP	CHP	MHP
Kadının halinden kadın anlar	4	1	
Kadın olmamalı	2		
Kadının olduğu yer güzelleşir	2	1	1
Ülke sorunlarına daha içten eğilir	1		
Her kapıyı daha rahat açar	3		
Daha adil	1		
Kıvrak zekâlı	1		
Çok yönlüdür	1	2	1
Daha anlayışlıdır	1		
Dengeleyicidir		1	
Daha duyarlıdır		1	
Ataerkil düzen son bulur		1	
Cinsiyet ayrımcılığı biter alır		1	1
Daha temkinlidir		1	
Siyasetin dili güzelleşir		1	
Nezaket ve hoşgörü gelir		1	
Kadın daha tez canlıdır	1		

Not: Bazı katılımcılar birden fazla cevap vermiştir.

Sorunun hem ilk hem de ikinci kısmı ile alakalı çalışmanın siyasal katılımı etkileyen faktörler başlığında Güneş'in ifade ettiği üzere; kadınlar toplumun kendilerine verdiği roller olan annelik, eşlik vs. yanında kendileri adına sosyal ve siyasal anlamda girişimde bulunmaya cesaret edememektedirler. Bunun yanında sorunun ikinci kısmında STK'lara ulaşmak için ilçe düzeyinde katılım göstermiş katılımcıların üst yönetimler tarafından engellenmeleri, kadının siyasette aktif roller üstlenmelerinin önüne geçmektedir (Güneş, 2018, s.80). Öyle ki siyasi partilerin tüzüklerinde kadın kollarına ilişkin bölümler incelendiğinde, kadın kollarının işleyişi ve faaliyetleri maddi olarak yeterli düzeyde değildir. Bu anlamda kadın kolları faaliyetlerini planlarken maddi olanaklarda göz önünde bulundurularak erkeklerin ağırlıkta olduğu teşkilatlardan onay beklemektedirler. Bu durumda erkek yönetiminde kadının gelen talimatlara ses çıkarmayacak üyelerin yönetimde olması erkek ağırlıklı üst yönetim kadrolarına problem yaratmamaktadır. Katılımcıların soruya verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

D***** K*****: *“Kadınlar daha hassas daha ince düşünebiliyorlar bunu artıları bence fazla ama yeri geldiğinde durmasını bilmeli her şeyde kadın olmamalı bence. Kadınların düşüncesi ve erkeklerin düşüncesi aynı değil idarecilik belki yeri geliyor erkek yapması gerekiyor ama çok fazla değil benim için bulunmalı ama her yerde aşırı olamamalı. Kadın çünkü eviyle çocuklarıyla ilgilensin, yoksa onlar boşta kalıyor, bir kadın her şeyi yapamaz. Çocuklarımla ilgileniyorum hem de bu işler ile ilgileneyim olmuyor. Bence aile hayatına önem vermeliler. Kadınlara da ihtiyaç duyuyoruz tamam ama her yerde herkes olmamalı. Ailesiyle ilgilenen eşlerde olması lazım. Çok yormamalılar bayanları.”*

E***** Ç*****: *“Kadınların siyasetin içinde olmalıdır çünkü daha ayrıntıcı düşünürler gerçekten biz en ince ayrıntısına kadar düşünüyoruz karşı tarafın duygusunu daha iyi anlayabiliyoruz. Onun yerine kendimizi daha iyi koyuyoruz biz düz düşünmüyoruz dezavantajı da var fazla duygusal davranıyoruz bazen bunu dezavantaj olduğunu düşünüyorum. Kadınlar biraz daha fikir insanı konuların araştırılıp incelenip çözüm bulunması noktasında kadınların daha etkin olacaklarını düşünüyorum açıkçası. Kadınlar biraz daha fikir insanı güncel siyasette biz konuşmayı sevdiğimiz için biraz fazla kalabalık yapıyor. Güncel siyasette değil ama güncel konuları araştırıp çözüm bulma aşamasında daha etkin olacağını düşünüyorum.”*

F***** Y*****: “Kadınlarımızın hepsi bilinçli olmalı hakkını savunmalı haklarını bilmeli haklarını savunabilmeleri eğitilmiş kültürlü olabilmeleri için özellikle AK Parti içinde olmalı. Aile de kadının gücü zaten kadının bunu yapabileceğini düşünür kadın Türkiye’ye güzel şekil verir kadın güçtür. Erkekler de kadın haklarını savunur ama kendince savunur onlar erkek gibi düşünür kadın gibi kadının halinden anlar Türkiye’ye faydalı olmaları adına olmalı.”

İ***** Ç*****: “Kadınların bu durumda çok fazla taraf olmasını istemem ama şöylede bir handikapa giriyorum her kapıyı kadın çok rahat çalabiliyor ama öyle bir ortamdayız ki siyaset hakikaten çok sıkıntılı bir durum hele bu sosyal medyanın algılarıyla kaynaklanan durumdan dolayı o yüzden siyasetin içinde gerçekten olmamız gerektiğini düşünüyorum her ne kadar gönlüm isteme de ama biz olmazsak kimse olmayacak gibi düşünüyorum. Kadın yanlış bilinen doğruları düzeltebilir biz buna yaşayarak şahit oluyoruz. O yüzden kadın siyasetin içinde olmalı.”

M***** D*****: “Ben kadınların daha adil olduklarını, çok farklı bakabildiklerini, çok kıvrak zekâlı olduklarını, bir olayı her türlü yönüyle düşünebildiklerini ve ona göre plan program yaptıklarını çok iyi biliyorum. Kendi gözlemlerim, çok uzun zamandır çünkü hanımlar ile çalışıyorum. Ondan öncesinde erkeklerle çalıştım ama hanımların böyle bir özelliği var bu yüzde siyasette ve her alanda hanımların olması gerektiğini düşünüyorum hatta yönetici kadrolarda sayısal anlamda maalesef çok azız daha fazla olmalı. Hanımları teşvik etmek gerekiyor yönetici kadrolarına. Erkekleşmeden zarıflıkla siyaset yapmak benim önemseydiğim bir cümledir bence çok fazla hırçınlaşmadan daha naif daha güzel ve daha adaletli bir siyaseti elde etmiş oluruz.”

K***** A****: “Kadınların ellerinin değdiği her şey güzelleştiği için ülkeyi de güzelleştireceklerini düşünüyorum yani siyasette kadın ne kadar fazlaysa o ülkenin siyaseti de o kadar güzel ve düzgündü, ekonomisi düzgündür. Çünkü bence ekonomi bakanı kadından, ev kadınından olmalı bir kadını ekonomi bakanlığın oturtsan şimdiki bakandan iyi yönetir. Çünkü o kadın nasıl yönetileceğini idare edeceğini nasıl para harcandığını iyi biliyor. Ev kadını ekonomiyi biliyor ev kadını onun için kadın mutlaka en üst düzeyde her yerde olmalı özellikle en üst düzey yerlerde olmalı. Nezaketi getirir, hoşgörüyü getirir, ekonomiyi iyi kullanmayı getirir adabı muaşeretini getirir. Hani bir laf

vardır girdiği her yeri aydınlatır, dokunduğu yeri güzelleştirir, baktığı her şeye sevgi akıtır derler ya işte kadın öyle yapar.”

Ş***** K***; *“Denge için kadın görüşü dengeler kadının girdiği her yerde düzen vardır, erkek ağzı birebirken kayıyor ama kadın varken bu çok olmuyor ben kadın var diye saygı konuşma seviyesi hitap şekli düzeliyor. Hemcinsler arasında insanlar daha geniş davranıyor. Kadın varsa her anlamda düzen oluyor. Sağlık ve eğitim bakanının özellikle kadın olmasından yanayım ekonomi de pek değil çocuk eğitilmesinde yetiştirilmesinde annenin rolü farklı bu bakanlarda kendi çocukları gibi yaklaşabilirler. Kadın çok yönlüdür kadın çok odaklı düşünür.”*

Sorunun ikinci kısmında verilen cevaplarda ise sekiz katılımcı STK’lar ile işbirliği yapılmadığını diğer bütün katılımcılar ise yapıldığını ifade etmişlerdir. Hayır cevabı veren katılımcılardan altı kişinin ilçe kadın kollarında görev aldıkları ve imkanlar el vermediği için isteseler dahi STK’lar ile işbirliği yapamadıklarını ifade etmişlerdir.

Ş***** K***: *“Fikir vardı ama kadınlar hep arka planda olduğu ve burası küçük yer burada da öyle bir kuruluş yoktu o nedenle olmadı hiç.”*

14. Kadın kolları olarak faaliyetleriniz planlanırken hangi amacın gerçekleştirilmesine öncelik verilmekte? (Parti dışındaki kadınlara siyasi katılımın önemi konusunda bilgi verme amacı, parti ideolojisinin halka anlatılması amacı)

Tablo 16: Kadın Kolları Faaliyetlerinin Genel Çerçevesi

	Parti dışındaki kadınlara siyasi katılımın önemi konusunda bilgi verme amacına	Parti ideolojisinin halka anlatılması amacına	Her iki konu
AKP		8	5
CHP	3	4	1
MHP	2	1	

Siyasi partilerde kadının varlığı başlığında yer verilmiş olan Balcı ve Koçak’ın soruyla ilişkili olarak; kadın kollarının yalnızca kadın sorununa eğilen kuruluş olmanın yanında siyasi parti ideolojisinin anlatılması amaçları doğrultusunda hareket ettikleri idi

(Balcı ve Koçak, 2017, s.552). Kadınların kitlesel olarak harekete geçtikleri dönemin 1960'lı yıllar olduğunu, Türkiye'de kadın haklarının gelişimi bölümünde incelenmiştir. 1980 darbesinden sonra gelen siyasi yasaklar neticesinde ise erkeklerin yerine siyaset yapmaya başlayarak ideolojilerini tanıtmak amacıyla kadının siyasette ne kadar etkili olabileceklerini göstermişlerdir. O dönemlerde ortaya çıkmış olan siyasi ideolojiler bugün hala varlıklarını sürdürmektedirler. Siyasal ideolojik anlamda ise ülkeyi kaosa sürükleyecek çatışmalar yoktur. Bunun yanında erkekler için siyaset yapmayı gerektirecek bir durum yoktur. Fakat soruya verilen cevaplardan anlaşılmaktadır ki kadın kolları kurulduğu tarihten bugüne asıl işlevleri olan kadının siyasal katılımını artırmayı partiye üye olmanın ötesine götürememektedir.

Siyasi partilerin tüzükleri incelendiğinde kadın katılımına yönelik olarak adaylık başvurusu sırasında erkek adayların ödediği ücretlerin yarısını ödemektedirler. Bunun gibi kadınların aday olmasının önündeki engeller kaldırılarak, kadın kollarının da faaliyetlerini planlaması aşamasında parti ideolojisinin ve amaçlarının halk arasında cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik pozitif ayrımcılık konularında özenli oldukları anlatılabilir. Bu vesile ile hem parti ideolojisine hem de kadının siyasal hayata katılımlarının önündeki engellerin korkulacak durumda olmadığı anlatılabilir. Partiler özelinde durum ise;

AKP'li katılımcıların büyük çoğunluğu parti ideolojisinin halka anlatılması amacını önde tutulduğunu ifade ederken 5 katılımcı iki amacın gerçekleştirilmesi amacının da eşit olduğunu vurgulamıştır. Parti dışındaki kadınlara siyasal katılımın önemi konusunda bilgi verme amacının öncelikli amaç olduğunu ifade eden katılımcı ise yoktur.

CHP'li katılımcılardan ise 3 katılımcı parti dışındaki kadınlara siyasal katılımın önemi konusunda bilgi verme amacına öncelik verdiğini ifade ederken 4 katılımcı parti ideolojisinin halka anlatılması amacına öncelik verildiğini ifade etmiş 1 katılımcı ise her iki amacında önemli olduğunu vurgulamıştır.

MHP'li katılımcılarından 2 kişi parti dışındaki kadınlara siyasal katılımın önemi konusunda bilgi verme amacına öncelik verildiğini ifade ederken 1 kişi ise parti ideolojisinin halka anlatılması amacına öncelik verildiğini söylemiştir.

15. Faaliyet planlaması yapılırken ne sıklıkla olmasına özen gösteriyorsunuz. Planlamalar yapılırken üye olan kadınların öneri ve düşüncelerine ne ölçüde dikkat edilir?

Katılımcıların çoğu gündeme göre sıklığın değiştiğini fakat hemen her hafta toplantı düzenlendiğini ifade etmiştir. Çok az katılımcı seyrek olarak toplantı düzenlendiğini ifade etmiş, bu ifadeleri kullanan katılımcılar ilçe kadın kollarında görev almakta ve özel şartlarından dolayı toplantılarının çok seyrek gerçekleştiğini söylemişlerdir.

Sorunun ikinci kısmında ise sadece bir katılımcı başkan sadece isteyenlerin söz sahibi olduğunu ifade etmiştir.

Sorunun birinci ve ikinci kısmında hem toplantı sıklığının çok nadir olduğunu ifade eden katılımcı ile ikinci kısımda sadece isteyenlere söz verildiği ifade eden kişi ilçe kadın kollarında görev almakta olan kişidir.

D***** K*****: *“Bayanları sıkmadan daha çok kitleye ulaşmasını sağlıyoruz. Bir toplantı da bir grubu çağırıyorsak diğer faaliyete başka bir grup çağırıyoruz. Senede birkaç defa toplantı oluyor bulunduğumuz ilçeye maddiyata göre değişiyor. Ama dışarda ki faaliyetler çok oluyor. Ama kalabalık konular maddi olduğu için pek yapamıyoruz. Bazen partimiz de destek veriyor ama her zaman olmuyor. Diğer arkadaşlarımızı da alıyoruz hatta ben komşularımın diğer partilerden(MHP) onların da fikirlerini alıyoruz. Aynı yerde yaşıyoruz birbirimize saygı duymamız lazım. Her zaman konusuna göre değişiyor herkes fikir beyan etmiyor ama edeni de dinliyorum parti içerisinde). Herkesin fikrine saygı duyulur değerlendirilir.”*

İ***** Ç*****: *“Günlük faaliyetlerimiz oluyor bizim zaten hiçbir zaman haftada bir on beş günde değil gündem neyi gerektiriyorsa gece gündüz ayırt etmeden çalışırız. Zaten planlama yapılırken biz sürekli saha da olduğumuz için mahalle başkanlarımız vs. sürekli plan program olduğu için o doğrultuda fikirleri ve düşünceleri önemsiyoruz.”*

M***** D*****: *“Özel önemli gün ve haftaları sürekli takip ederiz bu soru çok kapsamlı bir soru. Bir listemiz vardır bu o ay ki önemli gün ve haftaları ama asıl*

yapmamız bizden istenen şey saha da insanlar ile buluşmak, bizim için her şey bahane olabilir bebek mevlidi cenaze vb. her gün neredeyse faaliyet yaparız hatta bir değil birden fazla faaliyet yaparız. Önerinin düşüncenin ne kadar önemli olduğuna bakarım bazen çok fazla akıllı bayan ilkokul mezunu deyip geçemeyeceğimiz ve artık kendini inanılmaz dünya görüşünü kendine yer edinmiş çok farklı çok entelektüel bakabilen inanılmaz bayanlarla tanışıyorum bazen şok oluyorum böyle bayanlarla tanıştığım için guru da duyuyorum. Önemli olan söylediği söze öneridir düşüncedir her insan sorunu göremeyebiliyor o sorunu görebilen taşıyabilen bütün kadınların öneri ve düşünceleri dikkate alınır. Ama sosyal çalışma yaparken devamlılığa bakarım.”

*A**** A****: “Kendi düşüncem ayada bir olsa iyi olurdu ama olmadı ne yazık ki Diğer üyeler benim dışardaki gözümdü çok dikkat ederdim onlar benim dışardaki gözümdü çok önemliydi benim aklıma gelmeyen çeşitli şeyleri güç birliği ile yapardık zaten.”*

*K***** A****: “Ben kendimden önce onlara soruyorum. Bir program yapacağız bir faaliyet yapacağız, faaliyetlerimizi listeliyoruz fikirleri olan var mı? tek tek herkesin fikrini alıyoruz faaliyetimizi planlıyoruz. En az ayda bir yapıyoruz bazen hafta da bir güncel olaylara göre değişiyor ama ayda bir defa yaptığımız yapacak olduğumuz faaliyetleri konuşuyoruz. Gündeme göre değişiyor.”*

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kadın kollarının Türkiye’de en yaygın kadın örgütü olması ve siyasi partilerin bünyesinde bulunmasına rağmen kadınların siyasal hayatta temsil eksiklerinin ve kadınların siyasal haklarını savunan diğer STK’lar ile ilişkilerini açıklamak amacıyla yapılmıştır. STK’lar Türkiye’de karar mekanizmalarına etki edebilecek önemli örgütlerdir. Türkiye’de yarım yüzyıldan fazla zamandır ise kadınların siyasal katılımlarını gerçekleştirebilmeleri için siyasi partilerin kadın kolları teşkilatları görev yürütmektedir. Kadın kollarının ve kadının siyasal hakları için çalışmalar yürüten diğer STK’ların varlığına rağmen neden hâlâ kadın temsili parlamentoda bu kadar az sayıdadır, sorusunun cevabı Çorum’da faaliyet gösteren kadın kolları üzerinden aranmıştır. Çalışma yapılırken değerlendirmeler parlamentoda etkin olan ve Çorum’da etkin şekilde varlık gösteren AKP, CHP ve MHP’ den katılımcılar ile gerçekleşmiştir. Ne yazık ki Çorum’da kadın kolları çok aktif şekilde hayatın içine nüfuz etmiş olsalar da siyasal temsil noktasında Çorum’dan çok az sayıda kadın parlamentoda yer almıştır. Kadın kolları teşkilatlarında görev alan katılımcılar ile yapılan çalışmanın sonucunda ise ulaşılan sonuçlar ise şu şekildedir:

Katılımcıların üyelik süreleri değerlendirildiğinde katılımcılar en azından 2 yıl görev aldıklarını ve kadın kollarında işleyişe hâkim olacak bilgiye sahip olabilecekleri anlaşılmaktadır. Genel durumları değerlendirildiğinde ise pek çoğunun uzun yıllardır kadın kollarında aktif üye oldukları ve bazı kavramlar özelinde sorulan sorulara net cevaplar vermekte zorluk yaşayan üyeler olduğu anlaşılmıştır. Elbette soruları kavrayan ve cevabı alınmak istenen konular ile ilgili sağlıklı cevaplar veren katılımcılarında olduğunu ifade etmek gerekir.

Katılımcılardan yalnızca 2 kişi hariç bünyesinde bulundukları siyasi partiden başka siyasi partilerle ilişkilerinin olmadığı, ideolojik tutumlarının da sabit ekseninde durduğu anlaşılmakla birlikte 12 katılımcının kadın kolları dışında da partilerinin başka teşkilatlarında görev almış olmaları ideolojik ekseninde partileri için farklı kanatlarda çalıştıklarını göstermektedir. Katılımcılar içinde siyasete ilgisi yalnızca kadın kollarında görev alarak sosyal aktivite olarak değerlendirmeyen kişilerin 24 katılımcıdan yalnızca 12 kişi olması ise kadının siyasal ekseninde erkek egemen ortamdan kaçışını, eril ortamın baskın gücünü ortaya koymaktadır.

Siyasi parti içinde yer almaya başlamadan önce herhangi bir STK bünyesinde 5 katılımcı dışında katılımcı yer almamış ve alanların da bir kişi dışında siyasi alana yönelmeleri noktasında etkisi olmamıştır. Kadın kolları siyasi hayata girişlerinde ilk kuruluş olmuştur. Bu açıdan Çorum'da faaliyet gösteren kadın kolları, kadınları siyasi alanla buluşturmada başarılı elde edememiştir. Elbette farklı alanlarda kadınları sosyal hayatın içinde yaşadıkları problemleri gidermeye yönelik faaliyetlerde bulunan STK'lar mevcuttur. Bu nokta STK'ların Çorum'da kadının temsili için yeterli çalışma yürütmediğinin kanıtı niteliğinde taşır.

Kadın kolları, kadın haklarına yönelik çalışmalar yürüten STK'lar ile ilgili bilgilerinin artması noktasında oldukça önemli rol oynamıştır. STK'lar Çorum için kadınlara ulaşma noktasında çok etkin olmasalar da siyasi alana, kadın kolları yoluyla gitmiş kadınların, kadın hakları ile ilgili çalışmaları katılımcı kadınları bilgi sahibi olmaya yönlendirmiştir. Anlaşılan o ki, STK'lar ancak siyasi bir kuruluşun üyesi olduktan sonra kadınlara ulaşabilen etkinlikte kuruluşların ötesine çok geçememişlerdir. Tabi ki öncesinde konuya ilgi duymayan birine biz kadın haklarını savunan örgüt olarak çalışıyoruz, size siyaseti anlatmaya geldik diyemezler ama kadın kolları gibi örgütler ile ya da çok daha fazla kadın ulaşabilecekleri resmi kuruluşlarla işbirliği içine girerek sosyal ve siyasal haklar anlatılabilir, bu yönde girişimde bulunmaları için destek sağlayabilirler. Kadın kolları bu yönden STK' olma niteliği taşıyan ve toplumda kadınlar dâhil pek çok kesimin sesini duyurmanın alternatif yolları olduğu gerçeğini aşlamak adına bilinçlenmelerinde önemli katkıya sahip olduğu tespit edilmiştir.

Kadın kollarına üye olmalarında ise katılımcılara teklif gitmesi sonucu siyasi alana giren kadın sayısının oranı düşüktür. Buna karşılık teklif sonucu ile üye olan katılımcıların genellikle yönetici kadrolarda aktif üyelik sergilediklerini de ifade etmek gerekir ki bu katılımcılar arasında kadının siyasette yer almasını doğru bulmayan fikre sahip bir kişinin de olması kadın kollarının erkek egemenliğinde işlediğine dair savları güçlendiren yönleridir. Bununla birlikte kadın kollarının partilerin en görünür kuruluşları olması göz önünde bulundurulduğunda partiyi ve kadın kollarını en iyi şekilde temsil edecek kişilerinde seçilmesi olağan karşılanmalıdır. Katılımcıların geneli ise kendi istekleri ile siyasi alana girmek istemişlerdir. Bu durumda kadınların çoğunun varlığını siyasal alandan kabul ettirmek ve kadının sesi olacak sayının çoğunlukta olması umut vericidir. Bu noktada siyasi gündeme ve kadın haklarına dair ilgi ve bilgi sahibi olan

katılımcıların harekete geçmek için bilinçli ve istekli olma oranını yükseltecektir. Katılımcıların çoğu da zaten hem siyasi gündemi hem de kadın hakları ile ilgili konuları takip ettiklerini ve üyelik süreçlerinden önce de kadın haklarını savunduklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca üyelik süreçlerinden sonra da gerek siyasi konulara gerekse kadın hakları ile ilgili konulara ilginin ve dolayısıyla bilgilerinin arttığını, kadın kolları faaliyetlerinin bu konu onları yönlendirici olduğunu dile getirmişlerdir. Özellikle üyelikleri başlamadan önce de sonra da ilgisinin artmadığını ifade eden katılımcı ise ilçede yaşadıkları ve imkânların kısıtlı olmasından dolayı, yapılabilecek pek bir şey olmadığını ve bu nedenle araştırmanın öğrenmenin fayda sağlamayacağını düşünmektedir. En dikkat çeken katılımcı cevabı ise kadın haklarının savunulmasının evin dışına çıkmamasından geçtiği ve kadının hakkının o yolla korunacağı düşüncesinde olmasıdır. Katılımcının bulunduğu siyasi ortam ve düşüncesinde olmak istediği ortam tamamen çelişmektedir. Kadın evinde oturup yalnızca çocuk bakmamalıdır. Çocuğun sağlıklı ve bilinçli yetişebilmesi için, bilinçli bir anneye ihtiyacı vardır. Bilinçlenmenin yolu ise çoğunlukla evin dışında kendini ifade edebileceği bir ortamda gözlemleyerek, merak ederek, araştırarak kendini geliştirerek, sağlanmalıdır.

Siyasi gündemi takip eden katılımcıların sayısı çoğunlukta olsa da takip etmediğini ifade eden katılımcıların cevaplarından anlaşılan ana neden olarak ise siyasetten soğumuş olmaları yatmaktadır. Her ne kadar zamanında istekle takip etmiş olsalar da ülke gündeminde olan olumsuz haberler yıpranmalarına ve uzaklaşmalarına neden olmuş. Hatta şu anda da parti üyeliklerinin olmadığını da kendilerini siyasetten büyük oranda soyutladıklarını ifade etmişlerdir. Siyasi konulara ilgi duyan ve takip eden katılımcıların çoğunlukta olması ise katılımcıların bulundukları ortamın gereğine uygun ilgi ve bilgilerinin sürekli tazelendiği ve kadınların siyaset ile bağlarının güçlü olduğu anlaşılmaktadır.

Elbette kadın kolları, bölgesine, siyasi partinin durumuna göre değişiklik gösterse de diğer teşkilatlara göre daha göz önünde ve daha aktif çalışmalar yürütmektedir. Kadın kollarında görev alan kadınların sosyal yaşantıları önceki hayatları ile aynı yoğunlukta olamaz. Kadın kolları teşkilatları bünyesinde görev alan kadınlar için önemli sosyalleşme aracı olmuştur. Öz güvenlerin arttığı, sosyal çevrelerinin genişlediği, evin dışından kadının kendini ifade edebileceği ve gerçekleştireceği önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Katılımcıların üyelik süreçleri de göz önünde bulundurulduğunda,

siyasal anlamda hayatlarında çok büyük değişikler olmaması da kadın kollarının siyasi alanda kadınlara tamamen nüfus etmemiş olduğunu göstermektedir. Kadınların kendini geliştirmesi hayata evin dışından bir penceren bakmaları açısından faydalıdır. Burada yine dikkat çeken diğer bütün cevaplardan farklı olan cevap ise bir katılımcının yoğunluğundan dolayı evine ve çocuklarına yetemediği düşüncesidir. Kendini sosyal hayatta geliştirdiğini düşünmesine rağmen evine ve çocuklarına ağırlık vermek isteyerek kendini soyutladığını ifade etmiştir. Az önce de ifade edildiği gibi kadın ne kadar altı doldurulmuş özgüvene sahip olursa, ne kadar bilgili ve bilinçli olursa o kadar sağlıklı nesiller yetişir. Elbette düşüncesi için katılımcı suçlanamaz çünkü ilerleyen kısımlarda kadın kollarının ne kadar yoğun ve hangi alanlarda çalışmalar yürüttükleri ile ilgili açıklama yapılacaktır. Siyasetin hayatlarına nüfus ettiğini belirten katılımcılar ise kadın kolları yönetim kadrosunda yer almış ve almakta olan kişilerdir. Öncesinde de siyasi konulara ilgileri olduğunu belirtmişlerdir. Bu açıdan yinelemek gerekir ki kadın kolları üyelerin siyasi konulara ilgisini artırsa da siyaset alanında şahsi olarak ilerleme konusunda istekleri ile alakalı çıkarım yapılamamıştır.

Kadın kollarında bir şekilde çalışmaya başlamış kadınların özgüvenlerinin artarak kendilerini ifade etmeleri beklenmektedir. Çekingen davranşlar dahi teşvik edilmeleri gerekir. Kişinin temsil hakkını kullanabilmesi için öncelikle kendini ifade edebilmesi önemlidir. Çalışmadan da anlaşılmaktadır ki kadın kollarında büyük oranda böyle bir problemin olmadığıdır. Sorunu oluşturan nokta ise yalnızca kadın kolları içinde gerçekleşen toplantılarda değil parti içinde diğer teşkilatlar ve erkek partililer ile yapılan toplantı ve görüşmelerde kadınlara söz hakkı verilmediğinin ifadeler arasında yer almasıdır. Teşvik olmadığını söyleyen katılımcılar erkek üyelerin baskın olmaktan hoşlandığını ve kadınların geri planda durmalarını sorun etmedikleri çıkarımının yapılacağı açıklamalarda bulunmuşlardır.

Kadın kolları toplantılarında konuşulan konular özelinde durum değerlendirildiğinde ise kadın hakları ile ilgili konuların orta düzeylerde konuşulduğu ifade edilmiştir. Elbette kadın kolları olarak toplumsal meseleler konuşulmalıdır. Ama kadın haklarının bu kadar gündemde olduğu ve yalnızca siyasal temsil eksikliği değil, kadın toplumsal olarak cinsiyetinden ötürü hâlâ arka planda tutulduğu şiddete maruz kalarak, aleni şekilde cinayetlere kurban gittiği ve sosyal medyanın da etkisiyle herkesin haberdar olabildiği bir dönemde yaşarken kadın haklarının öncelikli konu olmadığı

anlaşılmaktadır. Kadın kolları olarak elbette önce vicdan yönünden toplumsal problemlere eğilmek çok önemlidir. Burada kadınların gündeme göre belirlenen konularının yanında kadın hakları ile ilgili konuları hep gündemlerinde tutmaları beklenmektedir.

Siyasi temsillerinin parlamento da adil şekilde olması durumunda kadın haklarının ve siyasetin nasıl şekilleneceği ile ilgili düşünceleri ise çoğunlukla aynı konularda birleşmektedir. Kadının kadın olmasından dolayı bilgi ve becerileri siyasete iyi anlamda yok gerçeği kanaati hâkimdir. Dikkat çeken ifadeler de ise kadının halinden kadının anlamasıdır. Elbette temsilde liyakat önemlidir. Temsil yeteneği kuvvetli ve temsilcilik için yetenekli olan kişiler parlamento halkı temsil etmeli. Ama her kesimin kendi içinden çıkmış olan temsilcisi elbette sorunlara daha hâkim olarak çözüm yollarını daha sağlıklı üretebilecektir. Kadını yalnızca kadın temsil edebilir düşüncesi de elbette çok doğru değildir. Çünkü kadın yalnızca kadını temsil etmemeli, eğer kadın yalnızca kadını temsil ederse bu durum kadını yetersiz ve eksik kılan seviyeye çeker. Kadını parlamentoda sınırlayarak asıl bilgisini ve diğer konulara çözüm üretme yönünü köreltir. Kadın ve erkek liyakat esaslı olarak görevler üstlenmelidir (Ugan, 2017, s. 399). Kadın kollarında görev alan katılımcıların bu konuda çoğunlukla bilinçli oldukları görülmektedir. Bir diğer önem arz eden ifade ise kadınların siyasete nezaket getireceği düşüncesidir. Kadın, gerek yaratılış itibari ile gerek toplumda yetiştirilme şekli nedeni ile erkeklere kıyasla daha narindir, bu gerçeklik pek çok olay karşısında tutumlar değerlendirildiğinde inkâr edilmemesi gereken bir durumdur. Bura da anlatılmak istenen kadının naifliği karşısında sert dilin daha ılımlı ve yumuşak bir dile dönmesi temennisi olarak algılanabilir. Ne yazık ki gerçekte durum tem tersidir. Zira Türkiye’de kadınların siyasette söz sahibi olabilmesi için naifliğini bir kenara bırakması gerekmektedir. Ne kadar sert tutumlar sergilerse daha doğru ifade ile erkekleşirse o kadar etkin bir kadın siyasetçi olur (Bozaslan, 2020, s. 55). Katılımcıların il merkezinde görev yapanlardan çoğu da bu konu da diğer STK’lar ile çalışmalar yürüttüklerini ifade etmişlerdir. STK’ların illerde daha etkin oldukları fakat ilçelere ulaşamadıkları burada ortaya çıkmaktadır. STK’ların eksikliği en çok burada gün yüzüne çıkarak yalnızca il düzeylerinde katılımcılara ulaşabiliyor olmalarıdır. Anlatılmak istenen daha küçük yönetim birimlerinin sınırlı imkânları göz önünde bulundurularak, o bölgelere de ağırlık verilmesi gerektiği yönündedir. Soru da şaşırtıcı olan cevaplar ise katılımcılardan gelen kadın siyasette olmamalı ifadeleridir. Daha öncede ifade edildiği gibi, her ne kadar bu ifadeleri kullanan katılımcılar siyasi bir partinin bünyesinde

bulunsalar da, kadın kollarının kadının siyasal katılım amacına ters düşen fikirler nedeni eleştirilere kapı aralamaktadır. Kadının siyaset için yetersiz olduğu düşüncesi kadının temsil hakkı kazanması ve kadın hakları için etkin çözümler üretilmesi önünde engel oluşturmaktadır.

Kadının siyasette olması gerektiği öneminin çoğunlukla farkında olan katılımcılar kadın kollarının asıl amacı dışında faaliyetlere ağırlık gösterdiği açıkça anlaşılmaktadır. Bünyesinde bulundukları siyasi partinin ideolojisi kadınların siyasal katılımının artırılması amacının önüne geçmiştir. Siyasî partinin ideolojisini yaşadığımız teknoloji çağında başta sosyal medya olmak üzere farklı araçlar kullanarak ve siyasi partilerin diğer teşkilatlarının çalışmaları ile ortak çalışmalar yürüterek yapmak kadın kollarının asıl amaçlarına yönelmeleri için çok daha etkin olabilir. Tabi ki kadın kolları da siyasi partilerin en önemli parçaları olması nedeniyle parti ideolojisi içinde çalışmalar yürütmelidir. Dengelemek asıl amaçtan sapmamak için gereklidir. Kadın kolların kurulduğu günden bugüne kuruluş amaçları kadının siyasal katılımını artırmaktır. Ama sorun kuruluşun asıl amacı dışına çıkması ve bu konuda faaliyetlerini planlamaları, faaliyet yoğunluklarını artırmakta evlerinden soyutlandıkları gerekçesi ile siyasetten soğumalarına da neden olmaktadır.

Kadın kollarının, siyasi partilerde görünür olmaları dışında kadınlar için en faydalı yönü kadınların sosyal hayatta aktifliklerini arttırmaktadır. Gerçekleştirilen toplantı sıklıkları kadınları evin içinden çıkararak, dış dünya da farklı insanların sorunları ile yüzleşmelerine ve sorunlara çözüm üretmek için çaba sarf etmelerine vesile olmaktadır. Katılımcılar da bu konu da oluşan algıyı verdikleri cevaplar ile doğrulamaktadırlar. Katılımcılardan, üyelerin fikirlerinin önemli olduğunu vurgulayanlar, bakış açılarının farklılaşabileceğini ve farklı bakış açılarının daha fazla probleme çözüm üretecek yöntem olduğunu, herkesin bütün problemleri göremeyeceğini ama çoğunluğun dinlendiği ortamlarda daha fazla soruna çözüm olunabileceği konularında söylemler birleşmektedir.

2022 yılında yayınlanan küresel cinsiyet eşitliği raporuna göre dünyada parlamentoda kadın oranı %22.9 olarak belirlenmiştir. %50' in hayal olduğu ama kadın hareketlerinin ve uluslararası kuruluşların çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda çeyrek oranda dahi kadın temsilci yoktur. Türkiye özelinde ise durum çok daha vahimdir. Araştırmanın yapıldığı 146 ülke içinde kadınların siyasal katılımında 112. Sırayı

almaktadır (gelisimseninle.com/tr, 2022). Türkiye’de kadının siyasal katılımını temsilci düzeyinde artırmak için öncelikli yapılması gerekenler içinde kadın kollarında durumun iyileştirilmesi gerektiği ortadadır. Kadın kollarında görev alan kadınlar siyasi alanda olduklarının, kadın kollarında çalışmaya başlarken sosyalleşme amacı ile değil, aynı zamanda siyasal katılımlarını da oy vermenin ötesine taşıdıklarının konusunda bilinçlendirilerek kadın kollarına dâhil edilmelidirler. Zira çalışmadan anlaşılmaktadır ki katılımcıların yarısından fazlası kadın kollarını siyasi hayat içinde değerlendirmemektedirler.

STK’lar ile ilgili sorular yöneltildiğinde ise kavramın neye karşılık geldiği, STK’ların ne olduğu örneklerle açıklanmak durumunda kalmıştır. Bu konu da siyasi partilere ve kadınların siyasi hakları için çalışmalar yürüten STK’lara büyük iş düşmektedir. Kadınların siyasal hayata kazandırılması için STK’ların ne kadar etkin olabileceği anlatılmalı ve gerekli işbirlikleri sağlanmalıdır. Kadın kolları STK olarak değerlendirildiğinde, kadın hakları ile ilgili çalışmalar yürüten STK’lar ile işbirliği için etkileşime çok fazla girmedikleri anlaşılmaktadır. Kadın kolları siyasi bir ideoloji içinde oluşturulmuş tam bağımsız olmayan bir kuruluştur. Anlaşıldığı üzere de istedikleri gibi hareket edememektedirler. Bu nedenledir ki diğer STK’lar zaten siyasetin içinde yer alan hâlihazırda oluşmuş kuruluşlarla siyasi katılım artırma yolunda işbirliği için adım atmalıdır.

Kadınların parlamento düzeyinde katılımlarını artırmak için bir önemli etkin yol ise siyasi partilerin işleyişlerinde iyileştirmeye gitmeleridir. Kadın kollarını asıl amaçları olan kadının siyasal haklarını sürekli gündem maddesi haline getirmeleri sağlanmalıdır. Bu konuda STK’lar ile işbirlikleri yaparak eğitimler il merkezleri düzeyinde değil, ilçelerde de düzenlenmelidir. Sırf ilçede yaşadıkları ve ulaşım ve maddi olanaksızlıklar gibi engellere takıldıkları için istekli oldukları hallerde dahi etkin faaliyetler gösterememektedirler. Kadın adayların belirlenmesi hususunda ise yine siyasi partilere büyük işler düşmektedir. Ne kadar liyakatin esas olması gerekliliği öncelikli olsa da, kadınların siyasal katılımı için “Cinsiyet Kotası” makul oranlarda uygulanmalıdır. Adayların belirlenmesi sürecinde ise kadınların aday gösterilme oranı çok düşüktür. Aday gösterilseler dahi vitrinde kadın görüntüsü oluşturmak amacı için olmaktadır genellikle, kadınların alt sıralardan değil, liyakat esası göz önünde bulundurularak üst sıralardan aday gösterilmelidirler. Çoğu durumda aday belirleme sürecinde, ön seçimlerde adaylar

demokratik yollarla seçilseler dahi son söz hep parti yönetimlerinde olmaktadır. (Ugan, 2017, s. 395).

Kadın kolları için bir diğer önemli problemlerin başında bütçe problemi gelmektedir. Parti tüzükleri incelendiğinde görülmüştür ki siyasi partiler kadın kollarına yeterli net bütçeler ayırmamaktadır. Oysa özellikle seçim dönemlerinde parti için toplama da etkin araç olarak kullanılmaktadır. Normal dönemler de kadınların özgürlük alanlarının geliştirmesi kendilerini siyasi arenada daha özgür hissedebilecekleri organizasyonlar için bütçe ayrılmalıdır. Ayrılan bütçe tamamen kadınların seminer, söyleşi vb. toplantılara katılarak siyasi bilinç düzeylerini artırıcı amaçlar için kullanılmalıdır. Ancak o takdir de hâlihazırda evinden çıkmayı başarmış, toplumda yaratılan algının dışına çıkmış cesur kadınlar varken, siyaseti hayatın daha üst mercilerinde yer almak için desteklenmelidirler.

Demokrasinin işlerliği açısından durum değerlendirildiğinde de kadının siyasal hayatta ki yoksunluğu kabul edilmez düzeyde olduğu ortadadır. STK'lara bu konuda kadın haklarının ötesinde demokrasi işlerliği için büyük rol düşmektedir. İzlenecek en önemli yol ise siyasi partiler ile işbirliği yapmaktan geçmektedir. Çalışmada incelenen siyasi partiler, Türkiye'de var olan üç büyük ideolojik görüşün temsilcileridir ve mecliste çoğunluk oluşturmaktadırlar. Görülmektedir ki üçünün de kadının siyasal katılımını artırmak amacıyla ses getiren çalışmaları yoktur. Demokratik sistemin kadınlar içinde işlemesinin gereği ise kadınların mecliste yeterince temsil edilmesinden geçmektedir. STK'lar bu noktada siyasi partilerin desteğini alarak çok daha fazla kesimden kadına ulaşmalıdır. Parti içi demokrasi ve toplumsal adaletin sağlanması için de gereklidir. Burada inkâr edilemez gerçek şudur ki; kadın kolları siyasi partilerin kadının siyasal katılım hakkını gerçekleştirdiği en yaygın kuruluşlardır. STK'lar bu durumdan faydalanarak siyasi partilerin ideolojilerini gözetmeksizin demokratik bir biçimde kadının siyasal katılım yollarına alternatif yollar üretmelidirler. Basit bir örnek verilecek olursa Kota uygulamasının yasalaştırılması için çalışmalar yürüterek, kamuoyunda ses getirebilirler. STK'ların kadının siyasal katılımını artırması için somut adımlar atması işlevini en verimli şekilde yerine getirdiğine örnek teşkil eder.

KAYNAKÇA

- ACAR, H. (1019). Türk Kültür Ve Devlet Geleneğinde Kadın. *İnsan Ve İnsan*. 6(21):395 - 411.
- (2020). Muhafazakâr Milliyetçilik Anlayışı. H. Acar İçinde, Milliyetçilik Tipolojileri (S. 205-222). Nobel Yayınları.
- AĞIRMAN, F. (2018). Hobbes Ve Rousseau'nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(32): 115-120.
- AKBAL, İ. (2011). Doğa Hukukçularından Hegel'e Sivil Toplum Devlet İlişkileri: Sivil Toplumun Siyasal Anlamından Kurtuluşu. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 8(29-30), 39 - 61.
- AKÇEŞME, F. (2013). Sivil Toplum Ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Yeri. *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*. 2(4): 202 - 225.
- ALACI, B. (2016). Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında, Nizamnamelerinde Ve Programlarında Kadın Algısı. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(3): 216-235.
- ALİEFENDİOĞLU, Y. (1999). Siyasal Partiler Ve Sivil Toplum Örgütleri. *Anayasa Yargısı Dergisi*. 16(1): 95-115.
- ALTINDAL, Y. (2009). Erkeksiz Siyasetin 'Erk'siz Dublörleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(21): 351-367.
- ARIKAN, G. (1998). Atatürk, Cumhuriyet Ve Kadın Hakları. *Erdem İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 11(32): 357 - 366.
- ARSLAN, S. (2018). Osmanlı'dan Günümüze Sivil Toplum Kuruluşları Ve Vatandaşlık Eğitimine Katkıları. *Uluslararası Yönetim Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5(9): 50-76.
- ASLAN, S. (2010a). Sivil Toplum: Kavramsal Değişim Ve Dönüşüm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33): 188-212.

- (2010b). Türkiye’de Sivil Toplum. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(31): 260-283.
- ASLAN, S. (2015). Sivil Toplum Ve Demokrasi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve idari Bilimler*. 15(2): 357-374.
- ARSLENEL, M. (2017). Türkiye’de Demokrasi Sürecinde Sivil Toplumun Gelişimi. Konya: Çizgi Kitapevi.
- ATAMAN, Ö. (2022). Süfrajjet Hareketi: Özgürlüğün Acı Ve Azimle Kazanımı. *Sinefilozofi Dergisi*.(4): 285-299.
- ATEŞ, H.,YAVUZ, Ö. (2017). Adalet Ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*. (Özel Sayı): 28-42.
- AYATA, A., TAKKAÇ, H. S. (2020). Politikaları, AB-Türkiye İlişkileri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20(2): 197-214.
- AYDIN, A., YILDIZ, M. (2016). 1950-1960 Döneminde Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Yasama Dergisi*. (33): 50-67.
- AYDIN, H. (2015). Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın. *Current Research In Social Sciences*. 1(3): 84 - 96.
- BAKACAK, A. G. (2009). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Atatürk Yolu Dergisi*. 11(44): 627 - 638.
- BALCI, M., TUZAK, M. (2017). Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi. *Marmara Üniversitesi Kadın Ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*. 1(1): 43 - 51.
- BALCI, Ş., KOÇAK, P. G. (2017). 7 Haziran Ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde Partilerin Seçim Beyannamelerinde Kadına Yönelik Söylemler. *International Journal Of Social Science*. (57): 549-569.

- BAYGÜL, S. (2021). Rousseau'da Modern Devlet Kuramının Kökenine, Doğa Durumu, Toplum Sözleşmesi Ve Genel İrade Bağlamında Kısa Bir Bakış. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*. (3): 336-353.
- BAYHAN, V. (2005). Türkiye'de Sivil Toplum Örgütler, Demokrasi Ve Patronaj. Sivil Toplum Ve Demokrasi (S. 145-169). İçinde İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- BAYKAL, B. S. (1985). Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti. *Atatürk Araştırmaları Dergisi*. 1(2): 108-126.
- BAYKAL, Ö. (2017). Türk Siyasetinde Refah Partisi Hanımlar Komisyonu Deneyimi. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*. 2(2): 117-125
- BOZASLAN, E. Ç. (2020). Siyasetle Alâkalı Mı Alâkasız Mı?: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Günümüze Kadın-Siyaset İlişkisi. *Marmara Üniversitesi Kadın Ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*. 4(2): 49-66.
- ÇAPÇIOĞLU, İ. (2016). Tanzimat'tan Günümüze Muhafazakâr Kadın Algısındaki Değişimler. *Dini Araştırmalar Dergisi*. 19(Kadın Özel Sayı): 271 - 291.
- ÇAVUŞOĞLU, H. (2022). 1983 Genel Seçimleri Ve Anavatan Partisi. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 8(1): 77-86.
- CANDAN, R. Ö. (2015). Birleşmiş Milletler Kadın Statüsü Komisyonu 59. Oturumu Kadem Gözlem Raporu. KADEM.
- CANSUN, Ş. (2012). Siyasette Cinsiyet Kotası: AKP Ve CHP Örnekleri. Nisan 2022 Tarihinde Researchgate: <https://www.researchgate.net/> Adresinden Alındı
- CAVLAK, H., AKPINAR, İ. E. (2019). Türkiye-Avrupa Birliği Katılım Müzakereleri Sürecinde Sosyal Politika Ve İstihdam Projelerinde Kadının Yeri. *International Journal Of Economics Administrative And Social Science.*, 2(1): 40-58.
- CİHAN, E. Z. (2018). Modernleşme Ve Kadın. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(1): 269-280.
- ÇAĞLAK, E. (2022, 01 15). Kadın Savunma Ağı. 04 8, 2023 Tarihinde <https://kadinsavunmasi.org> Adresinden Alındı

- ÇAHA, Ö., ÇAHA, H., AYDIN, E. S. (2016). Türkiye’de Cam Tavan Sendromu Hizmet Sektöründe Kadın (1 B.). Üsküdar: Kadem.
- (2018). Sivil Kadın Türkiye’de Kadın Ve Sivil Toplum. Ankara: Savaş Yayınevi.
- (2017). Sivil Toplum Sivil Topluma Karşı (1 B.). İstanbul: İlimyurdu Yayınları.
- ÇAKMAK, D. (2007). Fransız Devrim’inde Kadın: Eksik Yurttaş. *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 7(2): 727-745.
- ÇANAK, E. (2016). TBMM’deki İlk Kadın Milletvekillerinden Esmâ Nayman Ve Meclisteki Faaliyetleri. *Asia Minor Studies*. 4(7): 27-42.
- ÇAVUŞOĞLU, H. (2022). 1983 Genel Seçimleri Ve Anavatan Partisi. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 8(1): 77-86.
- DAL, A., ÖZKAYA, T., KARADAĞ, K. (2022). Danıştay’dan İstanbul Sözleşmesi’nin Feshine İlişkin Cumhurbaşkanı Kararının İptal İstemine Ret. 11 20, 2023 Tarihinde <https://www.aa.com.tr/> Adresinden Alındı.
- DEMİRCİ, Z. (2017). Fransa’da Yurttaşlık Eğitimi Ve Gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*. 5(12): 129-152.
- DEMİREL, N. (2019). Post Sivil Toplum. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*. 2: 1 - 9.
- DEMİRKANOĞLU, Y. (2017). Muhafazakâr Düşüncede Kadının Toplumsal Konumu. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 17(34): 285 - 305.
- DENİZ, Ş. (2007,). Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili. *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 5(7): 2-16.
- (2019). Türkiye’de Kadın Ve Siyaset (1 B.). Ankara: Detay Yayıncılık.
- DİRİMEŞE, E. (2022). Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Politikaları Ve Türkiye’de Roman Kadınların Durumu: Zonguldak Örneği. *Roman Dili Ve Kültürü Araştırmaları Dergisi*. 3(1): 1-19.
- DOĞAN, İ. (2002). Özgürlükçü Ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum. Bursa: Alfa Yayınları.

- DURAN, H. (2005). Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı - Kütahya Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (13): 1-20.
- DURAN, M. (2016). Siyasal Katılma Ve Seçimler. Ü. Özdağ (Ed.), 21. Yüzyılda Prens (205-236). Ankara: Kripto.
- ERZEN, M. Ü. (2019). Siyasette Cinsiyet Eşitsizliği. *Asya Studies*. 2(8): 21-32.
- GEÇER, E., KIYMAZ, E. (2019). Kadın Hakları Ve Algısının İdeolojik Örüntüsü: Kadem Örneği. *İnsan Ve İnsan*. 6(20): 185-204.
- GEÇİT, B. (2021). Thomas Hobbes'da Eşitlik, Özgürlük Ve Güvenlik Sorunu: Doğa Yasası Temelinde Bir Değerlendirme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.(21): 203-220.
- GÖÇER, N. (2004). Kadın Hareketlerini Etkileyen Fikir Akımları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4(2): 61-76.
- GÖKÇİMEN, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi*.(10): 5-59.
- GÖKTAŞ, D. (2019). İttihat Ve Terakki Cemiyeti'nin Kadın Dernekleri Ve Basın Bağlamında Toplumda Kadın Konusunda Yaklaşımı. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 6(5): 519-527.
- GÖNENÇ, A. Y. (2006). Fransa Ve Türkiye' De Kadın Hareketleri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*.(27): 63-84.
- GÜL, S. S., ALTINDAL, Y. (2016). Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek. *Toplum Ve Demokrasi Dergisi*. 9(19): 51-72.
- GÜNEŞ, İ. (2018). Yerel Siyaset Ve Kadın. Adana: Kader Adana Şubesi Yayını.
- HAMZAOĞLU, M. (2018). Türk Toplumsal Ve Siyasal Yaşamında Öne Çıkan Kadınlar. *Lectio Socialis*. 2(1): 74-92.

- İLKHAN, S. (2018). II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını. *Bayterek uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*. 1(1): 56-76.
- İNCEOĞLU, İ. (2012). Küresel Kadın Hareketleri Ve Alternatif Küreselleşme. *Fe Dergi*. 4(1): 111-122.
- KABATAŞ, Y., & KÖK, S. (2021). Devlet Ve Sivil Toplum Tartışmalarında Süreklilik Ve Kopuşlar: Hegel Marx Ve Gramsci. *FLSF Felsefe Ve Sosyoloji Bilimler Dergisi*. (31): 171 - 192.
- KANBİR, F. (2017). Türkiye Cumhuriyeti'nde Kadın Hareketleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler*. 21(1): 209-224.
- KAPLAN, L. (1996). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Milletvekilleri. *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*. 12(34): 269-276.
- KARADAĞ, A. (2005). Demokratikleşme Ve Sivil Toplum: Liberal Düşünce Topluluğu Örneği. *Sivil Toplum Ve Demokrasi* (S. 61-87). İçinde İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- KARAMAN, İ. C., DALKIRAN, G. B. (2021). Kadın Sivil Toplum Hareketinin Tarihsel Gelişimi: Türkiye Ve Dünyadan Örnekler. *Meriç Uluslararası Stratejik Sosyal Ve Kültürel Araştırma Dergisi*. 5(13): 89-116.
- KARAMUK, G. (1986). Modern Demokrasinin Batı'daki Düşünce Temellerine Genel Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 4(1): 38-54.
- KARTAL, C. B. (2016). Türkiye'de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (3): 165-197.
- KAŞIKIRIK, A., ÖZTAN, E., AKÇABAY, F. C., KARAOĞLU, N. (2021). Yerel Yöneticiler İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. İstanbul: KA-DER.
- KAYA, İ. (2012). "Geç Modernlikler" Çerçevesinde Türk Modernlik Deneyimi. M. Zincirkıran İçinde, *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (S. 101-121). Bursa: Dora Yayıncılık.

- KAYIRAN, M., METİNTAŞ, M. Y. (2013). Atatürkçü Düşünce Sistemi: Atatürkçülük (Kemalizm). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 13(51): 579-615.
- KAYPAK, Ş. (2016). Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Sürecinde Değişen Kadın Kimliği. *Uluslararası Medeniyet Ve Kadın Kongresi*. 1, S. 33-66. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- (2019). Cumhuriyet'in Çağdaşlık Yolunda Türk Kadınının Dünü Ve Bugünü. *Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları* (S. 297-309). Adana: Çukurova Üniversitesi Yayını.
- KILIÇ, N. (2020). Batı Kültürünün Osmanlı Toplumuna Taşınmasında Önemli Bir Unsur Olarak Kadın Dergileri. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*. 20(3): 707-726.
- KILIÇ, S. (2010). Osmanlı Aydınlarının Kalemıyla Türk Kadını Ve Türkiye'de Kadın Haklarının Gelişmesi. *Atatürk Dergisi*. 1(5): 83-21.
- KILIÇ, S. M., YILMAZ, D. V. (2019). Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri (1923-1992). *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 10(17): 2139 - 2156.
- KÖKSAL, Ü. (2020). Büyük Harp'ten Milli Mücadele'ye Basında Kadın Ve Kadınlık. *Tarih Ve Gelecek Dergisi*. 6(4): 1396 - 1422.
- KUYAKSİL, A. (2009). Türk Anayasalarında Kadın Haklarının Gelişimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(11): 328-352.
- LEYLA, Ş. (2006, Mart 01). Yeni Sosyal Hareketler Bağlamında Türkiye De Kadın. *Sosyoloji Dergisi*. (15): 33-56.
- MANKAN, V. (2020). Demokrasinin Tarihsel Evrimi. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi Ve İdari Araştırmalar Dergisi*. 3(2): 119-136.
- METİNTAŞ, M. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde Feminizm Hareketlerinin İlerleyen Dönemde Türk Sosyolojisine Yansımaları. *Türk Dünyası Uygulama Ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*. 2(3): 109-117.

- METİNTAŞ, M. Y. (2018). Nezihe Muhittin Ve Türk Kadınının Siyasi Haklar Mücadelesi. *Türk Dünyası Uygulama Ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*. 2(3): 74-97.
- MUTLU, A. (2015). Kadınların Siyasete Girme Yöntemi Olarak Mahalle Muhtarlığı. *Yerel Politikalar*. (1): 1-23.
- (2017). Niteliksel Bağlamda Kadının Siyasetteki Yeri Ve Anlamı. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(9): 24-46.
- ONAY, M. (2013,). Kadınların Siyaseti, Siyasetin Kadınları. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 5(1): 100 - 110.
- ORUÇ, T., BAYRAKÇI, E. (2018). Yerel Siyasette Temsil Ve Katılım: Kadın Aktörler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7(2): 463-480.
- ÖNSÖZ, S. (2017). Önsöz. F. Ç. Aydın, K. Y. Arısoy, Ö. Küçükyılmaz, S. Acuner, S. Karamık, Y. Bektaş, & Y. Öz İçinde, Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu Rehberi Ve 60. Oturuma İlişkin Notlar. KADER.
- ÖRTELEK, M., TEKELİOĞLU, S. (2013). Türkiye’de Siyaset Ve Kadın. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 5(2): 278-287.
- ÖZAKIN, D. (2019). Fatma Aliye Hanım’ın Udî Romanında Kadın Özgürleşmesinin Sınırları: ‘İffet Dairesinde’ Çalışan Kadınlar Ve ‘Ötekiler’. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (64): 271-281.
- ÖZKİRAZ, A., ARSLANEL, M. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 3(1): 1-10.
- PARSOVA, G., BİRİ, İ. (2018). Tanzimat Dönemi Aydınlarından Fatma Aliye. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. (68): 124-139.
- PUSTU, Y. (2005). Yerel Yönetimler Ve Demokrasi. *Sayıştay Dergisi*. (57): 121 - 134.
- SABAN, G. M. (2021). Erken Cumhuriyet Döneminde Gazete Müsabakaları Ve Reklamlarında Oluşturulmak İstenen Modern Kadın İdeali. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 25(1): 1-14.

- SANCAR, S. Ü. (2004). Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi. *Doğu Batı*. 7(9): 197-211.
- SAYIN, A. (2008). Avrupa Birliğinde Çalışma Yaşamında Kadın-Erkek Eşitliği. İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı.
- (2016). Avrupa Birliği'nin Kadın-Erkek Eşitliği Politikalarına Feminist Perspektiften Bakış. *Toplum Ve Demokrasi Dergisi*. 1(4): 1-14.
- SEZER, T. D. (2022). Parlamento Seçimlerinde Cinsiyet Kotaları. *TBB Dergisi*. (159): 51-122.
- SEZGİN, S. (2019). Yerel Siyasette Kadın Temsili: 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri: Kırklareli İli Örneğinde Bir Değerlendirme. *Trakya Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8(2): 21-47.
- SUMBAŞ, A. (2015). Kadının Politik Temsil Meselesi Üzerine Bir Tartışma. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. (53): 103-121.
- ŞAHİN, O., AKBOĞA, S. (2019). Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi Ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım. *Uluslararası Siyaset Bilimi Ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*. 7(2): 405-427.
- ŞAHİN, Z. (2021). Siyasi Partilerin Kadına Yönelik Politikalarının/Vaatlerinin Feminist Perspektiften Analizi: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Ve Genel Seçim Beyannameleri Özelinde Bir İnceleme. *Küresel İktisat Ve İşletme Çalışmaları Dergisi*. 10(19): 61-89.
- (2022). Türkiye'de Parlamentoda Kadının (Eksik) Temsili: Milletvekili Genel Seçimleri Özelinde Demografik Bir İnceleme. *İşletme Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. (1): 102-128.
- ŞEN, Z. (2017). Türk Çağdaşlaşma Hareketinde (Cumhuriyet Döneminde) Gerçekleştirilen Atılımlar. *ABMYO Dergisi*. (45): 147-163.
- ŞEŞEN, E. (2019). Kadın STK'larının Web Sitesi Ve Facebook Paylaşımlarının Çerçeve Analizi. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 14(20): 982 - 1010.

- TABANLI, F. (2018). Thomas Hobbes Ve John Locke'un Devletin Kökeni Hakkındaki Görüşleri. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4(2): 331-353.
- TAMER, M. G. (2010). Tarihsel Süreçte Sivil Toplum. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 27(1): 89-105.
- TAN, M., ÇİÇEK, Y., KOÇAR, H. (2016). Siyasi Partiler Ve Türkiye'de Parti İçi Demokrasi Sorununa İlişkin Çözüm Önerileri. *KSÜ İİBF Dergisi*. 5(2): 347 – 366.
- TAŞ, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*. 3(5): 163-175.
- TELLİ, R., & YILMAZ, A. (2020). Geç Dönem Osmanlı Modernleşmesine Genel Bir Bakış. *Liberal Düşünce Dergisi*. 25(100): 9-35.
- TERKAN, B. (2013). Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem Ve Politikaları (AKP Ve CHP Örneği). *Selçuk İletişim*. 6(6): 115-136.
- TERZİ, E. G. (2014). Politik Söylemde Kadın: 1980'li Yılların Meclis Tutanaklarında Kadınlara İlişkin Söylem. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*. 1(21): 86-99.
- TİLEV, F. (2018). Esnek Çalışma Ve Kadın İstihdamı. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*. 2(2): 121-150.
- TUNÇ, H. (2008). Demokrasi Türleri Ve Müzakereci Demokrasi Kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 12(1): 1113 - 1132.
- TUTAR, P. (2015). Kadınların Siyasal Öğrenme Deneyimleri: Ka-Der Eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 49(2): 1-32.
- TOSUN, G. E. (2005). Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi. *Sivil Toplum Ve Demokrasi* (S. 123-145). İçinde İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- UGAN, A. A. (2017). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadınların Temsiliyet Oranı Ve Siyasi Partilerdeki Yeri. *Kesit Akademi Dergisi*. (9): 389-404.

- ÜNALMIŞ, A. N. (2019). Temsili Demokrasideki Siyasal Katılım Sorununun Çözümünde Türkiye Ve Ab'nin Stk'lara Yaklaşımı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21(1): 331 - 343.
- VATANDAŞ, C. (2012). Kapsam Ve Yöntem Açısından Türk Modernleşmesi. M. Zincirkıran İçinde, Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı (S. 63-100). Bursa: Dora Yayınları.
- YAYLI, H., EROĞLU, G. (2015). Yerel Katılım Bağlamında Türkiye'de Kadın Temsili. *International Journal Of Science Culture And Sport*. 3(3): 504-524.
- YEŞİLYURT, Y. (2020). Sivil Toplum Ve Ulus Devlet. *Toplum Ve Kültür Araştırmaları Dergisi*. (6): 20-37.
- YILDIRM, F., GÜL, H. (2021). Uluslararası Kalkınma Politikaları Ve Kadınların Güçlendirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10(1): 679 - 695.
- YILMAZ, H. (2016). 1923 Yılı Mizah Basınında Kadınların Seçme-Seçilme Hakkı Ve Kadınlar Halk Fırkası. *Atatürk Yolu Dergisi*. 15(59): 263-296.
- YILMAZ, T. (2016). 1923 - 1940 Arası Cumhuriyet Dönemi Kadın Romanlarında İdeal Kadın Tipi Olarak Erkekleşen Kadın. *Rumeli Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. (7): 35-51.
- YUMUŞAK, H. (2015). 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Sivil Toplumun Dünü, Bugünü, Yarını. *Journal Of International Management, Educational And Economics Perspectives*. 3(2): 23-28.
- YÜKSEL, E. (2019). II. Meşrutiyet Sonrası Osmanlı Toplumunda Kadın. *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi*. 2(5): 77-92.
- ZABCI, F. (2016). Spinoza Ve Locke: Siyasal Özgürlükten Bireysel Özgürlüğe. M. A. Ağaoğulları, D. Türk, A. Yalçınkaya, Z. Yılmaz, & F. Zabcı İçinde, Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ZAFER, A. B. (2014). Cumhuriyet İle Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı Ve Kadının Durumu. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (24): 121-124.

ZARİÇ, S. (2018). Demokratikleşme Açısından Sivil Toplum Ve Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Konumu

TÜZÜKLER:

AK Parti Tüzük. (2023).

Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü. (2014).

Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü. (2009).

PARTİ PROĞRAMLARI:

Adalet Ve Kalkınma Partisi Kalkınma ve Demokratikleşme Proğramı. (2002).

SEÇİM BİLDİRİLERİ:

22 Temmuz 2007 AKP Seçim Beyannemesi.

2015 Genel Seçimleri AKP Seçim Beyannemesi.

2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Ve Genel Seçim AKP Seçim Beyannemesi.

2023 Genel Seçimleri AKP Genel Seçim Beyannemesi.

2005 Genel Seçimleri Cumhuriyet Halk Partis Seçim Bildirisi.

2011 Genel Seçimleri CHP Seçim Bildirgesi.

2015 Genel Seçimleri CHP Seçim Bildirgesi.

2018 Genel Seçimler CHP Seçim Bildirgesi.

2023 Ortak Politikalar Mutabakat Metni

Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER): <https://ka-der.org.tr/>

Kadın ve İnsan Hakları Derneği: <https://istanbulsozlesmesi.org/> (20.11.2023)

Kadın ve Demokrasi Vakfı: <https://kadem.org.tr/>

2015 Milletvekili Seçim İstatistikleri. <https://www.ysk.gov.tr/> (05 15, 2023)

Dal, A., Özkaya, T., & Karadağ, K. (20.07.2022). Danıştaydan İstanbul Sözleşmesi'nin feshine ilişkin Cumhurbaşkanı Kararının iptal istemine ret. <https://www.aa.com.tr/> (11 20, 2023)

(16.05.2023). <https://www.cumhuriyet.com.tr/> .(10.06.2023).

(2018, 04 29). <https://www.aa.com.tr/> (28.04.2023)

İstanbul Sözleşmesi feshedildi (20.03.2021). <https://www.trthaber.com/> (22.11.2023).

İstanbul Sözleşmesi: Türkiye'nin çekildiği sözleşme nedir, kadınları nasıl koruyor? (20.03.2021). tarihinde <https://www.bbc.com/> (11 20, 2023)

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi. Kadın ve İnsan Hakları Derneği: <https://istanbulsozlesmesi.org/> (11. 20. 2023).

MHP Kadın Aile Çocuk ve Engelli Politikaları. <https://mhpkacep.org/> (12. 16. 2023)

ÖZKAN, M. (17.05.2023). “Vekil Olmak İstiyorum” Türkiye’de Milletvekili Aday Adaylığı Gerçeği. tarihinde Kriter Dergi: <https://kriterdergi.com/> (06 5, 2023)

Siyasi Tarih. (13.02.2021). <https://Siyasitarih.Info/Index.Php> (05 08, 2022).

Siyasi Tarih. (2021, Şubat 13). 05 08, 2022 Tarihinde <https://Siyasitarih.Info/Index.Php> Adresinden Alındı

T.C Dışileri Bakanlığı. tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> adresinden alındı.(04 19, 2022).

Türkiye’de Kadın Hakları Alanında Kaydedilen Gelişmeler. Girişimci Ve İnsani Dış Politika. T <https://Www.Mfa.Gov.Tr/> (04 19, 2023).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (Tarih Yok). Birleşmiş Milletler Teşkilatı Ve Türkiye. <https://Www.Mfa.Gov.Tr/>: <https://Www.Mfa.Gov.Tr> Adresinden Alındı

EKLER

1. Kadın kollarına kaç yıldır üyesiniz?
2. Daha önce başka bir siyasi partinin kadın kollarında ya da partilerin diğer teşkilatlarında yer aldınız mı?
3. Bünyesinde bulunduğunuz siyasi partinin başka bir teşkilatında yer aldınız mı?
4. Kadın kollarında görev almadan önce herhangi bir Sivil Toplum kuruluşu ile etkileşiminiz oldu mu? Olduysa siyasi alana girmeniz de etkisi oldu mu?
5. Kadın kollarına üye olmaya karar verme sürecinizde hangi faktörler etkili oldu? (aile, sosyal çevre, kadınların temsili ile alakalı harekete geçme isteği vs.).
6. Kadın kollarında görev almadan önce kadın haklarını savunan Sivil Toplum Kuruluşları ile ilgili bilgi sahibi miydiniz? Kadın kolları üyeliğinizden sonra haberdar oldunuz mu?
7. Siyasi konular ile ilgili gündemi takip eder misiniz?
8. Kadın haklarıyla ilgili konuları kadın kollarına üye olmadan önce gündelik hayatınız da gündeme getirir miydiniz? Kadın kollarına üye olduktan sonra konu ile alakalı ilginiz arttı mı?
9. Gündelik hayatınız da kadın haklarının korunması ya da geliştirilmesi ilgili neler yapıldığı ya da yapılabileceği ile ilgili konuları takip ediyor musunuz?
10. Kadın kollarına üye olduktan sonra sosyal hayatınız ne yönde değişti?
11. Kadın kollarının ya da bünyesinde bulunduğunuz siyasi partinin genel toplantılarında söz alıyor musunuz ya da bu yönde teşvik ediliyor musunuz?

12. Kadın Kolları toplantılarında ne gibi konular üzerinde tartışmalar yoğunlaşıyor? (Kadın haklarının iyileştirilmesi üzerine, bünyesinde bulundukları siyasi partinin meseleleri, bulundukları bölgede sosyal yaşantı içerisinde kadın kollarının neler yapabileceği vs.)

13. Kadınların daha fazla siyasetin içinde olması gerekliliği sizce neden önemlidir? Kadın kolları olarak faaliyetleri belirlenmesi aşamasında bu konu ile alakalı STK'lar ile işbirliği amacı ile planlamalar yapılıyor mu?

14. Kadın kolları olarak faaliyetleriniz planlanırken hangi amacın gerçekleştirilmesine öncelik verilmekte? (Parti dışındaki kadınlara siyasi katılımın önemi konusunda bilgi verme amacı, parti ideolojisinin halka anlatılması amacı)

15. Faaliyet planlaması yapılırken ne sıklıkla olmasına özen gösteriyorsunuz. Planlamalar yapılırken üye olan kadınların öneri ve düşüncelerine ne ölçüde dikkat edilir?